

HID

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRA
MEGJELENIK MINDEN HÓNAPBAN

Főszerkesztő: Csanády György

Szerkesztők:

**Ajtay Miklósd. (Páris), Asztalos Miklós dr. (Pécs),
Féja Géza (Esztergom), Pásint Ödön, Szász Béla dr.,
Szokolay Béla (Budapest) Tamás Mihály (Beregszász),
Tamási Áron (Kolozsvár)**

1928. HUSVÉT

Tartalom: Szentimrei Jenő: Ravasz László és a kétlelkű irodalom réme —
Benedek Elek: Erdélyi sors — Szentimrei Jenő: Tamási Áron (Erdély írói,
arcképsorozat, 8. közl.) — Várkonyi Nándor: Magyar regényírók: I. Justh
Zsigmond — Féja Géza: A kurucság. — Thoroczkai Wigand Ede: Iskola és otthon
Asztalos Miklós dr.: A kis nemzetek jövője — Fábian Dániel dr.: A magyar
falu — **Novellák:** Makkai Sándor, Komáromi János, Tamási Áron (regényrész),
Darkó István — **Verseik:** Szentimrei Jenő, Zsindely Ferenc, Bányai Korai,
Vass László, Fülöp Károly, Vesztróczy Jenő, Mécs László, Csuka Zoltán, Monostori
Hugó, Kováts Antal, Györy Dezső, Somogyi Pál, Simon Andor, Kós Károly: Varju-
nemzetség (krónika, 10. közl.) — **Irodalom és művészet:** Könyvismert-
tetések, tanulmányok — **Képzőművészet** számos műmelléklettel
— **Színművészet** — **Filmművészet**

Collegium Transilvanicum kiadása.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VI., Hajós-utca 17

Előfizetés 1/4 évre 4 pengő, 1/2 évre 8 pengő.

Póstacsekk száma ** 5530

Kötés szám (112 oldal)

TARTALOM:

Szentimrei Jenő: Azért Tavasz van (vers) — Szentimrei Jenő: Ravasz László és a kétlelkű irodalom róme — Zsindely Ferenc: Szalonkahúzás (vers) — Makkai Sándor: Az ablak alatt (elbeszélés) — Benedek Elek: Erdélyi sors — Bányai Kornél: Beteljesedés (vers) — Komáromi János: Éjféle látogatás (elbeszélés) — Vass László: Virágének (vers) — Fülöp Károly: Böszült egybekapcsoló harc (vers) — Szentimrei Jenő: Tamási Áron (Erdélyi írói, arcképsorozat 8. közl.) — Tamási Áron: Halál kedvesei (regényrész) — Vesztréczy Jenő: Bakonyi pásztorok (vers) — Féja Géza: Kurucság (tanulmány) — Várkonyi Nándor: Magyar regényírók; I. Justh Zsigmond (tanulmány) — Mécs László: Sáros, szeretlek! (vers) — Darkó István: A legnagyobb úr (novella) — Csuka Zoltán: Vándorló, véres seb vagyunk (vers) — Monostori Hugó: Ós álmok: messze, messze fény... (vers) — Thoroczkai Wigand Ede: Iskola és otthon — Kovács Antal: Egy kriptá előtt (vers) — Asztalos Miklós dr.: A kis nemzetek jövője — Györy Dezső: A magyar falu (vers) — Fábian Dániel dr.: A magyar falu (tanulmány) — Somogyi Pál: Kő és kenyér (vers) — Kós Károly: Varjunemzetség (krónika, 10. közl.) — Simon Andor: Pihenek, Furcsa vágyak, Gondolkozom és nézem az öreg vadkörtefát, Nyugtalanok (versek) — **Irodalom és művészet:** Csanády György: Káin — Kessler Balogh Edgár: Tömegáhitat (Simon Andor új verskötetete) — Féja Géza: Komáromi János kis városa — Fiala Ferenc: Harsányi Kálmán írásai — Ferenczy György: Szentimrei Jenő „Verses magyar króniká”-ja — Szász Béla dr.: Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés (Asztalos Miklós dr. könyve, Hid-könyvtár 1. száma) — Simon Andor: Új arcú magyarok (Györy Dezső versei) — Herceg János: A jugoszláviai magyar irodalom — **Képzőművészet:** Zakariás G. Sándor dr.: Thoroczkai Wigand Ede — Nagyfalusi Jenő: Katona Nándor — Szokolay Béla: UME kiállítása a Nemzeti Szalonban, Kernstok Károly kiállítása az Ernst-múzeumban, Spirituális Művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban — Rozgonyi Mihály: Aba-Novák Vilmos a Múcsarnokban — Fiala Ferenc: Egy magyar rézkarc-nyomó műhely — **Színművészet:** Simon Andor: Mórícz Zsigmond: Uri muri (premier) — Nagy László: Mórícz Zsigmond: Uri Muri — Fiala Ferenc: A kék madár — **Filmművészet:** Máthé Rezső: Jegyzetek a film margójára.

Felelős szerkesztő és kiadó

HAJDÚ DÉNES

Kiadók: Bencze Sándor, Csoma Jenő és Gergely Pál

HID

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

NYOMDAJA

KÉSZIT MINDENFÉLE MŰVÉSZIES KIVITELŰ, MODERN NYOMTATVÁNYOKAT: KÖNYVEKET, FOLYÓIRATOKAT, PLAKÁTOKAT, KERESKEDELMI NYOMTATVÁNYOKAT ÉS HANGJEGYNYOMÁST. * BERENDEZVE A LEGUJABB TIPUSÚ SZEDŐGÉPEKKEL, IDEGENNYELVŰ: NÉMET, ROMÁN, TÓT, LENGYEL, SZERB, OROSZ, STB. MUNKÁK KÉSZÍTÉSÉRE IS. * RAJZOK, KLISSÉK RENDELHETŐK!

BUDAPEST, VII., WESSELÉNYI-UTCA 53.

„KÁRPÁT” NYOMDA • HID FIÓK-KIADÓHIVATALA

TELEFON: JÓZSEF 419-93.

Azért Tavasz van

Savanyú szél nyargal a didergő uccákon végig
s reggelre friss hó csillog a házereszeken.
Soha ilyen Márciust, ilyen leverőn tétit,
se fénye, gerjedő illata, zöldje,
csak hidege, hava, boruja.
Alig pillant ki hegyek kemény rajza mögül a Nap, fehérítő
arcát elfödik máris novemberszínű szürke fellegek
s alig leng langy szél,
zuzmara zúdul nyomába.
de azért — ó kérlek, higyjetek nékem —
azért Tavasz van.

Felébredtem egy szürke hajnalon s tavaszi hangokra szomjazó fülem
hallotta, hallotta jól:
a gébicsek úgy dolgoznak tele tüdővel a fagyos ereszen,
mint más tavasszal.
Szürke verébraj vígan csatarázik párzó életörömben,
mint más tavasszal.
Kimentem a Hója alá és ott is
havas bokrok alján ibolya szeme kéklík, mint más tavasszal.
A fűzek a Szamosparton sárgahullámu fátyolt leheltek
lecsüngő ágaik köré,
felhőbörtönéből egy pillantásnyira kitekintett a Nap,
mosolya végigsuhant a sárga hullámokon
és kacagott a folyó, kacagtak a fűzek, kacagott a part,
kacagtak a Színkör szomorúszürke betonfalai:
Tavasz van, Tavasz van, mi tudjuk, jobban tudjuk,
a Tavasz el nem maradhat,
Tavasz van minden tavasszal.

Haldokló fagyok erőt, pihetavak hideget hiába hazudnak,
hiába hűt a csatakos hólé,
hiába csukódnak csikorogva télirozsdájú börtönlakatok:
azért Tavasz van.
Azért az Úr mindenütt, mindeneknek,
álléluja
feltámadott.

Kolozsvár.

Szentimrei Jenő

Ravasz László és a kétlelkű irodalom réme

Szentimrei Jenő

Ravasz László lelkes propagátora az erdélyi és magyarországi szellemi anyagcserének s nemegy ízben tett megbecsülhetetlen szolgálatakat erdélyi írók szélesebbkörű népszerűsítése érdekében. A mult hónapban cikket írt Ravasz egyik budapesti irodalmi folyóiratban*) *Irodalmi schisma* címen és ebben mintha-mintha *elfajzástól* féltene a Magyarország politikai határain kívül zsendülő magyar irodalmi életet. A cikk, melynek megállapításai erdélyi irodalmi körökben élénk eszmecserékre adtak anyagot, felsorolja a lehetőségeket, melyek egy nemzet irodalmi életében schismára vezethetnek. Azt az állapotot, melyben világnézetek osztják meg valamely irodalom egységes képét, még nem tartja a belső egység rovására menőnek. Nagyobb bajnak mondja már az olyan éles kettéválasztódást, aminőt pl. a protestantizmus és az ellenreformáció idéztek fel a XVI—XVII. században, még nagyobb bajnak a politikai határok általi megosztódást (Németország—Svájc—Ausztria, Franciaország—Belgium—francia Svájc, stb.), mert ezeket az a nagy veszedelem fenyegeti, hogy vagy *elfajzanak*, vagy *elveszítik teremtető erejüket*. (Mintha bizony ezt a tételt a Gottfried Kellerek, Grillparzerek, Rilkek, Schönherrek, Schnitzlerek, Maeterlinkek, Verhaerének, sőt Lenauk és Klingsorok egész ármándiája nem döntöhetné meg gyorsabban, mint amennyi idő alatt a mondat szavain a tinta megszáradt!) Végül pedig levonja a konkluziót: „az új irodalom minél teljesebb eltávolodása annál kevésbé kívánatos, minél kevésbé kívánatos az új politikai alakulás teljes elszakadása, vagy függetlensége.“

E tömör bevezető után rátér az adott esetre. A magyar szellemi életet schisma fenyegeti Ravasz László szerint. A baj gyökéroká abban van, hogy az utolsó húszesztendőben élesen szembekerültek fiatalok és öregek a magyar irodalmi porondon és a bekövetkezett politiko-tektonikai változás után az elszakadt területdarabok külön szellemi autarchiákká próbálnak szerveződni. Már van egy külön erdélyi irodalom és kitudja, északon és délen nem lesznek-e még más *exilium-irodalmak* is? Ebből további érdekes megállapítások folynak. „Fokozza a nehézséget — írja Ravasz — hogy a két irodalom (erdélyi és magyarországi) nem egészen homogén: az új nagyobb erővel érvényesül Erdélyben, a régi leszögezi és konzerválja a magyarországit.“ Emiatt azután a szakadás a kettő között „nemcsak térbelivé, de *substanciálissá* is válhat.“ Azzal mégcsak vigasztalja magát, hogy az új irodalom Magyarországon voltaképpen beleigazodik az ezeréves fejlődésbe, de mi lesz Erdéllyel? „*Erdélyben hiányzik ez az ősi kötőerő*,“ (az élő mult kötőereje).

„Nem szabad úgy berendezkednünk, — írja végül — mintha két külön lelkű irodalomra volna *szükségünk*, amelyeket csak a közös nyelv kapcsol egybe.“ Hogy ezt a bajt megelőzzük, Erdély adja ki a magyar klasszikusokat, Magyarország pedig tanúsítson több szeretetet az erdélyi irodalom termékei iránt és akkor — rend-

*) Könyvbarátok Lapja. 1928. II. szám.

ben lesz minden. Másként kétlelkű nemzedékek következnek utánunk, amelyeknek egy lelkük sincs.

Bajos volna megítélni innen, hogy ez a bőven kivonatolt cikk milyen visszhangokat fog kiváltani Budapesten. Helyeslő rábolintással találkozik-e, vagy unott kézlegyintéssel: „Már megint Erdély?” De határozott visszhangot kell ébresztenie Erdélyből, az erdélyi írók lelkéből, akik ismerik az idevaló viszonyokat, akik vállalták és hordozzák népükkel megosztva a kisebbségi sors minden átkát és terhét, tehát némi jussal vindikálhatják maguknak, hogy ők valóban kifejezői az erdélyi jövő akarásnak.

Ravasz László bizonyára túlozza a bajt, azzal a jámbor szándékkal, hogy felrázza az odavaló közönyt Erdély irodalmi termelésével szemben. Szépíteni mi sem akarjuk a helyzetet, nincs is erre nagyon sok okunk. Érezzük is, hogy ami jót Ravasz akar, azt végereaményében a mi szélesebbkörű érvényesülésünk érdekében is akarja, akik egy s más dolgokban valóban kemény szükségét látunk. És mégis, úgy érzem, kötelességünk az érem másik oldalára is rávilágítani, hogy az objektív olvasó a tények összevetéséből a tényleges helyzet képét kialakíthassa magában.

Aláírjuk: irodalmi schisma van, ha csak a felszín jelenségei után akarunk ítélni.

Aláírjuk: valamiképpen hidakra volna szükség. De nem írjuk alá, hogy Erdély külön irodalmi élete s annak egyre fokozódó erejű megnyilatkozásai kárára lennének az egyetemes magyar irodalomnak. Nem szabad aláírunk, hogy ez az erdélyi irodalom kevésbé volna magyar lelkű, vagy lehetne az anyaországbelinél, mert példák sorozatával tudnók bizonyítani, hogy ez a tétel megfordítva fokozott mértékben áll. Nem lehet aláírunk, hogy exilium-irodalmat művelnénk, amiért nem a politikai Magyarország határain belül szólalunk meg. Nem írhatjuk alá, mert *mi nem élünk exiliumban*. Mi Erdélyben *itthon* vagyunk. A politikai hatalom változhatott a fejünk felett, de az erdélyi föld alattunk az marad, ami Csaba királyfi idején és Tuhutum idején volt. Íróink nem légygyökerekből szívják életük és alkotóerejük táplálékát, hanem a földből, az erdélyi földből, amelynek többek közt megvan az az áldott ereje is, hogy más fajtájú néptestvéreink életére, művészetére éppolyan karakteralakító befolyással van, mint az ittlő magyarokéra.

Egyenesen mellbeütő és önérzetünket mélyen alábecsülő Ravasznak az az apodiktikus megállapítása, hogy Erdélyben hiányzik az ősi kötőerő. Mit ért azalatt, hogy Erdélyben nincs élő mult, amelynek hatása kiegyensúlyozhatná az irodalmi termelést, hogy az önmagától beleigazodhassék az ezeréves fejlődés vonalába? Erről a kötőerőről, erről az élő multról mégis csak érdemes itt néhány szót ejteni.

Mint gyónás előtt a lelkiismeretét vizsgáló hívő át kell vizsgálnunk az erdélyi lelkiismeretet, vajjon mivel szolgáltattunk okot arra, hogy lelki életünk, irodalmunk *elfajzására* következtethessen valaki, mint egy máról-holnapra könnyedén bekövetkezhető esethez, mert „Erdélyben hiányzik az ősi kötőerő?” Valamivel csak le kell mosnunk ezt a gyanúsítást, valamivel csak meg kell nyugtatnunk azokat a naív lelkeket, akik még hisznek Erdélyben, sőt irodalmi életének felpezsdülése láttán még jobban hisznek benne ma, mint valaha. Meg kell mondanunk tehát nekik, hogy mélyebb, izmo-

sabb gyökerű, görcsösebben kapaszkodó kötőerőről álmodni sem lehet, mint amellyel az erdélyi magyarság odaláncoltatott az erdélyi földhöz. Annak nem szabad megtévesztenie senkit, hogy néhányakat, aránylag keveseket, a jobb elhelyezkedés eléggé önző vágya nagy válságok idején kivándorlásra csábított innen. De hiszen közel kétmillió magyar él az Egyesült-Államokban is, akiket a Ravasz szerint Magyarországon in floribus lévő kötőerő sem tudott visszatartani a jobb életviszonyok utáni vágy parancsszavának követésétől. Ezekről az Erdélyből elköltözött magyaroktól azonban a biztos igenlő válasz reményében megmerném kérdezni: vajjon lelkük jobbik felét nem hagyták-e közöttünk? Pedig ezek nem az ezeridegen Amerikába, ezek az édestestvér, sőt édesanya ölelő karjai közé expatriáltak innen.

És vajon nem az erdélyi, ősi kötőerő mondja tollba magának Ravasz Lászlónak is cikkeit Erdélyről és az erdélyi magyar irodalomról?

Nem hiszem és nem tételezem fel, hogy alaposaknak minősíthetné bárki a Ravasz aggodalmait. Az ezeréves fejlődés törvényei ettől bátran érvényesülhetnek, sőt éppen a „meghiányolt“ kötőerő *tényleges birtokában* érvényesülni is fognak, de már most megjövendölhetjük, hogy *Erdélyben csak az ezerévesnél is idősebb erdélyi fejlődés törvényei fognak érvényesülni*. Ebben a tekintetben némi előnnyel is rendelkezhetünk Magyarország fölött. Nemcsak azért, mert székelységünk hunneredetűnek tartja és vallja magát s fogja vallani minden zavaros tudományos elméletek ellenére, mert nagyobb a nép között élő hagyomány ereje, az Attila emlékének Budvár bércében tettékövült valósága s a Rika rengetegében eleven hajsátorrá sűrűsödött, zengő szépségei, minden nyomtatott betű erjénél; de azért is, mert a mi multunkat nem Karaffák és Kolonicsok, hanem Bethlen Gáborok és Bocskaiak díszítik. Kérdem, hova kell hatalmasabb kötőerő Apácai Csere Jánosnál, Tóthfalusi Kiss Miklósnál, nagy Wesselényinél, a két Bolyainál, Körösi Csománál, Arany János és Ady Endre bölcsőjénél és a segesvári tömegsírnál?

Az erdélyi magyar irodalom, legalább eddigelé, úgy járt vissza a multba ezekre a forrásokra, mint szép híves patakra a zsolnárbeli szarvas. Miért a vád, hogy kétlelkű nemzedék van születőben?

Akik az élő irodalmat nem akadémiákban és irodalmi társaságokban látják és tudják megtestesítve, hanem az élő életnek egyedül irányt és mértéketszabó szuverén törvényeiben, azok nem fognak észrevenni mégcsak hasadást sem az egyetemes magyar irodalom erőteljes fájának törzsén. Csak a legmaibb mát és a legközelebbi tegnapot látva ítélheti valaki a most forrongó *világirodalmi válságot* egyszerűen a magyar öregek és fiatalok harcának. Csak az beszélhet eltüntethető repedésekről, aki azt hiszi, hogy a holnap hajszájra azonos lehet a tegnappal és hogy a ma kegyetlen lelki és fizikai megpróbáltatásai — valaha is kisebb-nagyobb jelentőségű epizoddá szelidülhetnének. Mintha Tisza Istvánt hallaná az ember, aki az ország egész jövőjére kiható legcsúfosabb hadieseményeket képes volt hanyag nemtörődömséggel muló epizódnak minősíteni.

Világok omlanak és születnek tegnapról mára, olykor egyetlen éjszaka alatt. Hitek, elvek világfelfogások, impériumok, korszaképítő nagy teoriák dőlnek-omlanak-hullanak, mint Floridában mil-

liárdosok kéjlakai a cyklon negyedórás munkája nyomán. Ha már epizódokról beszélünk, az már igazán nevetségesen kisszerű epizód, hogy Magyarországon az irodalmi torna még mindig a Kisfaludy-Társaság és a Nyugat, vagy precízebben: a Magyar Tudományos Akadémia és a Vörösmarty Akadémia között folyik, mikor az iskola-

Alberth Ferenc:

Az élet útján.

Spirituális Művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban.

padok alatt Kassákra esküsznek a diákok, másirányból a FORRÁS nyolc fiataljai vágtatnak előre a magyar jövő útján és ugyanaz a fiatalság vágtat velük párhuzamosan Erdélyben is.

Bizony: „fut a gályva, elmarad a part s ringat habkarján a lát-körnélküli tenger.”

Nincs irodalmi schisma, elhíhetik nekünk Magyarországon. A hetvenévesek és a negyvenesek közül a hetvenéveslelkűek Erdélyben is, Magyarországon is ugyanazt az irodalmi ideált látják maguk előtt. A negyvenesek és a hetvenesek közül a negyvenévesek ugyan-csak egy hitet vallanak. És negyvenen alúl azok, akik már friss szemmel és hovatovább mind nagyobb felkészültséggel, mind széle-

sebb látókörrel lépnek ki a torna porondjára, megintcsak egyformán látnak. *Új világot látnak* ezek az új emberek, amely a világháboru óta szemünk láttára született s amely minden olcsó festett dísz és frázistömegbe burkolt világmegváltást kellő értékére szállít le, hogy a valóságos érték annál szabadabban felismerhető legyen.

— *Lényeget adjatok!* — harsannak a kiáltások a testileg-lelileg elgyötört milliók tömegéből. Elég volt a káoszból, elég volt a piszmogó analízisből, elég a materializmus elmechanizáló és elsekélyesítő világából. Mutassátok meg nekünk a Lényeget, hogy valamilyen hinni tudjunk, hogy utat lássunk magunk előtt.

Ebben a roppant, minden izmot és idegszálat megfeszítő harcban az elsikkadt Lényegért, *egy* a magyar irodalom Erdélyben és Magyarországon. Felesleges Budapestten olyan orgánus után sóhajtozni, mely a „két lélek“ unifikálását lenne hivatva szolgálni. Ez az orgánus már megvan, itt van, a HID az, csak az nem érzi ki belőle az egymásbakaroló erők meleg kisugárzását, aki nem akar érezni, vagy nem tud érezni.

A szükségleteket, az élő nép élő szükségleteit irodalompolitikával dirigálni sem Erdélyből, sem Budapestről nem lehet. A szükségérzés elementáris valami, az nem kívülről ható szugessziók eredménye. A szükséglet, lám, megteremtette a Hidat, jóval a Ravasz László irodalompolitikai szükségérzés-felismerése előtt. A szükségérzés az, hogy Erdélyben elsősorban az élő írók művei kerüljenek kiadásra, mert nekünk itt *versenyt kell állanunk* két másnyelvű kultúrával: a fiatal és százados mulasztásokat gőzerővel behozni igyekvő románnal s az ősrégi, rendszeres alapossággal magát továbbfejlesztő szásszal. De tovább megyek: még a besszarábiai oroszokéval is. Ha magyarországi szükséglet, hogy Erdélyben klaszszikusok kerüljenek kiadásra, olcsón: adják ki azokat Budapestten. Nem hiszem, hogy az olcsó Jókai, az olcsó Kemény, Mikszáth, vagy Zrinyi kiadásai előtt sorompók emelkednének a határon. Az még nem olyan nagy veszedelem, ha az erdélyi magyar ifjúság a magyar irodalomtörténetből csak a leglényegesebbet kapja. Felesleges is öthet nyelv tanulása mellett beléjük verni a „sőt őrzöd bőröd“ rimkovácsokat s a minores gentes alacsonyán szárnyaló műveinek és életrajzi adatainak tömegét. Petőfit pedig léptennyomon megkapják, Madáchot is kiadták a centennárium alkalmából. Ha rátermettek a tanárok, nem kell féltetni az ifjúságot. S ha valamit elmulasztana az iskola, az élő erdélyi irodalom majd ráirányítja a figyelmet a halottakra is, csak meg kell szerettetni az ifjúsággal a betűt.

Királyhágón innen és túl egyformán érezzük annak szükségét, hogy „azt a szellemi hajszálcsovességet, mely a két irodalom lelki egybeömlését biztosítja, *minden erővel fokozni kell.*“ Innen messziről nem tudom áttekinteni pontosan a munkát, amit eddig ebben az irányban Budapest végzett, de ha már a szükséglet felismerése ilyen világos formában jelentkezik a Ravasz László írásában, vajjon az arra illetékesek *megették e mindent* a HID propagálása és terjesztése *érdekében*, mikor nyilvánvaló, hogy ennek a fiatal folyóiratnak éppen e szükséglet kielégítése volt az egyedüli programja és emellett ma is változatlanul kitart. Szerény nézetem szerint minden erőnek a jövőn munkáló fiatal nemzedék kezdéseinek izmosítására, előbbrevítelésére kellene egyesülnie. Az értékek konzerválása is szükség-

szerű és helyénvaló irodalmpolitikai tevékenység, de ismétlem és hangsúlyozom, hogy mindenütt meghallják:

verseny van, kíméletlen, kegyetlen verseny és ebben a versenyben nekünk nem lehet az idők végezetéig arra hivatkozni, hogy mimindenünk volt nekünk tegnap. A ma szükséges szót csak a ma tudja kimondani a pillanatnak mai erejével.

Ami tegnap volt, az ma nem döntő bizonyíték, legfeljebb *enyhítő körülmény*. Az új világ, mely a világháborúval született, nem a pedigreinkre kíváncsi. Ennek a világnak csak a *tett* imponál, amelyet a szem láttára visznek végbe ma jelenvaló erők. Eszerint ítélnék bennünket életre, vagy halálra és nálunk, az erdélyi környezetben, kizárólag ezzel az erővel tudjuk megtartani magunkat, ha kell, halálos ítéletünkkel szemben is. Ebben a harcban a mult csak pajzs lehet a kezünkben, amely ideig-óráig védekezésre jó ugyan, de az örökös védekezésben kifárad a kar, elernyednek a lélek rugói, remegni kezd a láb s egyszer csak azon fogjuk észrevenni magunkat, hogy csúszik, feltartóztathatatlan bizonyossággal csúszik kifelé alólunk a talaj.

Eredményeket, *ma elért eredményeket kell felmutatnunk*, melyeknek értékét meg fogja kétszerezni mások szemében az a *nyilvánvaló* tény, hogy ezeket az eredményeket a *maximális nyomás alatt* értük el, hogy élő erőink ime a nyomoruságból is diadalmasan törnek fel Európa színvonalára. Ezeket az eredményeket azonban nem a lassacskán konzerváló irattári tevékenység fogja elérni, hanem a friss lendületű, új mondanivalókban gazdag fiatal irodalom, mely a ma nyelvén szól a ma élőkhez s a tegnapot csak bővizű csatornának tekinti, amelyhez megfrissülni, erőt acélozni, visszavisszatér.

„Erdélyt Erdélyből értsük meg és ne saját frázisainkon át“ — mondja ki cikke végén a perdöntő igazságot Ravasz László.

Tíz éve hallgatom Erdélyben a fiatal fű növést, tíz éve kísérik örvendezéssel szemeim fiatal fáknak minden új tavasz jöttével pazarabb és gazdagabb virágbaborulását. Ó, ha mindenki így tudna örülni a tehetségek e kertjének, mely minden elnyomórító gátlás, szerencsétlenkezű kertészek és májusi fagyok ellenére is *van* és minden erejével csak az önmaga egyedül természetes gyümölcseit akarja meghozni, akkor e virágbaborulásban senki sem a schismát látná, hanem a jobb, teljesebb magyar jövődőt. (Kolozsvár)

Szalonkahúzás

*Elsápad, titkokat súg az este.
Valaki sompolyog. Lépked. Dobban.
Megborzong az erdő. Homályba veszve
Csodák lapulnak.*

*Mélyhangon korrognak barna árnyak,
Imbolygó szalonkák, furcsa álmok
Húznak el az égen, sejtelmek szállnak,
Csillagok gyúlnak.*

*Tavasz van. Kinyúlnak, hitek, barkák,
S mámoros madarak, kósza vágyak
Pisszegnek felettük. Csudások, tarkák,
Hosszúcsőrűek.*

Komárom.

Zsindely Ferenc

Az ablak alatt

Makkai Sándor

A dolog így történt. Tizenegy órakor éjjel nagyon nyugodtan elaludtam és két órakor éjfél után minden ok nélkül és roppant éber állapotban felültem az ágyban. Minden ok nélkül. Mert igaz, hogy a nagy falióra éppen akkor kondította a kettőt s az is igaz, hogy ennek az órának irigylésreméltó, mély harangzengésű ütése van, de ez mégsem ok, mivel tíz esztendő óta sohase hallottam az óra-ütést éjjel.

Oly éber voltam, mintha soha életemben nem is lehetnék többé álmos. Fekete és süket csend volt körülöttem.. Különös, szívszorító csend, amitől szinte zúg az ember füle. És valami szokatlanul izgatott, élénk, félelmes figyelem a lelkemben. Tudtam valahonnat, ebben a pillanatban legalább tudtam, hogy az ilyen indokolatlan felébredések és szorongó éberség óráiban a Halál sétál künn, az ablak alatt Nesztelenül, hosszasan jár fel-alá, de a lélek tudja, hogy Ő van ott, s ilyenkor nem lehet aludni. Persze hogy ostobaság. Különösen nappal. Bízattam is magam akkor éjjel, hogy az. Te számár, szóltam magamhoz közvetlenül és őszintén, mit gondolsz, nincs egyéb dolga az öregnek, minthogy itt kószáljon, künn a hidegben? Aztán tudni-való, hogy egy ilyen bolond nagy városban minden éjjel, minden utcában meghal valaki. Sőt szinte minden nagyobb házban, a háromemeletesektől kezdve fölfelé. Feltéve, hogy a Halál egyáltalában sétáló lény, hány ablak alatt kellene egyszerre folytatnia ezt a nevet-séges mesterséget? S ez esetben hány Halálnak kellene léteznie, egy időben csak egy városban is? Az a másik azonban, aki minden ember lelkében ott lappang s aki mindent jobban és bizonyosan tud, amikor soron van, egyszerűen leintette az okoskodásokat.

— Bolond beszéd! — szólt fölényes, hideg nyugalommal. Tudjuk, hogy a Halál meg az Élet mindenütt jelen van és akár százmillió alakban megjelenhetik egy pillanatban, százmillió ablak alatt is. Azért ő egy, csak az ember látja soknak és másfélének. Minden utcában ugyanaz történik, ami a te utcádban. Csak nem tudnak róla azok, akik alusznak. Ha nem hiszed, nézz ki az ablakon:

„Nézz ki az ablakon!” Igen, ezt hajtogatta bennem valami és mind türelmetlenebbül ösztökélt. Mérgelődtem, lehunytam a szemem, fálnak fordultam, fejemre húztam a paplant . . . hiába: „Nézz ki, nézz ki az ablakon! Ha nem hiszed, nézz ki az ablakon!”

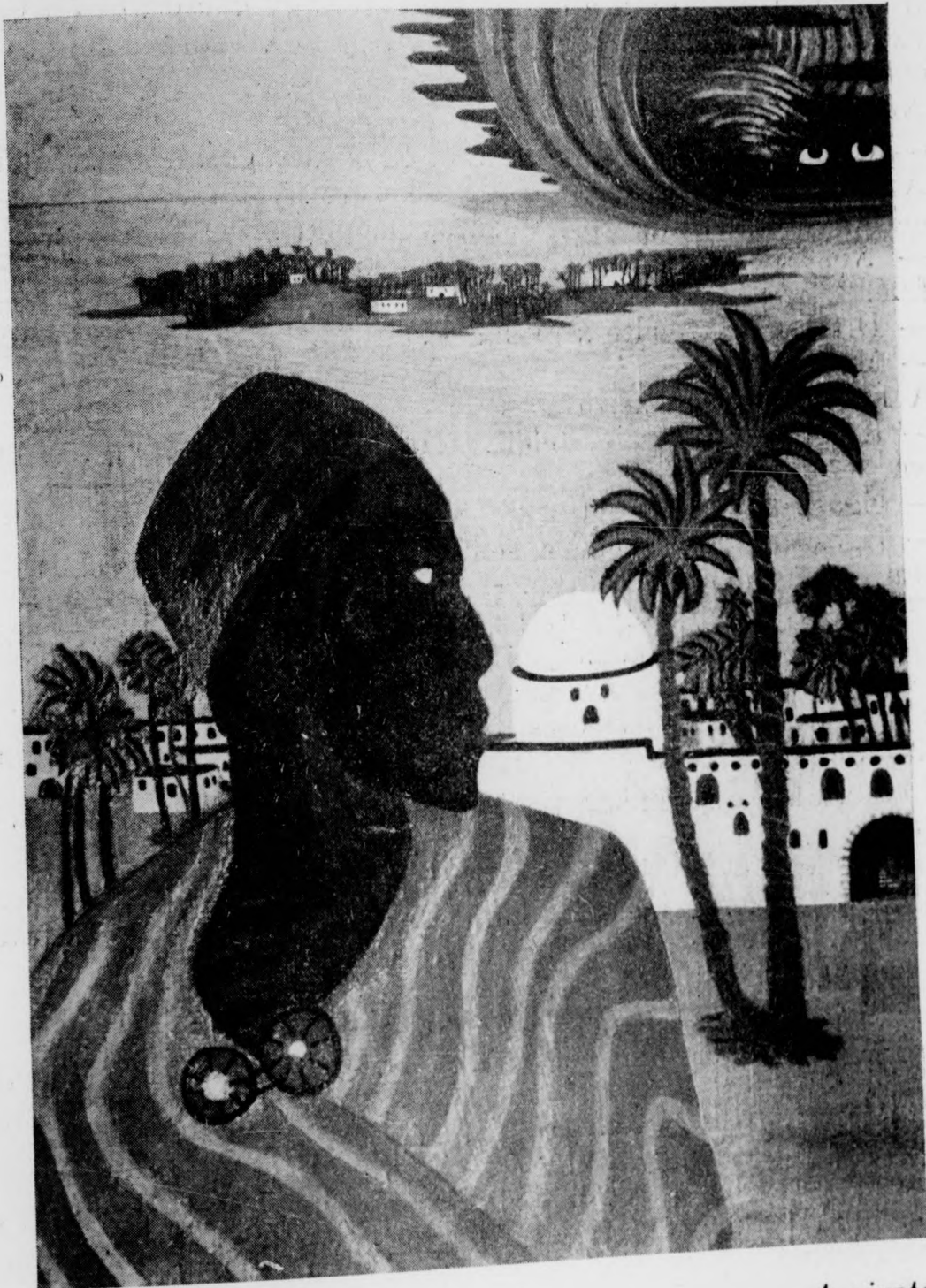
Csak ne volna ez a csend! Egy kocsi ha elrobogna odakünt, egy lépés ha végigkopogna az aszfalton! De semmi, semmi . . . Nem fogok elaludni reggelig, ha ki nem nézek! gondoltam nagy bizonyossággal. Honnan jön az eféle bizonyosság? Ki tudja? Jön és beleragad az emberbe és szívja a vérét. Ki kell nézmem, akkor talán megnyugszom.

Ostobaság az egész! mormogom dühösen.

Nézz ki, nézz ki! Kattogja a szívem verése kegyetlenül.

A vége az lett. Óvatosan kimásztam az ágyból, tapogatózva az ablakig jutottam s félrehúztam a függönyt. Holdfény ömlött a szobába. Keményrefagyott, vastag, szikrázó hó borított mindent. A

házak sötétek, kihaltak. Egy lélek se. A tulsó soron, szemközt velem, a holdfénytől teljesen kivilágítva, ott sétál a Halál. Hamúszürke lebernyeg van rajta, a koponyáján nagy karimájú tollas kalap; a tolla olyan, mint a gyászlovak bokrétája. A nevezetes kasza a vál-

Mészáros Dezső:

A sivatag

Spirituális Művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban.

lára van vetve, a pengéjén hidegen villog a holdsugár. Világtalan szemei rám sötétlenek, csonthomloka féhéren csillog, vigyorgása borzalmasan sablonszerű. Nagy általánossággal sétál a szemközi ház ablakai alatt.

. . . Hogy mit éreztem? Végtelen, természetes nyugalmat. Teljesen megnyugodtam. Úgy van, mondtam magamban, a Halál sétál az ablak alatt. Most tudtam, hogy ez nagyon természetes, ennek így kell lennie és így van örökké.

Azonban valaki befordult az utcasarkon. Nem láthattam, mert a sarok az én ablakomból nem látható, hanem egyszerűen tudtam,

hogy befordult és jön. Már ott is volt a Halál mellett. Vagy talán már az első pillanatban is mellette állt? . . . Szóval ott volt. Piros bársony ruhában, magas, erős, fiatal, csillogószemű, tollas sapkája alá hosszú szőke fürtök omlottak a vállaira, fekete szemei világítva ragyogtak. Ő volt az Élet. Valami lakodalomból jött éppen, vígan dudorászva. A Halál alázatosan lekapta a nagy kalapját és a kaszája lábhoz zökkent. Sima koponyája csak úgy szikrázott a delejes holdvilágban.

Némán meghajtotta a fejét.

— Jó, estét, öreg! mondta az Élet és barátságosan kezét nyújtott. A Halál vigyorgó fogait az ifjú kezére nyomta.

— Jó estét Uram, szólt alázatos hódolattal.

— Nos? kérdezte az ifjú, fejével könnyedén intve a kérdéses ház felé.

— Difteritisz, felelte a Halál. Leányka, három éves.

— Meddig tart?

A Halál a holdra nézett.

— Két óra húsz perc, felelte. Tehát még két percig. Aztán átadom.

— Egészen?

— Egészen. Nincs benne semmi bűn, még ártatlan volt. — Honnan jöttél? kérdezte aztán.

— Esküvőről, mosolygott az Élet. Szerelmi házasság, nagyon kedves. Később majd meglátjuk

— Betelt, mondta a Halál. Ezzel odalépett az egyik ablak alá, amely mögül virrasztó mécses fénye szüremlett ki és bekocogott. Hármát koppan csontkeze az üvegen, röviden, parancsolón.

A hangtalan éjszakában tisztán hallottam egy asszony felcsukló zokogását.

Az ablakon egy szőszke kis lányka lebbent ki, fehér ingeskében, csukott szemekkel. A Halál felfogta, megcsókolta, átadta az Életnek.

A leányka eltűnt az Élet piros-bársony köpenye alatt.

Ebben a pillanatban az ucca egyik irányából kocsirobogás halatszott. A túlsó irányból pedig egy siető asszony alakja közeledett.

— Viszontlátásra! mondta az Élet.

— Viszontlátásra! mondta a Halál.

Kezet fogtak.

A kocsi ott robogott el előttük. A mentőkocsi volt. A Halál egy ugrással fenn termett a tetején és kalapjával még egyszer búcsút intett az Életnek.

Az asszony is odaért ekkor. Megismertem. Gyakran láttam már. Az utcám túlsó végén lakik. Tábla van a kapuján, mert bába-asszony.

Az Élet sietve ment utána.

Kolozsár

Erdélyi sors

Benedek Elek

Ezt az írásomat Kolozsvárt és Tordán olvastam föl s ehhez hasonló szellemű előadást tartottam több székely városban és nagyobb falúban. Ezeken az estéken azok a székely írók szerepeltek, akiket az *Erdélyi Sors* egy szép napon az utcára dobott ki. Egy híján 20 székely szerkesztőségi és kiadóhivatali munkás maradt kenyér nélkül, s az erdélyi magyarság ezt alig vette észre. Ez indított arra, hogy az utcán maradt székely írók élére álljak s belefújjak a székely kürtbe: vagyunk és leszünk!

Az 1921-edik esztendőben, amikor leszakadtam az anyaország kebléről, hálám jeléül két könyvet adtam át a magyar testvéreknek, akik szinte félszáz esztendeig adtak szállást nekem, a székely huszár fiának. Az egyik könyvben a magam és az én székely népem életét teregettem a magyar testvérek elé. Úgy állítottam a szétdarabolt ország színe elé a székely népet, amilyenek gyermekifjúságomtól életem alkonyáig láttam: erényét nem túloztam, hibáit nem rejtegettem. Már az előszóban jeleztem, hogy gyerekkoromban a székely nép élete kedves, mosolygó idill, férfikorom s főképp életem alkonyán — dráma. Lélekrendítő dráma. A népem élete is, — az enyém is. Másik könyvemben a székely népballada-költészet legszebb virágaiból kötöttem bokrétát s ezt már hosszabb ajánlás kíséretében nyújtottam át. Csaknem egész terjedelmében felelevenítem ez írásomat: majd kitünik, hogy miért.

„Aki ezt a bokrétát kötötte — írtam én — a virágok egy részét maga gyűjtögette ifjúkorában, s keblébe rejtve hozta fel a székely havasok közül az anyaország szívébe. E néhány szál virággal indult „hódító“ útjára a tizenhét éves gyermekifjú, s megfutván maholnap félszáz esztendős írói pályáját, a szülőhazájába örök időkre visszatérő öreg ember e bokrétával búcsuzik tőletek... Úgy érzem, hogy tartozom e bokrétával nemcsak magyar testvéreimnek, akik a székely ifjúnak szállást adtak s az esztendők során szívükbe fogadtak, de tartozom szülőföldemnek s szülőföldem népének is, melynek költészetében gyökeredzik az én olyan — amilyen költészetem. Akarom, lássátok, magyar testvérek, mely gazdag lelkű nép az én népem, ez időszerint e világnak minden népe közt a legszomorúbb. Akarom, lássátok, hogy e nép sohasem volt igazán vidámlelkű: több mint ezer esztendőn keresztül szüntelen ott borongott fel-fellobbanó vidámsága fölött az egetverő, zordon hegyek közé szorult, az életét, a házat, a földjét védő nép mélabúja. Ennek a népnek a lelkén örökös nyomot hagyott a múlt, s ezt a nyomot még mélyebbre vágta a jelen, oly mélyre, hogy ez már szívethasogató. Ebből már nem balladák, de komor tragédiák születnek majdan, évszázak múltán...

A székely népballada költészet gazdagságának könnyű a magyarázata. Bármerre nézett e nép, az égnek meredő hegyek ormain véres harcokról regélő várak bús omladékait látta. Nem, nem, ez a nép nem feledheté a múltat, ennek a multnak sok-sok dicsőséges, sok-sok fájdalmas eseményeit. Történeti nevek: Baresai, Báthori, Bethlen, ismeretes nemes családok vonulnak fel sorban — mind a nép vonultatja fel őket, a szabadságára, a „minden székely nemes“ hagyományra féltékeny, büszke nép... Ezen a földön még

a kőműves is úr. Déva vára építőjének, Kelemen kőművesnek a felesége hintón bajtat az épülő várba...

Nagyuri asszony Budai Ilona is, de lám, gyalogszerrel, futva menekül az ellenség elől. Nincs ideje hintóba fogatni, hóna alá fogja kincses kis ládáját, két kezén vezeti hajadon kis lányát, futkosó kis fiát. De drágább neki a kincse, mint két gyermeke: amint közeledni hallja lovak dobogását, veszni hagyja őket...

Am szembe jön vele egy bivalytehén, mely az idei borját szarva között hozta, a tavalyi borját maga után rítta, s keservesen kárhoztatja magát Budai Ilona. Visszafordul a gyermekeiért, hívja őket, de hiába hívja. A legkegyetlenebb büntetéssel büntetik a gyermekei: megtagadja hajadon leánya is, futkosó fia is...

Julia szép leány a halálnak eljegyzettek lázas állapotában megy búzavirág-szedni a búzamezőbe s látván látja, amint a magas egekből egy szép gyalog ösvény jődögél le; azon ereszkedik fehér fodor bárány, szarva között hozván a napot s a holdat; két szarvában két szép arany perec; két oldalán két szál égő gyertya; mennyi szőreszála, annyi csillag rajta. És hívja fehér fodor bárány Juliát az égbe, a szent szűzek közé, ahol híja esett szűzek seregének. Otthon elmondja anyjának a látomást. Érzi hogy halálát jelenti e látomás s kéri anyját, sirassa el: „Hadd haljam éltemben, hogy siratsz holtomban!“ És elsiratja anyja, gyönyörűen siratja el, — a régi székely siratóénekek költői nyelvén:

*„Leányom, leányom! Virágos kertembe'
Első raj méhemnek gyöngé lépecskéje,
Gyöngé lépecskének sárguló viasza,
Sárig viaszának földön futó füstje,
Földön futó s mennybe ható lángja!*

*A mennyei harang huzatlan szólalék,
A mennyei ajtó nyitatlan megnyilék,
Jaj, az én leányom oda bévezeték!“*

Szomorú, igen szomorú történetek mindezek, csuda-e, ha lelkünk kívánva- kívánja Görög Ilona és Zetelaki László napsugaras, mosolygós történetét?...

*

Bemutatván néhány szál virágot a magyar testvéreknek a nekik adott bokrétából, e szavakkal fejeztem be búcsúzásomat: „Szívjátok be e virágok illatát s vele az én szomorú szülőföldemnek, szomorú szülőföldem költő lelkű népének szeretetét, magyar testvérek! Most pedig a fehér hajú dalnok sietve siet, repülve repül haza, leborulni ennek a szomorú földnek a kebelére. Talán jut egy sírhely neki a kis falú temetőkertjében...“

*

Ilyenformán búcsúztam el a magyar testvérektől. De vissza kell térnem e búcsúzásnak egy mondatára. Így szól e mondat: „Úgy érzem, hogy tartozom e bokrétával nemcsak magyar testvéreimnek, akik a székely gyermekifjúnak szállást adtak s az esztendő során szívükbe fogadtak, de tartozom szülőföldemnek is, szülőföldem népének is, melynek költészetében gyökeredzik az én olyan — amilyen költészetem.“

Ezt a gyökeredzést nyomatékosan kell hangsúlyoznom, mert újabb időben sokan nyugtalanzkodnak itt Erdélyben, hogy a mi székely ízű írásaink megbontják az erdélyi irodalom egységét. Ha ez a nyugtalankodás megokolt volna, a mi székely ízű írásaink voltaképpen az egész

magyar irodalom egységét bontanák meg. Én ugyanis nem ismerek külön erdélyi irodalmat, csupán erdélyi lelkű írásokat, melyek éppenséggel nem rínak ki a nagy magyar irodalom kertjéből, mint ahogy nem rí ki Mikszáth szegedisége, Móricz Zsigmond alföldi parasztisága, ellenkezően: mind ezek az írók új díszítő színekkel ékesítették a nagy magyar irodalom ünnepi köntösét. Vajjon Mikes Kelemen leveleinek franciás könnyedséggel

Náray Aurél:

Olajfestmény.

Spirituális Művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban.

párosult székelysége, ennek a székelységnek sajátos kedvessége, bájos-sága ártott-e az irodalom egységének? Szabad-e elfelednünk, hogy a levelek fölfedezése valóságos nemzeti örömnep volt? Hogyan lett volna az, hisz a székely Mikes Kelemen írása volt az első magyar, igazi szép-próza! Vajjon ártott-e az irodalmi egységnek az a vadrózsa bokréta, amelyet Kriza János hajított át a Királyhágón túl élő magyar testvéreknek? Ártottak-e az egységnek azok a székely népballadák, melyekhez hasonlítható szép kerek e földön csak a skót lélekből fakadt? Nincs-e jogunk büszkélkedni azzal, hogy túl a Királyhágón, az egész magyar népköltészetnek csak egy balladája van: a Fehér Anna szomorú története, mi meg

úgy duskálunk a székely népköltés balladás gyöngyeiben, mint ahogy Dárius duskálhatott az ő csengő-pengő kincseiben? Nincs-e jogunk büszkélkedni azzal, hogy az összes magyarlakta területeknek nincs oly gazdag mese- és monda-költése, mint a székelynek? Hol termett a népi fantázia szebb mesét Tündér Erzsébet csudaszép meséjénél, mely a férfi hűségnek megható szimbóliuma? Hol termett szebb mese a jobbágy Halász Józsi meséjénél, aki a földes úr parancsára szárnyas paripáján felszáll az égbe s meghívja ebédre az öreg Istent?

Fölösleges is, de hiábavaló is itt minden nyugtalankodás. Mi székely írók, az édes anyánk tejével szítuk lelkünkbe a székelységet, s ezt nem rázhatjuk ki — s nem is rázzuk — mint ahogy ruhánkából kirázzuk az uti port. A mi székelységünk nem tájszavak, nem székely szólás-mondások, nem góbéságok halmozása, de a székely léleknek, a székely észjárásnak, a székely erényeknek és hibáknak megszólaltatása, a több ezer éves hagyományok megőrzése és kiéneklése, hadd tudja meg az egész világ: voltunk, vagyunk és leszünk. A mi székelységünk utolsó lehelletig való ragaszkodás az erdőzúgásos, vadgalambszólásos, édes anyaföldhöz, ennek a földnek elárvult népéhez. Nekünk ez a föld, az a föld, ahol „apáink vére folyt.“ Ahol „élnünk, halnunk kell!“

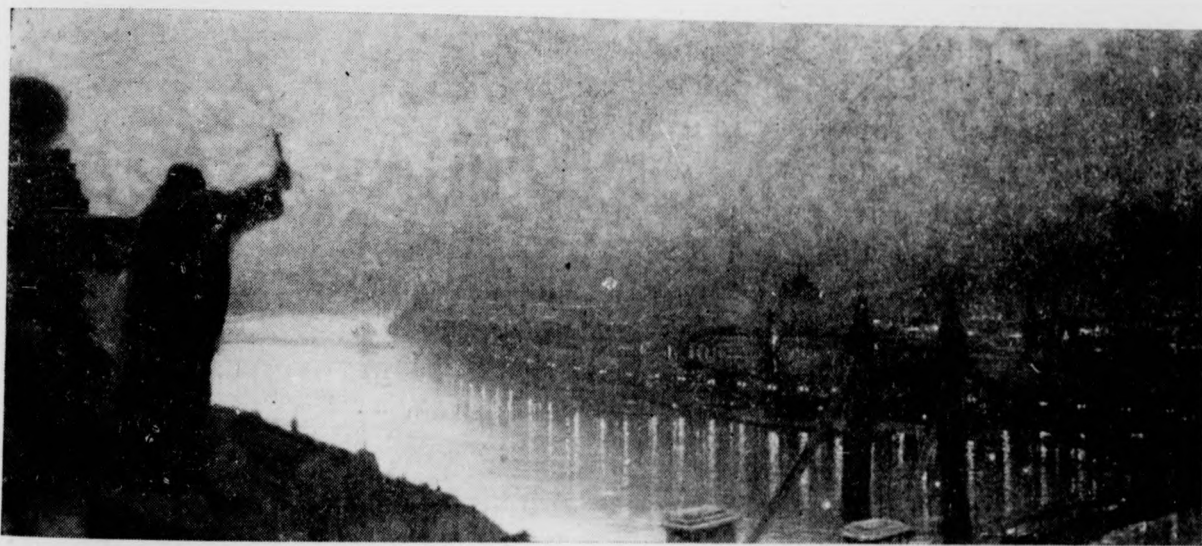
Székelység... Én másfélszáz felé közeledő könyveim mindegyikét, hogy a nyugtalankodó lelkek kedvére magyarul beszéljek — székelyül írtam s még eddig nem vettem észre, hogy miattuk megbomlott volna a magyar irodalomnak mindennél szentebb egysége. Székely mesét, magyar mesét, arabot, törököt, orosz, németet, svédet, s a mi csak tollam alá került, mind székelyül írtam, s vajjon ártott-e a pesti gyermeknek, hogy egy kis székelység keveredett a nyelvébe? Milliónál több példányban forognak mesekönyveim, de még soha egy gyermek sem kért: édes nagypóka lelkem, tessék magyarul mesélni, mert én nem értek székelyül! De hát írhattam volna-e másként, amikor székely meséken altatott el édes anyám?

— Maga, atyafi, úgy-e, székely? kérdezte a fehér harisnyás székelyt egy uri ember. A székely végig mérte a kérdezőt s méltatlankodva mondá: Hát, mi a Jédus, ha nem székely? Mint ahogy ez a székely természetesnek, magától értetődőnek tartotta, hogy ő székely, épp oly természetes, hogy Nyirő József meg Tamási Áron nem írhat másként, mint ahogy ír, mert nem is tud másként. Ne is tudjon! Hol talállok még ennél szebb, színesebb, csudaszép képekben gazdagabb írást, mint az övék?

Grazia Deledda és Mistral sokkal „székelyebbül“ írtak, mint Nyirő és Tamási, s mégis megkapták a Nobel-díjat. S vajjon rontotta-e meg Grazia Deledda az olasz, Mistrál a francia irodalom egységét?

S ha netalán egyik-másik erdélyi magyar lélek amiatt nyugtalankodnék, hogy mi székely írók külön kis csapatba verődve járjuk be Erdély kisebb városait és nagyobb falvait, különösképpen a Székelyföldet, nem szeretném, ha ezt akár az Erdélyi Irodalmi társaság, akár a Helikon ellen irányuló tüntetésnek tekintenék. Ha tüntetésről szó lehet, ez az Erdélyi Sors tüntetése, azé az Erdélyi Sorsé, amely minapában egyszerre egy híján húsz szellemi munkást dobott az utcára ki: Eredjete, keressete más foglalkozást! Ezekből az egy híján huszaktól verődött össze néhány főnyi, felelőtlen csapat, s mert ez a kis csapat engem zavart ki a falusi esendességből, hogy vezessem őket vándor útjaikon, különösen kellemetlenül érintene, ha tüntetésnek néznék e kényszerű vezérkedést, mivelhogy én a Helikon tagja nem vagyok.

Én jóval túl vagyok azon a korhatáron, amelyet a Helikon a tagjaira megállapított, s ha nem is volnék túl, nekem minden egy esetben nagy öröm látni, hogy semmiféle vándorapostokodásban nincs szükség reám, én már sok emlékkönyvbe beírtam ezt az aranymondást: A szép ifjúságnál csak egy van szebb: a szép öregség—, de ugyanesak én vagyok az, aki ennek előtte tíz esztendővel egy kézlegyintés kíséretében ezt találta mondani: Agyon kell ütni, minden öreg embert! Akkor volt ez, amikor a fiatal Eszterházy elnöklete alatt újra alakulóban volt a magyar kormány, s a radikális sajtó hevesen tiltakozott az ellen, hogy Apponyi meg a többi öreg ember benne legyen a kabinetben. Fiatal óriásokért üvöltött a radikális sajtó, öreg emberek bölcsességére, tapasztalatára nincs szükség! Ekkor találtam azt mondani: A megoldás igen egyszerű: agyon kell ütni minden öreg embert. És mi történt? Eszterházy, a fiatal darú, mindössze négy hónapig bírta a neki szokatlan munkát, Apponyi pedig, az öreg darú, még mindig repül: őt szónokoltatták a Kossuth szobor előtt, s ahogy én őt

Palesch Pál.

Memento.

Spirituális Művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban.

ismerem, ő fog szónokolni az amerikai Kossuth szobor előtt is. Ki volna boldogabb, mint én, ha az én székely fiaimnak nem volna szükségük arra, hogy velük vándorapostolkodjam? De kívánják, s megyek. Mennék akkor is, ha nem véremből való vér volna az utcára dobott csapat. Ahol mi járunk, oda nem igen mehet sem a Helikon, sem az Erdélyi Irodalmi társaság. Mindkettő nagy felkészültséggel, nagy csapattal indul hódító útjára: ők bizony nem vállalkozhatnak arra, hogy reggel Brassóból, egy már hosszú útnak és felolvasó estének a fáradsága után, autóbuzson rázassák ki magukat Barótra, testet össze-, lelket kirázó, 60 kilométeres, göbbenős úton, rozoga, dirib-darab fákkal foltozott hidakon át, ott délután csevegünk, felolvasunk, dalolunk, szavalunk, aztán hajrá! ismét bujj be az autóbuzsba, s újabb 60 kilométeres szenvedés után, túlságosan utolsó pillanatban érkezünk Sepsiszentgyörgyre, s mondókáinkat pihegve, fulladozva mondjuk el. Én egy ilyen útnak — oda se neki! Ha kifáradok az íróasztal mellett; ha fáj derekam, hátam, ami nem esuda, hisz legszebb férfikormányban sem görnyedtem az asztal mellett annyit, mint ma, életem alkonyán — igen, ha fáj a derekam, fáj a hátam: befogatok az erdőlé székérbe, a nyújtóra szénaülést köttetek, ráülök, mintha lovagolnék, így rázatom magam a legkövesebb erdei úton, s úgy helyre rázódik derekam, hátam, hogy másnap megifjodva ülök az asztalhoz és írok tovább — székelyül.

De ezeket a fiukat, szegényeket, sajnálom. Ezek már nem úgy nőttek

fel, mint én. S amig dökög velünk a báránnyelűkön átszűrődő holdvilág kísérteties fénye mellett az autóbusz, lelkekre úgy ránehezede a szomorúnál-szomorúbb gondolatok, hogy szememből kiserked a könny. Mi jó, hogy nem látjuk egymás arcát a szinte vaksötétben! Eszembe jut, hogy a hajdan kincses, most kincstelen Kolozsvár városában az Erdélyi Sors egyszerre tizenkilenc darab székelyt markolt fel s dobott az utcára ki. Hogy ezek között volt Nyirő József és Tamási Áron: mindkettő ékessége lehetne a világ bármelyik irodalmának, s este otthon, hiába kínálta őket az asszony, nem nyultak a jó meleg vacsorához, mert hogy elvesztették a kenyerüket. Eszembe villan, hogy valamikor nagy szégyene lesz Erdély anyánknak, ha még úgy lekoldusodott is, hogy Tamási Áronnak nem tudott egy darab kenyeret adni: olyan darab kenyeret, hogy amellet az ő népének örömét, búját szíve szerint énekelhesse ki. Tizenkilenc szellemi munkás utcára kerül és sehol egy hang, egy lelket rázó felhördülés. Az emberek közömbösen, fásultan támolyognak tovább. Nem csodálom: a szívet-hasogató drámákat már megszokták szegények. Hisz, van-e még föld a magas mennyég alatt, amelyen oly sok volt ember támolyogna, mint Erdélynek a földjén? Volt tanár, volt tanító, volt bíró, volt alispán, volt, volt, volt. — „Hét, hét, hét, minden darab hét!“ — kiabálta hajdan a vásári kikiáltó. Bizony, bizony, ég, föld megrendülne belé, ha egyszerre kiáltanák a volt emberek: volt, volt, volt! Volt vagyok én, volt!

Dökög, dökög, tovább dökög az autóbusz, egy-egy göbbenőnél akkorát döccen, hogy kukkra dobja e bús székelyeket, de én tovább üzőm-fűzőm a szomorú gondolatot. Szívembe nyilallik: hát én voltaképpen minek meséljek, amikor dobszóval ajánlják a becsempészett bécsi rongyot gyermekeinknek? Hallott-e valaki felhördülést? Senki, senki! — Fúj, fúj! — dörög a mesebeli boszorkány — emberszagot érzek. — Fúj, fúj, borzongok én, — hullaszagot érzek...

Dökög, dökög, nagyokat döccen az autóbusz, s egész úton, véges-végig, utcára került, kis csapatokba verődött színészek után dökögünk, és én látva-látom a kísérteties félhomályban, hogy előttünk hosszú, hosszú, csupa fekete fátyol húzódik a mult századeleji vándorszínészek utódai után. Aztán egyszerre csak felkacagok, s kérdi egyik fiam: Min kacag, lelkem apám? — Én azon kacagok, lelkem fiam, ha most megállítanák ezt a mi hintónkat az utonállók: Pénzt vagy életet! Én meg azt mondanám: Nézzetek meg jól, ti szegény legények! Mit gondoltok: mik vagyunk mink? — S ők mondanák: Bizonyosan vagy színészek, vagy írók. — Írók, fiam, írók, — S ők mondanák: Tegnap színészeket állítottunk meg. No, szerencsés utat! — Köszönjük. Nektek pedig több szerencsét!

Dökög, dökög, tovább dökög az autóbusz, lehajtott fejjel, összegüzsörödve ülünk, üldögélünk: Oh, jaj, meddig tart e szenvedés? De én tovább üzőm-fűzőm sötét gondolataimat s megborzongok e gondolatra: ha most volnék kezdő író! Ezek itt mellettem még valahogy eltengődnek, mint a Thököly kurucái, de mi lesz az utánuk következőkkel? Egyáltalán következik-e valaki utánuk? Vetemedik-e még erdélyi magyar ezek után — írásra? Lám, lám, üzőm-fűzőm tovább: ötven esztendeje szántogatom a papiroost, s miként a szegény Reviczky számlálgatta, találgatta a kórházban, hogy hány napja van hátra még? — már én is kezdem számlálgatni: hány esztendő van hátra még? Meddig győzőm az ingyen munkát, az ingyen apostolkodást? Meddig bírja a házam, az a ház, melynek minden téglája egy-egy könyv; az a ház, melynek tégláit agyammal és szívemnek vérével kevert méz ragasztotta össze? Meddig bírja a földem, az a föld, amelynek minden barázdájában az én véres verejtéke folydogál?

És látom, újra látom az Erdélyi Sorsot, ezt a koldusságból, ezt a koldusság-szülte fásultságból összegyúrt szörnyeteget, mely kacagva gázol végig rajtunk s minden szépet, minden jót nyomorékká tapos!

*

Most pedig csak néhány szót még. Ezt a néhány szót, hogy mindenki megértse, magyarul mondom, nem székelyül. Azok a fillérek, amik ma este itt összegyűltek s holnap Tordán összegyűlnek: két célt szolgálnak. Az egyik cél az, hogy hagyhassanak itthon az én fiaim egy kevés pénzt az asszonynak, a másik, hogy vándorolhassanak tovább kis városról kis városra, nagy falúról nagy falúra, ahol úri renddel egybekeveredő fejkendő asszonyoknak és fehér harisnyás férfiaknak mesélnek, dalolnak, szavalnak, s így mennek, mendegélnek, tovább, tovább...

Hát csak menjete, édes fiaim.

Veletek tartok utolsó lehelletig.

(Kisbaczon, 1927 november havában.)

Beteljesedés

*Mezők áradnak, halált igazó diadallal
ragyognak, zsongják énekük a nyári dombok.
Gyümölcseim föld forró színére ejtem, ölelő
gyökerekkel mélyen szunnyadó öreg rögökbe rontok
s testvér lombokkal dúdolom életem áradását.*

*Jó fény cikáz, zúzzal mart tarlók, téli föld
egyetlen vágya teljesült szívárványt gyújtó esőkben.
Öröm fészkel karomban, verhet korbáccsal villám —
szikkadtan is azokba nevető láng omol belőlem,
ha újra tépő tél vonít és csontig fáj az élet.*

*Vegyétek és egyétek: csupa friss gyümölcs! ég
kancsóiból ittam s édes ízzé bontottam a földet.
Együtt lobogva felkelő csirákkal, sugarakkal,
megteljesedtem, magvaim dús századokba törnek
s embert növelve égis gazdagodva zúg az erdő.*

*Mennyország lombjában pirulnak napjaink mind,
nem győzi életünk halál sarkcsillagos hatalma:
Pazarló bőség énekét dalolja nyaras földünk:
kacagó emberrel füstött piros alma —
csendülve hull, megpihen Isten örök tenyerén.*

Éjféli látogatás

Komáromi János

Egyszerre csak ott-álltam a régi kapú előtt. A kilincs engedett s a tornágra léptem.

És ekkor sóhajtottam egy nagyot.

Tavaszi volt-e vagy nyárvége, nem tudom már. A vadszöllő lugasban futott fel a tornác fakorlátja fölött.

Lábujjhegyen mentem végig, de senkit nem láttam sehol. Mintha az egész ház kihalt volna. A konyha táján tarthattam már, mikor az idegen neszre megnyílt halkán az ajtó s kitipegett rajta a szakácsné.

Hanem megöregedett. Fehér volt már a haja, mint a decemberi hó s idegenül pislogott rám egy darabig. De akkor egyszerre megismert s könny futotta el a szemét:

— Úrfi, úrfi! Hát mégis hazajött!

Mintha másvilági hangot hallottam volna. Fájdalommal éreztem, hogy rég megszűntem már úrfinak lenni. Nem tudtam szólni az elfogódottságtól.

Az öregasszony csodálkozva kérdezte, de inkább úgy magamagától:

— Nem is tudom, mióta nem járt nálunk az úrfi...

— Tizenhat esztendeje lesz a nyáron, Terka néni, — szóltam csöndesen. — Találok-e még valakit a házban? Él-e még a gazda?

Terka néni oldalt hajtotta fejét s a hangja olyan furesa volt, hogy a szívembe hasított:

— Bizony, sokan nincsenek már itten. De a kisasszony még mindig várja az úrfit...

— Marcsa kisasszony? Hát nem ment férjhez?

— Nem lehetett neki. Sokat emlegette, hogy a nagyvilágból egyszer csak hazatér az úrfi, elbeszélgetnek majd keveset s attól megkönnyebbedik a szive...

— S hol van most a kisasszony?

— Biztosan a kertbe lesz. Ott szokott üldögélni egymagában.

Kinyitottam a kiskapút s átszaladtam a kertcskén. Élesen vágott a nap s álomszerű ködben lengett mégis minden. Nem tudom miért, de mondhatatlanul fájt a szívem. S a furesa színek közt az nyugtalanítot legjobban, hogy nem láttam az árnyékomat.

A kertecske végén, a filegóriában, ott ült Marcsa. Keskeny cipőcskébe bújtatott lábainál fehér macska vigyázott, ő maga nagy elmerüléssel dolgozott valami apró csipkedarabkán.

Elszorult a szívem:

— Marcsa! Édes Marcsa!

Fölemelte kedves arcát: megismert. Aztán szótlánul mutatott helyet maga mellett.

Sokáig néztük egymást. Szép volt most is, csak igen komoly s lehelletnyi bú árnyazta a szürke szemét. A hajában egy fehér szál csillant meg, de a kis kontyát úgy viselte most is, mint tizenhat esztendővel ezelőtt. Akkor került haza az intézetből.

És ahogy néztük egymást, láttam, hogy két könnyesepp esik ki a szeméből. Megsajnáltam:

— Hogy van, kedves?

— Vártam, — mondta alig hallhatóan. — Tudtam, hogy el fog jönni egyszer. Igen egyedül vagyok.

Remsey Jenő:

Trisztán és Isolda

Spirituális Művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban

— Dehát hol az édesatyja? — kiáltottam fel szorongva. — Hol van Dani bácsi?

Közömbösen mondta:

— Meghaltak. Először apámat temettük el, kevéssel rá Dani bácsi is elment. Édesanyám se él már . . .

— Hát mindenki, — meghalt már a házban!?

— Mindenki, — bölintott csöndesen. — Fiatalember se mutatkozik már a tájon.

— Hová lettek?

— Régi csatákban vesztek el, vagy odaát bujdosnak a kis Magyarországon.

— Hát a vőlegénye?

— Eltűnt az első őszön, a lanszuti erdők alatt valahol. Tizenkét esztendeje lesz idei októberben. Tudom, hogy hazajön egyszer. Megígérte, mikor indult a menetszázad, hogy sose fog elfelejteni . . .

Keserűség fojtogatott, alig tudtam kimondani:

— Hát Vidróczki hol ténfereg? Ő is halott?

Marcsa mosolyogni próbált. Félénken, szomorúan:

— Ó, a régi javíthatatlan az most is! Vagy három éve Amerikába ment, de ingyen, mert valami szeneslyukba bujt a hajón. Feleségét három gyermekkel hagyta vissza . . .

— S küld-e valamit szegényeknek?

— Pénzt nem, — mosolygott Marcsa olyan különösen, mintha keskeny szájára ráfagyott volna a mosoly, — de írni szokott néha. Legutóbb azt hazudta, hogy amerikai képviselőnek akarták megválasztani, de neki nem kellett: sokkal büszkébb annál magyar állampolgárságára. Amerikából hazatért emberek beszélték aztán, hogy már a harmadik asszonnyal adta össze magát, de most se dolgozik semmit. Azzal hengeg, hogy itthoni felesége született bárónő, aki nem szorul rá egy-két dollárra . . .

Itt már én is mosolyogtam:

— S miből él a haszontalan?

— Isten tádná, — mosolygott vissza Marcsa. — Állítólag az asszonyok tartják el, akikkel hit nélkül összeállt.

Elhallgattunk. És hosszú ideig nem szóltunk egymáshoz azután. Fejünk fölött, szinte a kertbe hajolva, a Vihorlát havas sörénye szikrázott. Ilyentájt soha nem láttam még hótól ellepve ez a rengeteget, amely száz mérföldről mereng az Alföld közepibe. Most, hogy megrázta zord fejét, peregni kezdtek a fák zöld levelei.

— Ősz lesz, — mondtam magam elé.

— Ősz lesz, — suttogta Marcsa is. — Mind meghalunk egyszer.

A Vihorlát oly közelnek látszott, hogy megijedtem. A halálra gondoltam s hideg futott végig. Harangszó ütött meg a Vihorlát felől, de egészen haloványon. Mintha valamelyik havasi falucskában temettek volna.

— Hallja a harangszót, Marcsa?

— Hallom, — mondta tünődözve. — Sok embert temetnek itt mostan.

Aztán, de csak úgy álomszerűen, mintha azt kérdeztem volna tőle:

— Régen messzebb volt a Vihorlát . . . Most csaknem ránkdől.

— Azóta sok minden megváltozott nálunk, — szólt alig hallhatóan.

S annyi fájdalom volt a hangjában, hogy sírni lett volna kedvem.

Kezünkbe bocsátottuk fejünket, a földet néztük, mialatt csöndben beszélt a leány:

— Mindig tudtam magáról valamit. . . Hol ősz végén, hol tavasztájt be-betévedt hozzánk egy messzi világot járt vándor, aki találkozott magával az idegenben. Olyankor megkönnyebültem s vártam magát. De legutóbb elmaradtak a hírhozók is, rég nem akadt már vendég a házban. Talán a bujdosók is mind meghaltak . . . Igen egyedül vagyok mostan.

És sóhajtott egyet.

Nagy keserűség közt emeltem föl a fejemet. És akkor egyszerre három embert pillantottam meg, szemközt ülve a kerti padon.

Megismertem őket.

Legszélről anyai nagybátyám ült s rámbólongatott. Nem lepődtem meg rajtuk, noha élesen vert a nap. Abban a pillanatban eszembe jutott, hogy a túlvilági lelkek tizenkettőkor járnak fel. Fényes délből csakúgy, mint éjjélkor.

Nagybátyám így kezdte:

— No kinek volt igaza, testvér?

— Nem tudom, nem tudom, — hajtogattam egyre. Mert éreztem nyomban, mire céloz s nagyon szerencsétlennek éreztem magamat.

Fölkacagott nyersen. Szinte nyerítve, mint a ló:

— Hát nekem volt igazam, testvér. Mindég mondtam neked, hogy huncutság az, amit a tanult emberek tanáltak ki. Nem forog a föld, mert szamárság az, hogy tengelye van. Úgy, úgy, testvér. Jegyezd meg magadnak, talán nem késő még, hogy a föld úgy libeg a nagy tengeren, mint egy fadarab a vizes dézsában. Nem hallagttál rám, hiába óvtalak a tudományoktól. Mit értél vele?

Lebocsátott fejjel hallgattam. Most már megéreztem, hogy igaza volt a nagybátyámnak.

Ő pedig kárörvendve folytatta:

— „A föld a saját tengelye körül forog . . .“ Nagyon jó! Hát kellett ez neked. Most ihatod a levét, de ne próbálj panaszkodni nekem! Megmondtam idejébe, hogy így fogsz járni . . .

S bosszúsan csóváltgatta fejét.

Lopva Marcsára pillantottam. Figyelmesen nézte a nagybátyámat s végtelen szomorúság volt a két szeme.

Most a segédjegyző szólalt meg, aki szorosán ült a nagybátyám mellett. Rezeda fonnyadt a kalapjánál, az álla borostás volt most is, de azért fidélisen kacintott reám:

— Na, hát az egészségi mibenlét hogy szuperál, bratyesz?

— Igen beteg voltam tavaly őszön, — mondtam elfogódva.

— Na ja! Hányszor mondtam pedig, nem kell dolgozni annyit. Minek? Ha meggebedek, akkor sincs egy vasam se. Igaz, hogy így sincs. Fénymáz az élet, bratyesz! Szavamra mondom . . .

S belerászkódott, annyira nevetett rajtam.

A lóca végén egy régi-régi fronttársam búslakodott. Neki már nem volt gúnyos kedve. Visszaemlékeztem, hogy mellettem esett össze, amikor térdig hóban rohantunk a Nidaparti orosz sáncok ellen. Széles kardjára dülve szomorkodott most is, mint akkor régen. Szokása volt, hogy a menyasszonyára gondolt s valami árva kis dalt dúdolgatott maga elé olyankor. Most nem dúdolt, mindössze annyit szólt nagy részvétellel:

— Jobb azoknak, akik nem élnek . . .

Majdnem a könnyem serkedt ki. De ugyanakkor úgy rémlett, hogy nagybátyám, a segédjegyző, meg néhai fronttársam alakja foszladozni kezd a semmibe. Egyszerre csak üres volt a pad.

Marcsára néztem. Annyit mondott:

— Sokszor vannak ilyen látogatóink. Csöndes emberek, nem bántanak senkit.

Egy mélyet lélekzettem.

— Talán sétálnánk egyet, — mondta kedvesen, mialatt mosolyogni szeretett volna. — Adja ide a karját!

Úgy mentünk aztán lépést, kart-karba fűzve. Marcsa a szembe nézett pajtáskodva, a régi bizalommal:

— Istenem, csak ne maradnék magamra megint!

— Pedig mennem kell innét, Marcsa, — válaszoltam leverten, míg meg nem látnak. Minden lépésemre vigyáznak...

Nem szólt rá: karomra hajtotta a fejét.

Egyszerre csak a víz szélén álltunk. A Laborc volt. Alig bírtam kinyögni:

— Tizenhat éve nem láttam, Marcsa . . .

Meghatottan néztem a folyót, amely menekülve sietett a Latorca erdőségei felé. Fűzbokrok hajoltak föléje s a part meredekén koronás nyárfák hallgattak az őszreváró mindenségben. Félni kezdtem a csöndtől. Marcsa észrevette s megfogta a kezemet:

— Senki sem fogja bántani . . .

Leheveredtünk a magasan lengő fűbe. Beszélni kezdett szomorkásan:

— Apa nagyon megöregedett abban az időben. Ketten voltak már csak a régi ismerősök közül: ő meg a segédjegyző. Annyira neki-keseredtek, hogy mindketten meghagyták a szakállukat. Egy este felé, amikor rossz érzései lettek apának, felhúzta a magyar ruhát, az ebédlőbe rendelte a primást, a kontrást, meg a kisbögőst, aztán üzent a segédjegyzőnek is, hogy most már jöhet. Kettesben iddögáltak attólfogva, mialatt a cigányok megállás nélkül játszottak csárdást meg kesergőt. Egyszer felállt apa és köszöntőt mondott a segédjegyzőre, mialatt könnyei végigfolytak a szakállán. Akkor a segédjegyző emelkedett szólásra, ő mondott dikciót apára s közben sírt. Mert eszükbejutottak a visszahozhatatlan szép napok, amikor még fiatalabbak voltak s nem maradtak ennyire magukra. Később felugrott apa, frisset rendelt a cigánynál s cifrázni kezdett lábujj-hegyen vagy sarkával verte ki a taktust, a segédjegyző pedig viharos kedvvel gyönyörködött az öregben. Harmadnapra kiterítve feküdt szegény apa, egy hónap múlva a segédjegyző se élt. Most egymagamban vagyok . . .

Minden-minden kísérteti színben lengett a tájon s fájdalom fogott el Marcsa miatt. A nyárfák némasága is nyugtalanított. És észrevettem akkor, hogy szemközt, a másik parton, egy ember áll s lovát itatja a szélén. Bennünket néz az ember, ránkmeredve a halszemével . . . Mintha láttam volna valamikor . . .

— Ki az az ember ott?

— Tóth Antal, — válaszolt halkán a leány.

Összerezzenem:

— De hiszen meghalt!

— Nem halt meg, — mondta maga elé Marcsa, — mert visszajött a temetőből. Mikor azt hitték, hogy holtan fekszik az istállóban, kivitték a temető butykájába, hogy majd onnét temetik. Mert senkije nem volt az istenadtának. Tóth Antal felébredt s délután két óra körül ahogy volt, egy ingbe, megindult a temetőből hazafelé. Micsoda kapkodás volt a faluban, ahogy meglátták a kertek alatt, amint sietve trappolt! Mert hűvös volt egy kicsit . . .

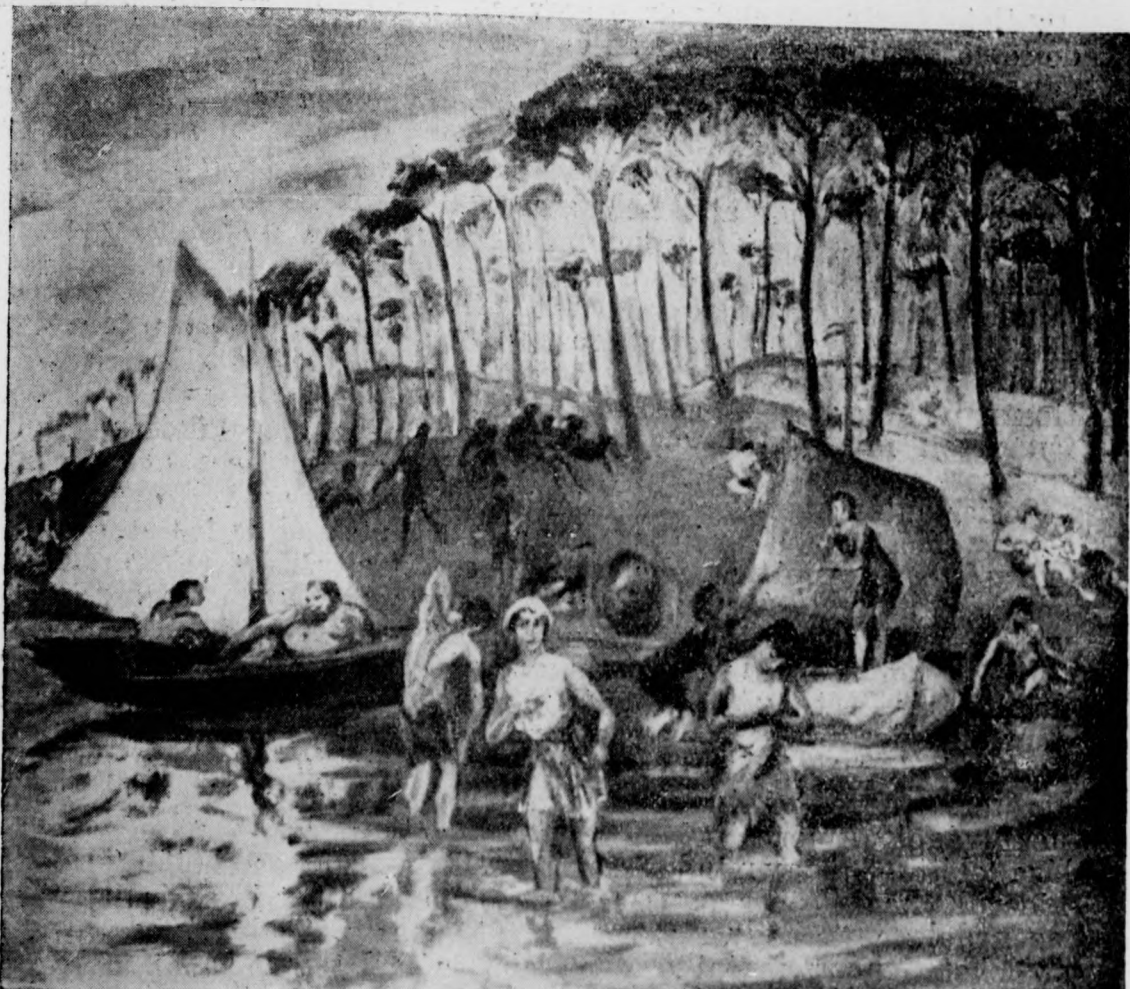
— És most mit csinál?

— Most igen árván van. A cigányokról maradt rá ez a vak ló, azzal járkálgat a határban. Azt mondják, nincs az eszénél . . .

Megint szorongás vett elő. Mert jól láttam, hogy a Vihorlát megingatja a zúzmarás fejét. Észrevette ezt Marcsa is és újra a kezem után nyúlt.

Csak a levegő ne lett volna olyan zavaros.

A park meredeke alatt, kissé följebb, egészen a folyó szélén egy nyurga legényke álldogált. Mezítláb volt az ifjú legény, vásott kabátja alól hiányzott az ing s lyukas kalapján kikukucsált egy csomó a hajából. Odanéztem hosszan s meghatottságot éreztem:

Kernstok Károly:

(Ernst-múzeum kiállítása)

Havel mentén

— Éppen olyan, mint Vidróczki volt huszonöt évvel ezelőtt...

— Az ő fia, — magyarázta kedvesen Marcsa. — Ez se akar dolgozni, csak kószál a határba s olyan nagyokat mond, hogy senki egy szavát nem hiszi el...

Mosolyogni kezdtem, pedig könnyes volt a szemem. Ifjabb Vidróczki álldogált ezaiatt magának, senkit tudomásul nem véve a világból s valami hetyke dalt fütyörészett.

De a túlsó partról váratlanul fölnyerített a Tóth Antal lova. Tudtam, hogy most baj van. Maresához hajoltam:

— Zsandárok jönnek értem...

A leányon félelem látszott:

— Menjen, menjen! De előbb csókoljon meg...

Engedelmesen nyújtotta a száját, a szemét meg lehúnyta. De akkor másodikat nyerített a vak ló...

Fölríadtam.

*
Sétét volt körülöttem s a szomszéd szobában tizenkettőt vert az óra. Könny futott le a halántékomon s a párnám is nedves volt.

Ma éjjel odahaza jártam.

(Budapest)

ERDÉLY IRÓI: (Arckép-sorozat 8. közl.)

TAMÁSI ÁRON

Szentimrei Jenő

Az élete kurta, — hogy az ő szavával mondjam, — alig bakasznyi, de tömött, mint szimbolum az egy szóba zsúfolt sok értelemtől. Az udvarhelymegyei Farkaslakán született 1897-ben, régi leszegényedett pápista-székely családból. Áron nevű nagybátyja fel is vitte a maga sorát az Egyház gradicsain: nagyprépost-kanonokként halt meg Gyulafehérváron. De édesatyját s vele az egész kis családot ott verte, forgatta, keményítte a székely sors a faluban. A nyolc éveske gyermek már szekér fákkal egymaga kinlódott haza az istenverte erdei utakon Budha szenvedés-háromságából leghamarabb megismerte a minden lépten felsajgó legnagyobbat: a szegénység-szenvedést. Ebből valamennyire prépost nagybátyja váltotta meg, mikor besegítette az udvarhelyi katolikus gimnáziumba, 1916-ban ő is berukkolt a tizennyolcévesekkel az emlékezetes 82. gyalogezredhez s első katonai ismereteit mindjárt bevonulása másnapján a menekülésben kellett megszereznie, amikor nem csak a katona vonult vissza hátrábfekvő védettebb állásokba, de vele özönlött otthonából ősi hegyei közül a megpróbált székely nép is, félre a hadak útjából az ismeretlen nyomoruságba. A népi tragédia itt kerekedett fel szemei előtt lábanjáró, kétségbeejtő valósággá. Még a Piave-offenzívában is részt kellett vennie, hogy tanuja lehessen az utolsó felvonásnak, a fegyverbenálló nép összeomlásának is. Azután az erdélyi új fiatalság tétovaléptű útjait járta. Két évet a jogon töltött, majd a kolozsvári magyar egyetem elbujdosása után az egyetlen megmaradt magyar főiskolában, a kereskedelmi akadémián fejezte be tanulmányait. Már emlegetni kezdték a nevét néhány elszórtan megjelent novellája után, mikor neki vágott Amerikának „Hozok egy zsák pénzt — mondta elindulása előtt — hogy minden szegény székelynek jusson belőle.“ De utóbb kiderült, hogy Amerika is csak iskolának volt jó. Másfélesztendőt azon dolgozott, hogy menyasszonyát maga után kivihesse, de mert ez lehetetlennek mutatkozott, újabb másfélesztendőn át a hazafelé szükséges hajójegy árát kuporgatta össze. Első könyvét a „*Lélek-indulás*“-t Amerikából rendezte sajtó alá s nemsokára megjelenése után ő is hazaérkezett. Megnősült, állást keresett, ideig-óráig talált is de megszűnt az „Ujság“ s ezzel az ő állandónak ígérkező kenyere is. Azóta megírt egy regényt két kötetben. Tavasszal hozza ki a Szép-míves Céh. Amerikában megírt egy drámát, amelyet ő székely misztériumnak nevez. Ezt megdícsérték egy kolozsvári dráma pályázaton, de színre nem került.

I.

„Tudtotokra adom, hogy a legerősebb hatalom a fájdalomból születik. Azt is hogy titeket *ilyen hatalommal viszlek* most titkok közepébe, hadd halljátok meg: hol vagyon az igazság s hadd lássátok meg az én keserves igaz szívemet, amit megmutatok nektek . . .“

Ezeket mondta Dakó Bálint három városi diáktársának, mikor kivezette őket a csürkert kapuján, oda, ahol a hold feredik a sarjuban s a harmat játékot üz“. Aztán arcája elfehéredett, szeme jobban égni kezdett.

— Szeressetek és engedelmeskedjetek.

S mond még különös, mélyízű szókat e szokatlan éjjeli sétán Dakó Bálint, aki úgy haladt mezítláb társaival a harmatos fűvön, „mintha kiábrázoló stációkat járnának végig s a *négy vármegye bűnét vinnék, hogy szenteltvízbe öljék a csíksomlyói bucsun.*“

Még ezeket is modta:

„... magatokon kívül a nyugalmát mindenkinek meghagyjátok... Keserű csodának szíveteket kitárjátok és nyugtassatok meg minden élő, mert én is nyugtatom szivemben a kint, a felséges kint...“

Aztán tépni kezdte a harmatos sarjut s szembehajigálva vele társait, mintha bűnösökre hintene szenteltvizet.

„— Tanuljatok szenvedni és tünni a földtől, amely nem kiáltja égre fájdalmát, pedig kitépik a haját esztendőnként kétszer is, elveszik ékes ruháját és meghasogatják a testét...“

„Látjátok-e, hogy mint óriás, szernyüfekete kísértet, úgy tápászkodik ezen a földön a kinszenvedés és látjátok-e, mily kinlódás között roskad vissza reá? Én látom, tisztán látom, ó kössétek be a szememet, vagy szúrjátok ki, mert látom s meghalok. Valami csoda szállott rám s meghalok...“

Mintha fekete eső hullana alá ezen a holdfényes éjszakán a tisztakék égből, mintha fájdalom oceánja megáradt volna, felcsapna az egekre s onnan loccsantaná alá a kétségbeesés fekete hullámain.

„— . . . én vagyok, aki értetek s önmagunkért elejébe jöttem a halálnak, én ki egyedül az egész nép vagyok, az árva nép és megvetett...“

„— . . . a négy vármegyének vigyétek meg a hirt, hogy én nyitottam meg a földnek száját és sírva emlékezzetek, mert én nyitottam meg elsőnek igaz szívetem is...“

II.

Aki ezt a hangot hallotta még felzendülni valaha a magyar lélek gazdag húrozású hárfáján, annak álmodnia kellett. Jeremiás próféta „szernyü“ felzokogásai óta ilyen mélységesen mélyről, ilyen tiszta-fekete felbuzogással nem tört fel a jaj az emberlélek sűrűjéből. Veszendő magyar siratta eleget a veszendő magyart. Zrínyi Miklós is elsiratta dédapját s Alekto furiának áldozatául esett vitézeit. Berzsenyi Dániel is eldörögte ódáját a romlásnak indult, hajdan erős nemzetről. Ady Jeremiás szemével látta a megöszült tengert s új meg új Mohácsok szenvedéseit könyörögte alá népének. „Ne legyen egy félperenyi békességünk, mert akkor végünk, végünk!“ Nyirő József barlangok hideg üregeiből süvítetteti elő a végzet szelét s félrefaragott Jézusszobron mutatja meg a nép szenvedésektől eltorzult arcát.

De a földnek száját Tamási Aron nyitotta meg.

És ő nyitotta meg elsőnek a székely nép igaz, jó szívét is.

Akaratlanul kinálkozik a veszedelmes összehasonlítás a két székely között, akik ma együtt jelentik a Bartókék szerszámán megszólaltatott székely ősdallal a csudakút vizét, mely mélységekben szivárog sziklaerek között, aztán egyszer-egyszer olyan bőséggel felbuzog, mint a Hargita lejtőin a kiapadhatatlan borvízkútak szén-savas, tiszta pezsgője amely nem részegít, de gyógyít. Kriza János félszázaddal ezelőtt fakasztotta fel a székely népköltészet kútját, melynek párját csak a kelta-skót hegyek között lelték fel eddig. Pár évtizednyi csönd után Benedek Elek merítette meg újra tehetősége kristálykorsóját ebből a borvízből. A székely meserétet kaszálan bujaságában terítette az ámuló magyarság szeméi elé s meg-

mutatta a dalokat, melyek a „négy vármegyében“ a rét felett csatognak a levegőben s a szálas, vén fenyőerdők rejtekein. Legközelebről aztán Bartók Béla és Kodály Zoltán világgá röpitették ezeket a dalokat a mélosz szárnyaival az ősrítmus hullámain.

A földnek testét, melyből e rétek virágai sarjadtak, mely a sárga szemü búzát termi a hegyek közé szorult népnek mindennapi eledelül: a földnek testét Tamási Áron ontotta meg. A hegyek kövébe zárt lelkét pedig Nyirő József hallgatta ki.

Nyirő a titkok szelének metsző s lépten-nyomon kőbedermedő orgonazúgása.

Tamási a megontott föld melege, bősége, íze, illata.

Nyirő gótívú, csipkéskövü temploma a székely lélek titkainak. Oltára előtt Csaba népe áldoz ennek a templomnak, pogány erőkkal van kikövezve a fundamentuma, de az ívek félhomályát a keresztény misztikus levegője lengi be.

Tamási az élő élet bekacagó napsugara a székely templomba, melynek ívei szelid hajtásuak, ablakai világosak, bőven engedik be az ömlő fényt, amely rétekből jön és virágillatokat hintál a nyüzsgő arany porszemek föggönyén.

Ez a derüs, meleg otthonként mindenkit magábanfoglaló templom, sötétség jöttén aztán nem ismer félhomályokat. Ez vagy egészen ragyogó, dicsőséges étellel tündöklő, mosolygó Máriákkal és talapzataikról leszálló szentekkel benépesített vagy egészen sötét „sötétnél több“, amelyből eltűnt a Máriakép és riasztó, fekete szenvedés-foltok ütnek ki a hívők imént ragyogó orcáin. Hullafoltok.

Hogyan van, hogy e székely mélységek feltárulása láttán nem jutott még eszébe senkinek a szó, hogy nem ismerte fel senki a gyökérigható hasonlóságot a nagy szlavofil oroszok Pétervártól Vladivosztokig nyúló roppant harcterével, amelyen — akárcsak a székely néplélekben — szakadatlanul áll a harc a Krisztus és Antikrisztus, a Nyugat Istenembere és a Kelet Emberistene között.

Csak — olvassuk Tamásinál — „világéletben soha nem volt szakálleresztő nép a székely.“

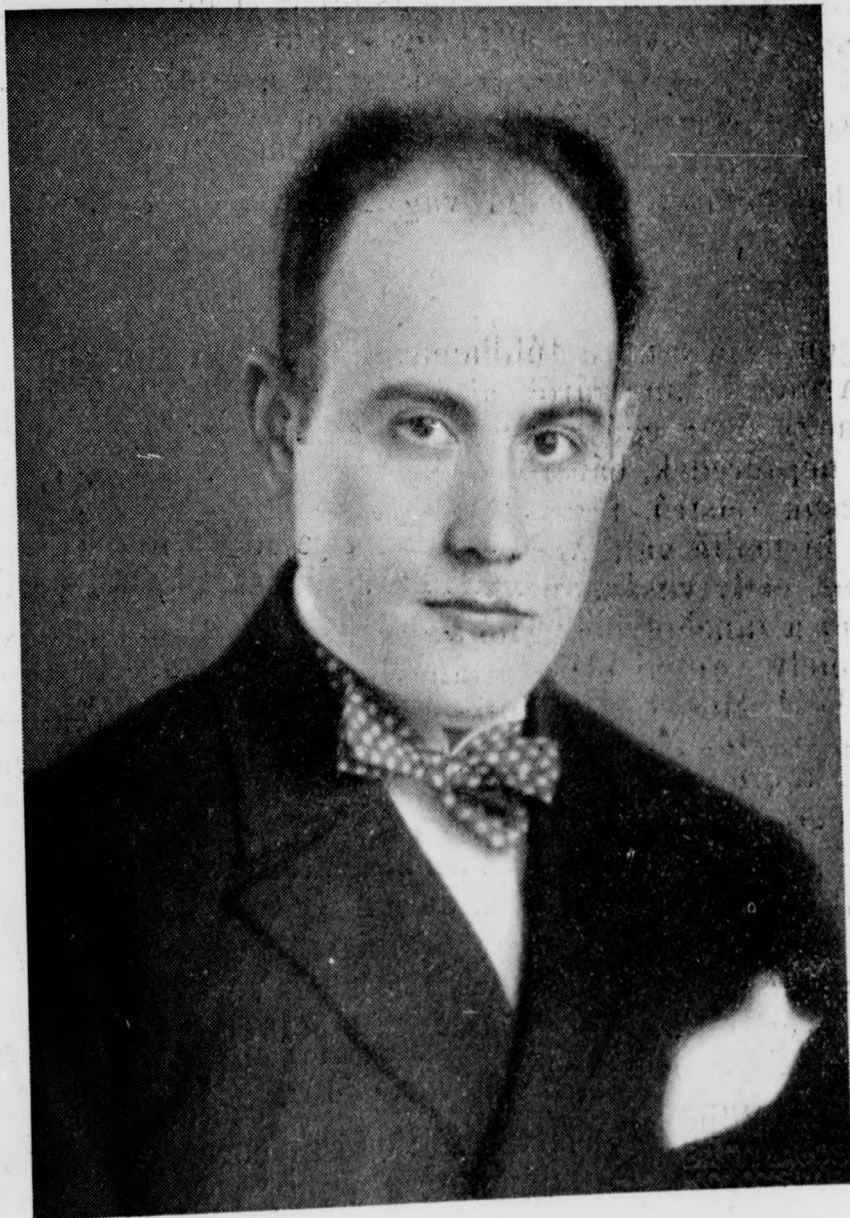
A harctér itt, Erdély hegyei között, négy vármegyényire szükkült. A nép nem szakálleresztő, oblomovi egykedvűségben töprengő szláv. Itt nem a szarmata síkság tengerlelke dalol, itt a lószerező, virtuosus, célnélküli kalandozó turáni nép szólal meg, mely sorvadásra ítéltetett a hegyek falai között s ha költője megnyitja helyette a földnek száját, sűrűn és feketén patakzik elő onnan is a sűrű és fekete turáni vér.

III.

A szegénység s Fántásia
Átkozott két Bagásia.

A Bethlen család történetében olvasom a transylvánizmusnak ezt a lapidáris megfogalmazását, amely álmadozó politikusok számára biztonnyal megszivlelendő figyelmeztetés. Ámbátor különös rendelése a sorsnak, hogy a képzelőerő leginkább ott szárnyal, ahol az anyagi nyomoruság a megvalósítás korlátait olyanigen szűkre szabta. És különös az is, hogy a gazdag fantáziájú erdélyi nép íróinak éppen a képzelőerő hiányát szokták felróni. Így járt Kemény Zsigmond, így Gyulai Pál s legutoljára így járt Petelei István. Ehelyett fantaszta politikusnak annál inkább bővében voltunk, hogy csak Péchy Simont, Báthory Zsigmondot és Gábort,

Barcsay Ákost és a nagy Wesselényit említsem. Ugy látszik, a politika a kicsiny Erdélyben alkalmasabb terület volt a fantázia kielégítésére, mint az irodalom, ami annyit jelentene, hogy a fantasztika közönség szivesebben fordult a fegyelmező reálítások felé, ha szükös magánéletének akart az irodalomból megoldásokat kiolvasni, de szabadjára eresztette képzeletét a politikában, ahol Bocskai, Bethlen és Rákóczi György itt-ott egészen fantasztikusnak

Tamási Áron

látszó eredményeket is el tudtak érni.

A multból kiolvashatóan ezeket a megállapításokat lehetne megkockáztatni, ha éppen a Tamási Áron egyénisége és írásainak gazdag mesélőere nem figyelmeztetnének, hogy más irányban is kínálkoznak érdekes megállapítások, amelyek nem fedik az egész Erdélyt egy kalap alá foglaló régebbieket. És nyomban meghiusul minden erőfeszítés, mely a székelyt és magyart hajszájra azonos népegyéniségnek szeretné felfogni. Kézenfekvő, hogy Erdélyben a *székely a mesélő elem*, mint az már a Benedek Elek meséiből kiviláglott s most aláhúzott megerősítést nyer Tamási Áronnak a népegyéniséget maradéktalanul kifejező íásaiban. *A vármegyei magyarság volt mindig fantáziaszegény* s ebben a lelki adottságban emelkedett az örökös gát a székely fantasztikum szárnyalása elé.

A székely expanzivitás ezért találja magát olyan gyakran szemben móríczzsigmondi magyar reáliákkal, ezért gyökeresedhetett meg a székelységben az állandó elnyomottság marcangoló érzése, hiszen a saját, legkedvesebb testvérével kellett minduntalan szembeke-
rülni. Ezért csordult ki a székely nép századok óta hegyeinek pere-
mén, Moldvába, Heveselvébe, Bukovinába s legújabban Észak és
Délamerikába is. S aki a hegyek közt megmarad, ezért örlődik
befelé hangtalanul, mint a föld, mely nem panaszol, ha évente két-
szer is kitépik a haját és ekével hasítanak a mellébe. Nem panaszol
csak nyugtatja szívében a felséges kint. Egyen-egyen világfává
ültetődtek el itt, mint Bartalis, de elfogják előlük a látást a szűk
völgyek két partján őrtálló hegyek. S most jön egy új székely és
feljajdul.

— Egyedül az egész nép vagyok, az árva nép és megvetett...

IV.

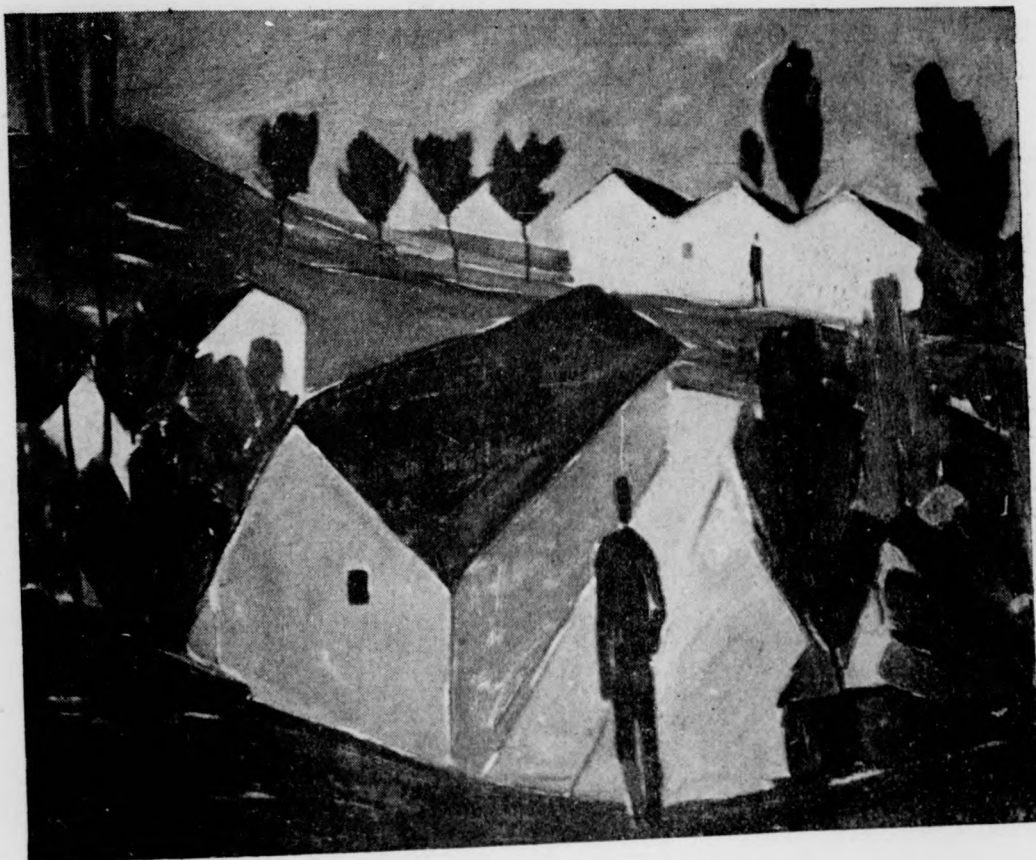
Vajon nem csak a túldimenzionált székely öntudat mondatja
Tamási Aronnal önmagáról, akit novellájában Dakó Bálintnak ke-
resztelt, hogy ő az egész nép inkarnációja egyedül? Lehetetlen az,
hogy egy néptöredék, bármilyen kevés számú s bármennyire alányo-
mott is, csak felsíró, fekete jajokkal élje le a maga életét. Hol
vannak a hírhedté vált, kedvesen naiv góbéságok, hol van a legény-
kedő virtus, mely vasárnaponként majd minden faluban véres csata-
teret csinál a tánchelyből? Hol van a Körösi Csomák makacs tudás-
szomja, mely annál olthatatlanabb, mentől többet meríthetett a
varázsitalból? Hol van a Julia szépleány misztikummal ölelkező
elragadtatott álmodozása, a Gyula Mártonok sírdomb alól is kivi-
rágzó szerelme?

Olvastam kéziratban a Tamási Áron regényét és most már
nyugodt lelkiismerettel leírhatom, hogy mindezek az összetevők
ott vannak, egyetlen átfogó egységben ebben a székely hőskölte-
ményben. Székely Peer Gyntnek lehetne nevezni hősét, Csorja Bol-
dizsárt, ha igaz, hogy az ibseni hős a norvég néplélek megtestesí-
tője. A norvég parasztleánynek ugyan lehettek tengerjáró álmái
is, alkalma nyílik rá, hogy kitörjön a környezetéből, hogy végigpró-
bálhassa a megálmodott életformák egész sorozatát a maga kibon-
tásának lehetőségeit. A nagyálmú s a maga nagy életértékeivel
tehetetlen székely legény azonban nem tud szabadulni a falu kere-
teiből, hát befelé ás, lelkének legrejtettebb rejtekéig. Titokkereső,
tisztá fantáziája testetlen szerelemmel sodorja Szűz Mária alakja
felé, hogy aztán a földi szerelemben is ennek a Máriának égi tiszta
mását hajszolja szünetlenül s mikor már-már elérhetné a Megta-
láltat, a vak halál fogja le értenyülő kezét.

„Jaj, meg kell, hogy hasaggyon az emebri szív – írja egyik
Newyorkban kelt meséjében Tamási — mert örökké akkor jó ez a
rusnya halál, amikor szép dolgot akarna mívelni.

De van még egy kardinálinális különbség Peer Gynt és Csorja
Bódi között: Gynt a drámában egyre filozofál, ide-oda forgatja a
„légy elég önmagadnak“ tételét. A Tamási regényében pedig drámai
lendülettel rohan előre a történés, minden a történteken keresztül
táruul a néző szeme elé, hogy a végén, egyre dagadó, egyre szárnya-
sabb emlékedéssel a lira zengő magasságaiba törjön föl és mégis-

epika maradjon. Mint a régi szabásu hőskölteményekben, itt is drámai és lírai epizódok váltják egymást, külsőre, lazán egybefűzve de a sorok mögött, annál szervezesebb egységben. Valahol benn, mélyen mint bűvópatakok kristálysodra, végzetes következetességgel zajlik a tragédia a sötét kifejlés felé. A felszínen néha bukfcencet vet a napsúgár, dalolnak a mezők, virágfáklyákat gyűjt a tavasz, gondtalan tréfa és dévajtság az élet s egyszerre, mintha száraz villám esapott volna le, csak el-elzuhan egy test a padlón és sűrűn és feketén patakzik a sűrű és fekete turáni vér.

Vaszkó Ödön:

Ember és ember.

U. M. E. kiállítása a Nemzeti Szalonban.

A csorja-fiú nem idealizált Jókai hős, mégkevésbé az elsodort a falu hőse, vagy a Csodálatos Élet mesebeli Pistája. Sokarcu, mint maga a nép, de jósága és gonoszságai értelmet nyernek, akár csak a népéi, azok szemében akik közelebbről hozzáférkőzhetnek a lelkéhez. Még azt is megmutatja Tamási, hogyan lehet megközelíteni ezt a lelket: nagy-nagy, meleg, megbocsátó, mindentlátó szeretettel. (Fazekas Ádám alakja). Rámutat a harisnya-nadrág ellentétgyökereire, a város uniformizáló törekvéseinek ösztönös ellenszergülő, szabad őserőben. És rámutatott a falu emberének a maga egyszerűségében néha emberi erőt felülmúlóan magas jellembeli kiválóságaira, a néplelket konzerváló önkéntelen és nem normák után igazodó erkölcsi nagyságára, mely megvetéssel fordul el a büntől, akár milyen finom csomagolásban juttassa el ott hozzá a — civilizáció.

Minden kiderül ebben a könyben Tamási Áronról. Kiderül, hogy népi tájszólással kevert nyelve nem meddő stilromantika, hanem nyelvkinceset termékenyítő, pazar bújaságu lélekvirágzás, mert a tájszó mélyen lélek lakik. De aki a szavakat meglelkesítő erejük nélkül hasz-

nálja, csak az érdemli meg, hogy „stilromantikus“ kézlegyintéssel térjenek napirendre fölötte.

Kiderül, hogy az igazi író, a primer tehetség, minden feladatot meg tud oldani, ami a nagy feladat megoldása felé vivő útjában eléjebotlik. Az irodalom ismer külön tehetségeket a gyermeklélek rajzolásában, külön kiválóságokat a helyzetalakításban és jellemfestésben, tud a női lélek tájbonctanának kimagasló szaktekintélyeiről, tud a szerelem speciálistáiról. Nos ha ezek mind külön „tudományok“, amelyek egymagukban is alkalmasak kiemelő értékelésekre, akkor Tamásit az irodalmi „tudományok“ *polihisztóriának* kell tisztelnünk. Micsoda rajzát adja regénye első kötetében: a magát kereső gyermekléleknek!? S hozzá egy sűrített karaktert rajzol, melyben a néplélek gyermekségének primitív vonásait foglalja össze. És ha valaki azt hinné, hogy csak a székely területen mozog biztonságban, olvassa el az első könyvet lezáró tanári gyűlést, ahol az igazgató alakjában a paptanár minden erényét és hibáját mesteri ötvözetben tudta kiönteni.

Nyomról-nyomra így lehetne végigbaktatni a regényen s mint vadregényes völgykatlanban lépten-nyomon fel lehetne kiáltani:

Micsoda tájfestés!

Micsoda hasonlatok.

Mekkora erő!

Micsoda vakmerő szertelenségek!

Micsoda hatalmas teremtő kéz, mely ezt a sokszálú, sokrétű lelket ilyen pazar keretben tudta ilyen tökéletes szintézisben elénkállítani!

És milyen fekete, halálosan fekete, reménytelenül fekete világ.

V.

Furcsa kontrasztképpen külön kellene beszélni a Tamási Áron humoráról. Bizonyos igaz, hogy ez a humor mindig a tragikum meredek sziklaszélein jár, de talán éppen azért van ilyen tiszta, szívből jövő csengéssel csengő hangja a nevetésének, mert olyan gondtalanul jár-kél a meredélyek partján, mint a gyermek. Mint a gyermek, akinek egyik pillanatban majd kicsattan az arcocskája a jó kedvtől hogy a másikban vadfájdalmú zokogásba csapjon át. Ez az elementáris hangulatváltozás ad a Tamási írásainak valami, mindenki mástól első pillantásra megkülönböztető *gyermeki bájt*.

Igy halad az olvasó végig az ő székely tájain: egyik oldalon monumentális, magasbaszókó szertelen sziklák félelmetes falanxa, fekete fenyőkoronával, a másikon napsugárbanfürdő, patakzenével, madárszóval benépesített nyájas völgyecske s ahogy kanyarodik az út, úgy komorlik elő a rádómlással fenyegető sziklakolosszus, hogy a következő fordulónál, gyermekkezekkel tapsolva, kacagva fusson szemedbe a völgy derüje. Ez a székely humor, nem az urambátyámos, kalendáriumbeli góbéság. Van benne mindig egy adag a burleszkből, kicsit csipkedő is, de inkább csak enyelgő dévajtság, önfeledt megcsordulás. Egy pillanatra szikrát vet a gazdag szellem, hogy megújult erővel vegye fel az életre-halálramenő küzdelmet a vígasztalan székely sorssal.

Ez a Tamási Áron világa, aki megnyitotta a földnek száját. Bizonyosra kell vennünk, hogy utána nem lesz többé fantáziaszegény és reménytelenül félbenmaradt az a most újra nekipezsdült élet, mely erdélyi irodalomnak neveztetik.

Virágének

*Még idegen csillagokban fénylenek szemeid,
sok kilométert futnak be, míg szívemre tűznek,
tested vonalai még messze kéklenek, én már
virággal ékesítem utad göröngyeit.*

*Harmatos arcodon hajnali pír dereng,
ízese halmaid most érleli keménnyé
a nyári nap heve, csókokká pattannak ajkadon
az őszi örömök . . . szüreti dal zeng a bérceken.*

*Útban vagy . . . már látlak: derekad
ringásában fürge utak szökellése zenél,
míg a szemeidből felgyult nap
sodrában ideérsz, mezőket szedek csokorba,*

*megállítom a hegyi vizeket,
hogy érkezésednél harsogva zuhanjanak
a letarolt rétre és kibomló szívem erdők himnuszát
kondítja feléd, szép harangvirág.*

Budapest

Vass László

Bőszült, egybekapcsoló harc

*Mi szertedultuk egymás életét.
A régi csöndnek mindörökre vége;
hol eddig néma boldogság lakott
lángokban áll most lelkeink vidéke.*

*Vörös lángok lobognak mindenütt
s mi köztük bőszült ellenként csatázunk:
a forróság dult vérünk nem fűti,
jeges zápor nem hűtheti a lázunk.*

*Elloptuk egymás gondolatait,
a vágyainkra sólyomként lecsaptunk;
egyek lettünk, hiába tépjük egymást,
e harc acélnál állóbb büszke kapcsunk.*

*A csókunk íze mind lehet fanyar
lehelletünk gyilkos mérget lövellhet:
ellökhetetlenül tiéd vagyok
s elválhatatlanul enyém a lelked!*

*Ó nincs a régi összhang már sehol,
csak izgalom, könnyek lenyelve, kétség:
soh' sem tudjuk: holnap vajjon mi lesz . . . ?
S e díszharmóniákban mennyi szépség!*

Szeghalom

Fülöp Károly

Halál kedvesei^{*}

Tamási Áron

Este lett.

A Halál felkelt, mint reggel a Nap.

S a falu lefeküdt, mint a gyermek.

Csak két férfi kopogott az utcán a fehérlő porban. Szótalanul mentek és fürkészték, mintha szöknének valahová. Az egyik száraz volt, és magos. A másik középtermetű, tömött ember. Meglett koruak, túl az ötvenen is.

És egy asszony is kopogott szembe. Kézilámpást lengetett jobbról. Ahogy a férfiak elébe ért, lámpáját fölemelte és az orcájokba világított.

Csorja Péter volt, és Gálfi Zsiga.

— Jestét! — mondta.

De vissza sem köszönt a két férfi neki. Se nem szóla egyik a másához, csak mentek az üde májusi estelen némán, mintha háborúnak, vagy országos halálnak vinnék a hírét.

A község házában lépcsőnek sűrültek.

Gálfi ment elől.

S Csorja egy fejjel megnőtt utána.

A tornácon balra vették az utat.

S bementek egy ajtón.

A koresmába.

A zsidóhoz.

Nem is köszöntek, mintha nem akarnának szólani többet ezen a világon.

Két legény ivott. És egy pásztoember külön.

Gálfi Zsiga intett a zsidónak .

Eléjük hajlott amaz.

— Egy szobát, különvalót! — mondta Gálfi.

— S bort, a legjobbit! — mondta Csorja.

A zsidó félve szabadkozott:

Csak az van, amiben én lakom szegény fejemre . . .

— Eresszen oda! — szólt reá Gálfi.

Bevezette őket a viaszarcú, szakállas ember. Görnyedezve és remegve meggyújtotta az asztali gyertyát. Letisztította öreges gonddal az abroszt, két széket helyezett oda, tapogatott még egy kicsit, majd hajlongva nevetni próbált.

— Egy litret! — mondta Csorja.

— Kettőt! — mondta Gálfi.

Leültek a székre.

És nem mozdula egyiksem, és nem szóla egyiksem, akár a bálvány.

Két üveget borral és két poharat tett eléjük a szakállas ember. És hajlonga nekik és távolodék háttal.

^{*}Egy részecke az író regényéből, amely az Erdélyi Szépműves Céh kiadásában a tavasz folyamán fog megjelenni.

Kiment és a könnye kiesett, hogy keresztényt engede a házába lépni.

Csend volt.

A Nyikó-vize kőről-köre ugrott kicsi hullámaival.

De a hegyek hallgattak.

A nép hallgatott.

Az Isten hallgatott.

Gálf Zsiga maga elé tette a bort és a poharat.

Csorja Péter maga elé tette a bort és a poharat.

Töltött az egyik.

Töltött a másik,

Gálf Zsiga hallgatott.

Csorja Péter hallgatott.

Csak a vér ordított, mint a zúduló folyó.

Nem ittak.

A szemök sütött a csontok közül.

— Ne félj, székely!

Erejök kiáltotta a Halált.

Csend volt, mint a vashegyek csendje.

Hátuk megett kopottan nyugodott az öreg zsidó köpenyege és imádkozószíjja az ágyon.

És a fal mellett egy fekete állvány, melyen hét gyertya vala. Hasonló fekete kar ahhoz, amelynek gyertyáit egyenként oltják el nagyhét idejében, keseregvén Krisztus halála felett.

Künn csirázott a nyár. És a pihegő földön feketén aludt a székely falu, mint egy feldöntött óriás.

Bent megmozdult Gálf Zsiga végre.

Az ajtóhoz ment, és bezárta az ajtót.

Lépett visszafelé hármat, és megállt.

Nézte a fekete állványt.

Majd az asztal betűjéhez állította gonddal, meggyújtotta a hét gyertyát rajta, és elfújta az asztali kettőt.

És megkezdődött a székely lamentáció, ahol Sors-Jeremiás énekelt, sírván:

Jaj:

— Kínlátásra teremtéd, Uram, a Te népedet, és karddal a kezedben kivezetéd őtet Keletről, és bekötéd kalmárok jászoláéhoz, és hegyeket adál neki enni, és az ő könnyeit, hogy megigya . . .

Gálf Zsiga ivék, és leborítá poharával az első gyertyát.

És Csorja Péter nem ivék, hanem ráönté borát az első gyertyára, amelyik meghólt.

Jaj:

— A szárnyát dérral ütötted. Uram, a Te népednek, és megláncolád őtet a sziklák oldalához, és az erdőnek fáihoz láncolád őt; és nem könyörültél rajta, amikor ütötték, mint a latrot, és ették, mint a magosság sasmadarát apró tolvajok őt . . .

Gálf Zsiga ivék, és leborítá poharával a második gyertyát.

És Csorja Péter nem ivék, hanem ráönté borát a második gyertyára, amelyik meghólt.

Jaj:

— Fekete bölcsőben rengetéd, Uram, a Te népedet, és ragadozó idegen állatokat küldél, és véréből való nagy lator urakat az ő nap-

jaiban rája; és hazug háborukban romlék a Te néped, és örökös halálban éle, mint a megfogott madár . . .

Gálfi Zsiga ivék, és leborítá poharával a harmadik gyertyát.

És Csorja Péter nem ivék, hanem ráönté borát a harmadik gyertyára, amelyik meghólt.

Jaj:

— Megvakítád, Uram, a Te népedet, és elvevéd az útmutató fényes csillagot az égről, és béöntéd az ő fülét saját vérével, és beöntéd az ő száját kalmárok italával, amikor rongyos prófétái előtte feküvének; és nem emeléd fel az ő karját, amikor rugák a kevés igazakat és rögöket ugatának rájok, mint a kutyák

Gálfi Zsiga ivék, és leborítá poharával a negyedik gyertyát.

És Csorja Péter nem ivék, hanem ráönté borát a hatodik gyertyára, amelyik meghólt.

Jaj:

— Kifosztották, Uram, a Te népedet, mivel égérének néki aranyat és elvevék azt is, ami volt; és kecségteték bőséggel őt, és hazudának víg életet neki, mialatt gondokat kötének bé az ő házaiba, mint fekete ördögöket . . .

Gálfi Zsiga ivék, és leborítá poharával az ötödik gyertyát.

És Csorja Péter nem ivék, hanem ráönté borát az ötödik gyertyára, amelyik meghólt.

Jaj:

— Tüzet öntöttél, Uram, a Te népednek vérebe önmaga ellen, és halált öntöttél az ő csontjaiba örök lakónak; és felékesítéd őt a virtusnak piros virágával, amely temetőben termett; és a Te néped alig él, és mégis egymást öli meg áldozatul Néked, mert az ő hálája véghetetlen

Gálfi Zsiga ivék, és leborítá poharával a hatodik gyertyát.

És Csorja Péter nem ivék, hanem ráönté borát a hatodik gyertyára, amelyik meghólt.

Jaj:

— Setét van, Uram, és nincsen világosság a Te népednek országában, és nem látszik az ég, és nem látszik a föld, és nem látszik a Holnap, csak a Halál látszik közeledni fényes koponyával, és hiába kiáltok, és hiába két síró szemem, mint a patak, mert dalol a Te néped a Halálnak, Uram . . . !

Gálfi Zsiga ivék, és leborítá poharával az utolsó gyertyát.

És setét leve.

Csorja Péter elszórá italát, mint a buzát.

És setétnél több leve.

S akkor felállott Gálfi és e világon utoljára így szólt:

— Jere, ócsalak el!

És felállott Csorja és e világon utoljára így szólt:

— Jere, öntsem reád a halált!

Az óra kong.

Gálfi bicskát foga.

Csorja bicskát foga.

Angyal nem vala.

Isten nem vala.

Jajj!!

Halál kettő vala.

(Kolozsvárt.)

Vándorló véres seb vagyunk

A napokat elhessegettük fejünk fölül,
 csak elámulunk az őszi rózsák
 vagy a hanyatló nappalok tisztaságán.
 Nyomortanyák és paloták
 borzalmas útvesztőin ödöngünk.
 körülöttünk érthetlenségek sátoroznak;
 hajnalok pompáját felszippantjuk
 az esték ölét vigyázva megcsókoljuk
 és sokszor elmondjuk:
 élet! élet! szeretünk! . . .
 Ilyenkor csodálatos zenekarok
 messzi hangjai lobbannak fel,
 távolságok vizei zúgnak bennünk
 és meredt szemmel látjuk . . .
 ahogy társaink irtózatos egymásutánban
 tűnnek el a fekete dombok mögött.

Ujvidék

Csuka Zoltán

Ős álmok: Messze, messze fény . . .

Valamikor vihar szerén
 Kerekedett a pusztaságnak
 Az áradt nép. Amerre fény,
 Amerre út, amerre látnak.

A síkra domb, a dombra hegység,
 A völgyeken népek nyomultak;
 Arra az út amerre vették,
 Ahol a népség tornyosultabb.

És út szakadt hegyen, határon:
 Népek hegyén, hadak határán,
 Új föld uralta — régi álmom —
 Sok élet, sok veszett had árán.

Új föld felett a régi felleg,
 Új pusztán régi szél sodorta,
 Szavára csak visszhang felelhet::
 Sasnak szótlán magány a sorsa.

Magad magyar, ég, s föld felén . . .
 Hegyek, határok elmerülnek.
 Ős álmok: Messze, messze fény —
 Sorsán felül sas sem repülhet.

Budapest

Monostori Hugó

Iskola és otthon

Thoroczkai Wigand Ede

Felvettem már a sajtóban egy józan iskolának egészséges tervét. De itt nem állhatunk meg. Vigyünk bele valamit abból a mithoszi erejű östuráni levegőből, mely a zsenge palántákba önkéntelenül felszívódjék, a magyar mondák, népmesék, virág- s csillagregék útján, hogy hazájukat minél erősebben tanulják megszeretni. Öseink aranyfényű regéket szöttek a szarvasnyomról göncölről, stb. Régi írók, ahány csak serénykedett az ősi dicsőséges fénykoszorú összeállításában, mindnyájan elsőnek a göncölt, régiségünk legbecesebb maradványát illeszték bele.

Igy vagyunk a virágainkkal is. Ki ösmerné ma Boldogasszony rózsáját, Csaba íráját, Szent László fűvét, stb. Népadta nevük tükrözi alakjukat, eredetüket; belőlük nyelvünk lelke szól s népköltészetünk ősi ritmusa ez. Minden névvel fogalom jár. Az egykoron pusztázó magyarok csillagvirág csokrát kötném egybe, hogy szép, régi nevüket közelebb hozzam a késői utódokhoz.

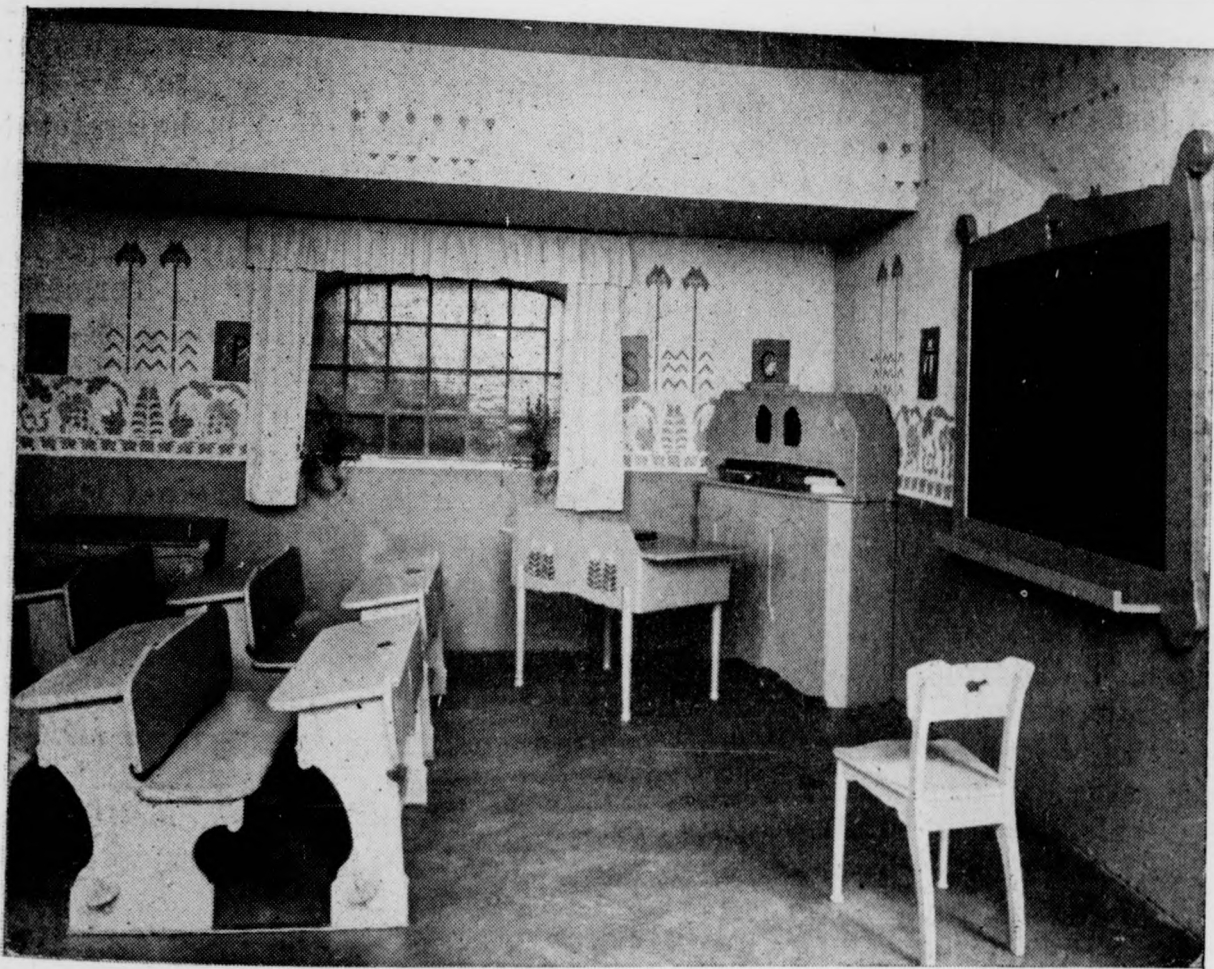
Valamint egek virági a csillagok, ilyen erdő-mező csillagai a színes köntösbe pónyált virágok. Neveikből még ükanyáink lelke szól.

Ne feledkezzünk meg az öreg biblia szent anyagáról sem. Mindezt feléleszteném s a rideg, meredt, fagyott köveket felmelegíteném velük. Az iskolaház lélekké elevenednék megszemélyesítésük által. Az igazi műveltség sohasem lehet elég közvetlen. A lejáronál kőbe róvatnám az ország teljes térképét, hogy a lélekbe vésődjék, hogy az új generációból ne irthassák ki az elsáfáradók, vérrel szerzett ezeréves rögünk ne eshesék prédául többé.

Igy képzelek el egy eszményi iskolát melyhez hasonlót Gothenburgban, Svédországban láttam. Aki jó iskoláról akar leckét venni, ne mulassza el ennek meglátogatását. Samskolá-nak hívják, együttes tanítás-nevelés folyik benne. A mi gyakorlatunk elenkezőjét találjuk itt. Nem a tanító, hanem a növendék a főszemély, hajlamai, tehetségei szerint. Ott megszűnt az iskola merevnek, kérlelhetetlennek lenni, mely csupa készet nyújt semmi hajlékonyságot és rugalmasságot sem engedve a zsenge lelkeknek. Az iskolaház tantermei olyanok, mint a többi falusi házé, szobái közép nagyságúak. Egyszerű, tiszta falai többnyire fehérek, egy ablaka tele virággal. Egyszerű, alacsony sárga fenyőfaasztalkák, melyek szükség esetén padszerűen sorakozhatnak, de rendszeren a szoba közepén egyetlen nagy asztallá vannak összerakva, melyet kedves kis székecskék ölelnek. Itt se trónol a tanító pódiuma, hanem csak a nagy tábla uralkodik. Az ablakkal szemben, a falon, Svédország súlyos körvonalú térképe. Jó festőtől nemzeti viseletes képek. Néprajzi tanulmányok céljára ott csüng Anders Gunnar vagy Edvard kis veres háza, melyet szintén áhítattal néznek. Széles, világos üvegezett folyosó virágos, befásított udvart ölel. A szobák is célszerű berendezésűek. Az egyik könnyű kézimunkára való, a másikon kosarat fonnak, keféket kötnek, harmadikon asztalosság, gépészet, könyvnyomás folyik. Végül egy vidám zeneszoba. Itt érzi az ember, hogy kis munkásaiból lesz valami s az életre készíti elő őket, mely ugyan kicsivé tette magát a kicsinyeknek, de környezi őket minden lehetőségével. Itt a kézművesség mély komolysága hatja át őket s e kis világ egyuttal a nagy is, nem állván ellentétben a gyermek otthonával. Benne a

szülők épúgy megfordulhatnak, mint gyermekeik s ha rátermettségük van, taníthatnak is néha. Ezért nem használnak olyan tanítókat, kik nincsenek feladatuk szentségétől áthatva. Egyszer egy bányász jön, s nehéz, de súlyos szavakban beszél föld alatt lévő világáról, máskor egy vándor. A tanterem nyitva áll mindazoknak, kik mondanivalót hoznak.

Értelmes cselekedet, hogy a hittant nem dogmákban, hanem bibliai történetekben tanítják, mint vallástörténelmet s azt nemesak hetenkint egyszer 11–12-ig, a következőkép lódítván meg a nebuló képzelődését: „Mikoron az Úr megteremté . . .“ s ha akadozik, így segítjük ki

Thoroczkai Wigand Ede;

Tanterem a bpesti. Péterfi utcai iskolában.

egy másik magolóval: „Ámde Lucifer . . . Ámde Lucifer körültekintvén a mindenségen“ zudítja ez ijedten. Ne így rontsunk a vallásos érzelmek élvezetén, hanem ápoljuk ezeket mindennap, minden tárggyal kapcsolatban és minden órában. Iskoláink könnyen menyországgá válhatnak, ha következetesebb oktatási tervünk volna, — bár igaz, hogy rossz tervkeretében is lehet jól s a legjobb tervvel is lehet rosszul tanítani. A gyermeki lélek jellegzetes alaptermészete a kíváncsiság, tudnivágyás. Látni akarja a lényegét, a tárgyak csinja-binját s ezért rombol is. Szegény gyermekek! Mennyi kérdezni valójuk volna! Szomjukat tilalom fojtja: „De hová is vezetne ez esztelenség?!“ Csak felelni és felelni, kérdésnek semmi helye. Ezt is a legszigorubb kötött alakban. Ha pontosan bemagolja: kitűnő. Logikai értelmezés, szellemi megemésztés lényegtelen. E „jól bevált“ rendszer valóságos kényelmi göresökbe ringatja a tanítókat. Pedig talán akadnának, kik értenének ahoz, hogyan kell lebilineselni szórakoztatóan, saját nyelvén az örökké szomjazó lelkeket. Tapasztalatból tudom, hogy a gyermeki lélekhez efajta lebilineseléssel közvetlenebb az út s

fogékony megértést ébreszthet. Önkentelen a fegyelmezettség, nem kell kiabálva csendet csinálni s az ujjak hegyére nádpálcákat mérni.

A népoktatás rendszeresítése, három emberöltős terve alig változott s volt ideje elavulni. Tanító, tanár a „hivatalosan megállapítottat“ gépiesen továbbítja. Rendszerekben, szabályokban, tudományban merül ki. Eszerint történelmi szabályok alapján, szűkös keretekben, skatulyázva gondolkodik. A külföldi versenyre 50 éves vonatkéséssel érkezünk. Eredménye: úgynevezett „művelteket“ gyárt, de alkotókat, képzőket nem nevel. Tudományos alapon megállapítottat, készséget közvetít, továbbít. Örökös fel- és leírás, magolás, stb. Mindenhez konyítani, semmihez sem érteni. Nézzük e megalapozásra mi épül feljebb. Vannak középiskolai tanulók, a legmagasabbak a hallgatók. Előkészítésük, ténykedésük végeredménye: a felesleges könyveket még eggyel szaporítani: ez a dissertatio. Az ifjú tudós „felfedezetlen“ tudományának doktora. Holnap már ő is hallgatókat rendel be maga köré. Goethe szavaival élve: „Heute lernen, morgen lehrnen!“ s tájékozatlanságát továbbítja. Tanszék, tanítás így láncolódik össze a végtelenségig. Értékgyarapítás nélkül való továbbítás. Alkotók helyett átadók, memorizálók: a holt tudomány „schiebere“-i. Termelők helyett puskázók, a bölcész: élő, de megmerevedett lexikon, a jogász: corpus juris, a matematikus: számológép, az orvosok: bábák s a bábák: orvosok. Ezek az examinált studensek.

Nemkülönbek jórészt Európa művészi és műszaki iskolái. Fő törekvés a kérődés, a szabad egyéni felfogás megbénítása, szolgai lélekké való nyomorítása. Először megnyomorítani az agyat, hogy szabadröptű gondolatvilága megszűnjék, azután megbénítani a kezet, békóba kötni, gépies schematizmusra szoktatni. Így egyik több, másik kevesebb készséggel, de egyenlő száraz lélekkel rögzíti meg kevésnél is kevesebb mondanivalóját. Így kész a művész, építész, rajztanár s a többi számár. Mindannyi egy látószögből néz, egyik se más, agyongyötörte a modoros azonoság. Művészi iskoláink múzsa nélküli művészeket tenyésztenek, u. n. Abmahler-eket, műszaki iskoláink megemészthetetlen pseudo-stilusokat gyártó gárdákat, kérődzőket nevelnek. A bécsi Cizek tanár, kiváló rajzpedagógus szavaival éltem ezekben.

Az oktatásban az egyéni psyche felélesztése legyen a szellemi rugó. Máskülönb lélektelen hivatalnokokat nevelünk, kik között a lajstromozó irodatiszt alkotóerő hijján többre tartja magát, az alkotóerőnél. A jövő iskolája teremtőket neveljen, ezt azonban egy helyes tanító nevelésnek kell megelőznie. S ha egy rátermett, hivatásától áthatott tanító-generáció támad, akkor az kevesebb fáradsággal, de több ésszel oly utódokat fog nevelni, akik a sivatagból kertet varázsolhatnak, kertből csodamestert: önálló, elmélkedő, gondolkozva alkotó, dolgozni vágyó egész embereket bocsát világgá. A Samskola (közös iskola) egymásnak neveli az embereket, hogy akik összekerülnek, tudják szeretettel együtt ültetni az élet áldásfáját s ápolni zsenge gyökereit, hogy bő gyümölcseit arathassák. Jó iskolákat nem a városok mintájára kell építenünk, pallér stilushajhászatban, nemzeti életünkről megfélekedve. Ahogy a templom s a parasztház a talajból sarjad, úgy tegye ezt az iskolaépület is.

Sajátságos hogy kontinensünk iskoláinak jórésztében — a szabad iskolát kivéve — még nem fejlődött ki egy racionális, szerves tanmenet, sok próbálgatás után sem. A közismert szakok szabadabb alakban kapcsolódjanak egy bizonyos életkör szerint, folytonos változás helyett, mely nyelvekről, számtanról átugrik a számtanra, tornára s megint vissza. Ilyen életkörök lennének: anya és gyermek — bűn és engesztelés, — az erdő, következetes kapcsolatban földrajzával, növényzetével, közeteivel,

nemzetgazdaságilag és szociálkulturálisan. Át az irodalmon, a költészetig. Ha ez egyszer a külföldön már bevált Waldschule jellegét ölthetné, semmi kívánni valónk sem lenne.

Az oktatás elavult rendszerének évtizedes gyakorlása eredményezte a mai tarthatatlan helyzetet. Alkotók helyett kezelőket nevelt s ez a hivataltalnok-osztály túltengéséhez vezetett, mely állami jellegé vált: a túlzásfóltság magával ragadta az államot. Hasonlással élve: nagy archivum vagyunk, megtömve írnokokkal, a tudomány konzervátoraival, restaurálókcal, szolgálkcal stb. Csak üdvözölhetjük miniszterünk reform-törekvéseit, melyek egyelőre ugyan csak a jogi fakultást érintik, de reméljük, hogy szélesebb körben is ki fognak terjedni. Holt tudomány nem gyarapítja a nemzet kincsét csak elskatulyázható: agyban, vagy raktárban, egyre megy. Elmult idők fel nem támaszthatók. Amit mások mondtak, felfedeztek, az nem kizárólagos tulajdonunk, magyarul mondva, azt idegen módon sajátítjuk el. Korszerűen élő nemzetnek más a feladata: a mindenkori idők szellemébe való bekapcsolódás, sajátunkat képező forma megtalálásával. A historiai alapozásból csak a tanulságokat vonjuk le. Csak lelkesítésre ösztönzésre szolgáljanak, egyéni, önálló alkotó munkára. Lexikális műveltség önmagában egyenlő az egyéniség feladásával.

Eszembe jut egy jeles tragikánk, ki társalgásában mint a betanított papagály, állandóan Shakespearen keresztül fejezte ki nézeteit, ahelyett, hogy alkalmat adott volna saját gondolkörének, eszmevilágának megismerésére. Így színpaddá válik az életben is a bemagolt tudomány. A holt tudomány és élvezése: semmunka, sem alkotás. Sok történelem-idézés kevés alkotást eredményez. Ma ennek megfordítottja a feladat: kevés historia-idézés, több egyéni invenció, teremtő munka. Utolsó generációnk tündököltek az egyénietlenség eredménytelenségeivel, azonban meg kell hagynunk, hogy verejtékkal és buzgalommal az antikvitások gyűjteményét, kilométeres holt szertárrá gyarapították. Az utókoron a sor, tudományt, művészetet egyénileg fejleszteni. A jövőt tanítsuk s ami a fő, a nemzeti érzés és szellem megérvésével.

Budapest.

A KURUCSÁG: 1928. márciusának

Féja Géza

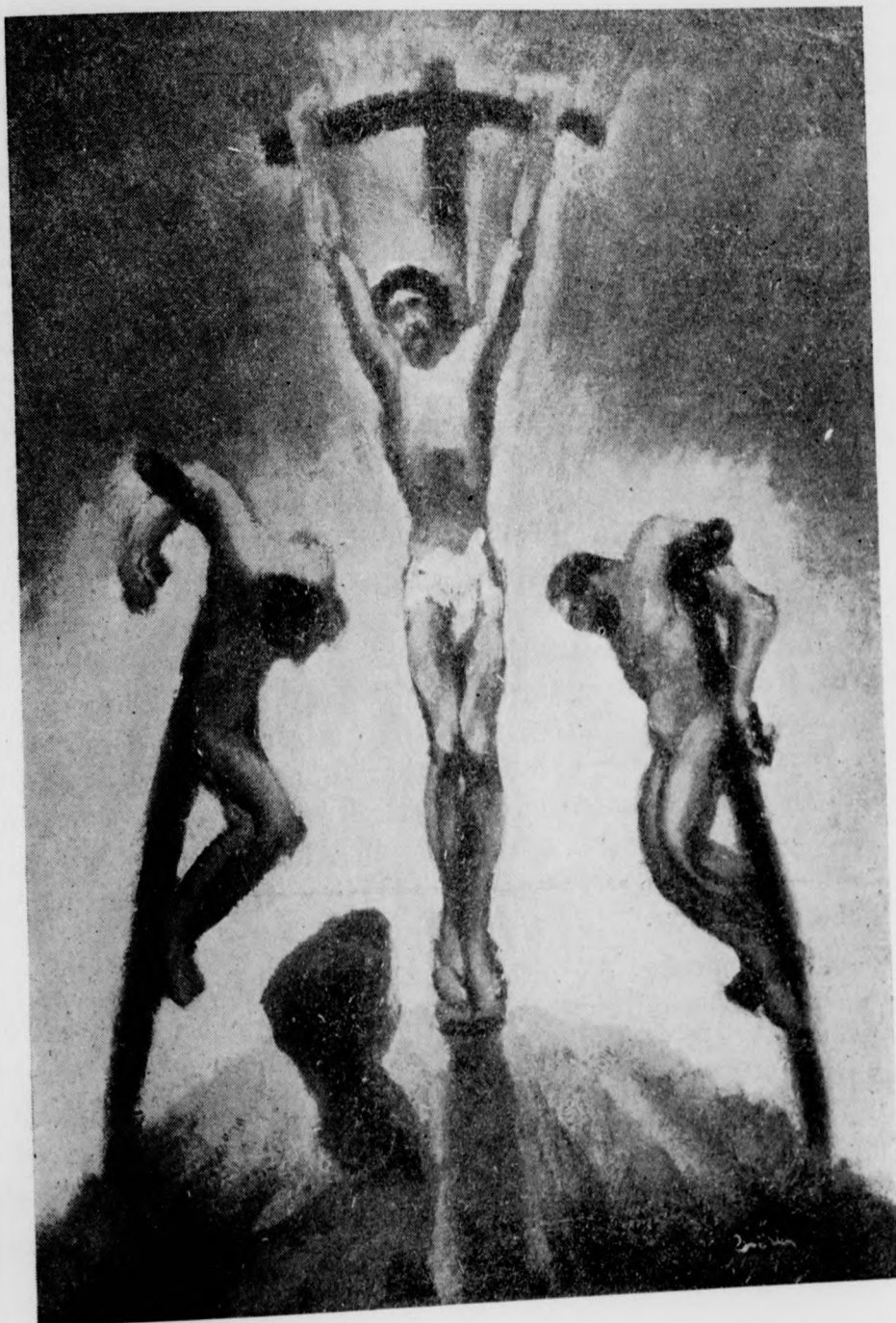
A csodaszarvas űző hatalma vidám küldetés volt valaha az ifjú magyarnak. Arany János életünk legmélyébe nyúlt ezzel a regével, mely végre is megáll s kivirágzik tájban és szerelemben. Tudták is mind, kiknek alkalmas eszköz, bő aratás volt a magyar, hogy kísértő árnya fölűzhető megállott sorsunkban, hogy általa vérezhetünk idegen álmokért. Épen mikor már a saját jól megnőtt erői indították volna az idegen hatalmak, idegen akaratok közé ékelt népet: hajrá! felverték a csodaszarvast irdatlan erdőkhöz s a magyar rohant Keletnek, vagy Nyugatnak, egyként értelmetlenül, a homály bizsergető céltalanságával. Bizony így voltunk „Bercsényi marsal huszárja“, vagy egyéb princek és marsalok halállal jegyzett lovasa, vagy muskétása. A mithoszunkat másolták elénk s mind idegenebb, átszöttebb varrottas lett ez a szépséges, szegény mithosz.

Szép kalandozások jártak, tovább nyujtott Ázsia, még Géza úr, a legbölesebb vezér előtt, ekkor már nagyon eltévedtünk. S pusztító harcok, országos dühök az álesodaszarvas nyamában néhány század múlva. Amint idegen formákba akarták törni a kultúránkat, úgy törték, hajszolták, riasztották akkoriban a testünket. A kalandozások vérét fel-felbátorították földhöz növekvő szivünkben, hogy mostohánk legyen a föld is. És az indulók mit láttak? Csakis véres ködöt. Be jó, hogy még szépen lehetett halni, hogy a halál kapujában világosság várt: „Mert Magyarországért meghalok én még ma.“ Aki majd megírja a magyar formák életét, ha idejut, a magyar forma gyökeréhez fog jutni.

Csöndesen, régi arcok erdejében járva, nem tudom, kikerülni Géza úr bölcsességét, ki olyan magyarul, ősi nyugalommal s paraszti földízzel élhetett s érezhetett mindent. Húmusz volt ő, irdatlan talaj, bűgva, nyugodtan viselte ősi fáit s nyugat oltványait, az örök gyökereket s a túrt időt. Sziget ő, hová betérhet mi késő álmunk egy furesa, szép humánról. Már nagyon régen pihennek ők, a legöregebb gyökerek ajkánál a kemény vezérek, kiket még az ősi csodaszarvas hívott s István úr nyilai ütöttek ki a nyeregből. S Géza úr hitének szelidebb őrzői, kékszemű Thonuzóbák, kik visszatértek a magyar folyóba megszentelték a földet, végzetünk komoly magvait hintették. A földnek tájnak, folyónak s minden dolognak van a szimbólikus értelemnél sokkal mélyebb értelme. A lét örök arca csak a végzetesen egyesülő humánusm árán ragyog ki. Mi nehezen kötődünk a földhöz, mi a száguldás vitézségéhez menekültünk, mert elénk vetítették a csodaszarvast. De az áldottak, a magányos szirtek, már idők óta ismerték, ízlelték a belső vitézséget, a magyar poézis ősi gyökerét. Végzetüket, testüket a földbe, folyóba hullatták, ők alapították meg az igazi országot, ők szentelték meg a földet.

A végvári élet, a felbukkanó tragikus hősök nagy akaratok, bő veritékek a megtalált arcig: a kurucságig. A harcokban, mikbe kényszerültünk, elfoszlott lassan az ősi mithosz. A haragok, mik végigdúlták Magyarországot, idegen folyamokba térültek. A belső vitézség hősei tovább áldoztak a földnek, de a sereglések, a vitézségbe fonódó testek egyre nagyobb ködökbe szédültek. A célos s mélyről mozgó harc a kurucság volt. A kurucság a mi mentőhidunk két kontinens között, csapkodó hullámai között. A kurucság vitte a megőrzött mithoszt a nép vérebe, ő

világít meg néhai századokat s táplál Ady Korroborijának álmáig. Hargos indulása nyilván biztos halálba érő sors volt, íme Thonuzóba és Kádár vitéz halála után ismét fényesedik a halál komoly kapuja. Egy forma kezd bontakozni előttünk, mely átvilágítja, magába öleli az élet eddigi értelemét: a halál ráborul a magyarságra. Mi szembenéztünk vele

Zsótér Ákos:

Golgota

í Spirituális Művészet kiállítása a Nemzeti Szalonban

s nyugodtan tértünk befogadó ölébe. A sors valahogyan biztos halálba érő sors lett Magyarhonban. Magyarország víziója a mélyekbe tért, s mikor már nagyon fájt, nagyon a gyökerünkig vert a torz idő, megéreztek a mélyekben értünk élő országot. A kurucság óta a sírok élni kezdenek, a faj értelme, érett kiválasztódása mind jobban sorsunkba csordul s megszüli Ady Endrét.

A kurucság nagyon kellett, mert a honfoglalás meséje nagyon elmosódott s a bontatlan szívek már idők óta egy új honfoglalásról álmodoztak, vagy feljajduló, halálos tusában álnoknak tudták a nagyon

bizonytalan s nagyon idegen országot. A magyarság kettészakadt, kik labancok lettek, hitvallói az elénk másolt mithosznak kocogói az elénk tárt utaknak, kik meghorkantak előttük s azóta ökölben maradt a kezünk. Eltemetett valónk nehezen csordult ki gyökerek s csontok kemény világból, lettünk hát Bercsényi marsall huszárja, hajduk növekedtek kik világgá tomboltak a meg nem talált álomért. A kurucság célosabb sors volt, de nem kevésbé halálos nyílt mezőink felett. Ismét keletről, jó ungi s tiszai tájakról indult a honfoglalás népe, mert már nem rejthette súlyosodó szívét faluk s rögök nyugtató ölébe. A népmámor, a népkedv, az országos szándék zendült bennük, az új nomádság, melynek már a föld volt a jegyese. Egyre jobban indította a sorsokat az országvízió, Magyarország víziója, az igazi csodaszarvas. A históriát, a népmozdulásokat pedig nyomon kíséri a nép meditációja. A néppsziche új kelyhet, új szírmot bont, a sok halál kivirul benne, a régi sebek hajnállá indulnak s harcaink üszkös sebei világossággá lesznek. A kurucság igen-igen sokáig várt a kuruc-meditációra, Ady Endrére.

Ady Endre fiatal, hőséges napjaiban két testet látott. A paraszt Appollót és egy barázdás tépett parasztarcot. A szerelem, vallomás s a testeposz kedvét hozta az egyik, faluk bánatát, faluk őstörténetét, régi sírok panaszát bugyogta a másik. Öreg, keserű pásztor, Sebő pajtás, Dózsa György, éhes, lázongószemű arató volt az arca, majd egy teremő pillanatban kettévált ez az arc mintha egy zokogás megszakadna, hogy feleljen önmagának: „két kuruc beszélget.“ Egy panasszal kezdődött Ady kurucsága, a „Bujdosó kuruc rigmusával,“ mely a fel-feldobott kő tágabb keserve. S a kurucok Ady Endrét mindvégig kísérték, az ő kurucei a böles halottak, a korszakosszemű halottak, bennük minden megtisztult és *nép imádság lett*. Ők tanították Adyt a halottak köszöntésére, a teremő, áldó átokra, a sírok bölesességére, a győzedelmes búzaszemek értelmére. Ady kuruc-igazsága véres, tiport mezőkön át Isten trónjáig jutott, Adyban dicsőült meg a kurucság.

Üdvözlégy kurucság! Betöltöd ó-szövetségünket s forró, ragyogó jel vagy mindörökre terhes homlokunkon. Több vagy Vörösmarthy elégiai sírjánál, az értünk élő sírok üzenetét hozod. A sírok győzelmet kívánnak s szüntelenül küldik a magyarság indulóit. A győzők pedig, kiket halhatatlan Ady Endrénk utolsó üzenete követelt, el is indulnak *hogy szépség legyenek*. Mert Palmarum, Nagypéntek és Husvét egy testben, egy mozdulatban, magyar hellászként fog nézni a világra.

Esztergom

Sáros, szeretlek!

Szél döngeti házam: üzentek felülről.
 Fent zúgnak a hegyek, fent zúgnak az erdők,
 hej hova lettetek gyerekkori napjaim,
 hej hova lettetek ifjúkori éveim?
 Hej fűzfának állatok valahol a faluvégén,
 sipot csinál belőletek valami legényke.
 Hej hársfának állatok valahol az erdőszélen,
 méheket legeltet rajtatok valami öreg méhész.
 Hej gyöngyvirágnak állatok valami tölgyes mélyén,
 Kassára visz eladni valami öreg néni.
 Hej fű, fa, virág, madár lett belőletek,
 ott rejtőztök a földben, felhőkben, ifjúkori éveim.
 Hej könyvek káposztáján átettem magamat. Vénülök.
 De ma is szeretlek elindulásom földje,
 fiatal anyácskám, dajkaföldem, Sáros,
 szeretlek!
 Ködtelen, hótalan, világos fejű hegyek,
 szeretlek!
 Derüs lelkű dombok nap-csókolta lankák,
 szeretlek!
 Gyöngyvirág-álmú tölgyesek, borovnyicás bükkösök,
 szeretlek!
 Elvarázsolt szüzeckék: szél-finom nyireckék,
 szeretlek!
 Eperillatos vágások, hegyháti málnások,
 szeretlek!
 Erdei sötétben rejtőző rejtelmek, félelmek,
 szeretlek!
 Erdei utakon átfutó ereckék,
 pisztrángos patakok, gyerekcsájú csobogások,
 szeretlek!
 Gyerek-fürdető, fényes vízű folyamok,
 szeretlek!
 Mézfüves, kakukfüves erdőszéli tehénlegelő,
 hol mezítlábas gyerekek tüzet, lombkalyibát csinálnak,
 szeretlek!
 Gyerekkori társalkodónőim: cinkék csízek, rigók,
 stiglicék, pacsirták, pirók, pintyőkék, sármányok,
 szeretlek!
 Tehén-jámbor, evangéliumi-jámbor parasztok,
 szeretlek!
 Branyiszkó, Sáros, Kapivára, romantika,
 szeretlek!
 A Nagyalföldhöz nem volt semmi közöm!
 — Csak a folyóink mentek délfelé,
 mint vérerek mennek a szív felé . . .
 (Hej, jég van a folyókon, beteg a lüktetés!)
 — Csak a madaraink mentek dél felé,
 mint zenésítetlen őszi elégiák

és visszatértek mint zengő tavaszi himnuszok . . .
 (Hej kísértet-némán járnak vissza a madarak.)
 — Csak a szélkamaszok bukfenceztek délfelé fagyosan
 és visszatértek forrón ibolyát csókolni a dombokra,
 pipacsot csókolni a vetésbe, fecskét parittyázni az égre . . .
 (Hej, fagyosan, jégcsaposan járnak vissza a szélurfiak!)
 Dajkaföldem, Sáros, szeretem mondásodat:
 „a szivárvány vizet iszik a földből.“
 Aki Szivárvány akar lenni, szívni kell a szülőföld véréit.
 Én belőled szívtam a szivárvány színeit.
 Így lettem magyar szivárvány. S addig maradok,
 míg le nem hullok rólad, mint a csecsszopó a csecsről . . .

Nagykapos

Mécs László

A legnagyobb úr

Darkó István

I.

A tanárjelölt feje előre koppant a térdéhez. A szemüveg leesett az orráról s ettől szörnyen megijedt. A ráccsal átfont csepp ablakon derengő fény és vékony komisz hajnali köd füstölt be a füledt bűzbe. A bűz erőlködő vállakkal próbálta visszaszorítani a ködöt. A tanárjelölt két perccel előbb még kíváncsian leste ezt a küzdelmet. Nem bírta sokáig figyelemmel. Kucorgó lábát kinyújtotta, puha nyögés felelt a nyujtózására. Juon dagadt arcát a bakancs szöges talpán is átérezte. Juon fújt egyet és arccal átfordult egy borju hátáról a padlóra.

Szuszogva, nyögve rázta őket egymáshoz a vonat. Vörösre dagadt szemhéjait erőlködve nyitogatta, mert még időnkint fellopanó érdeklődést érzett a helyzet iránt.

Keresni kezdte a szemüveget. Ragadós piszokba nyult, de hidegen tapogatta végig. Egy archoz ért a keze. Vékony állon hideg nyál folyt alá. Ujjjaival végigcirogatott az arcon is és büszkén mondta magában:

— Ez Vaclav! Különös, hogy most fehér, mint a fal!

Elképzelte a fiu rákvörös képét. Halkan nevetett:

— Megirom a Közlönybe, hogy a tapintó érzékek olykor a szinérzéklés szolgálatába is állhatnak. Ez és ez a tapasztalat bizonyítja.

Továbbkapart a kezével. Fel akart állni, de a zsúfolt testektől, összedobált fegyverektől, egymásra zsúfolt borjuktól semerre sem tudott mozdulni. A térdeibe hasogató szúrás döfött. Visszahüppent a sarokba s a bakancs sarkát kirugta maga alól. A szemüvegje megcsikordult a sarka alatt. Két kézzel odakapott, térdelve csapta bele a kezét az ügeszilánkokba. Az orra elé emelte a tenyerét, megnyalta és érezte a sót, meleg vért rajta.

Behunyta a szemét. Ugy kuporgott, mint egy imádkozó török pap. A melle beleragadt a piszokba, karjai szétfeszültek alatta, nagyokat nyilalt a hóna alatt.

— Megvakultam . . . A teremtőjét! . . . — Egy darabig ebben a helyzetben maradt. A hidegtől tért magához.

— Hát tényleg eltört . . .? Az új térképezési eljárás felében kénytelen maradni. Nem látok és nem látok . . .! Benkő professzor helyesen mondta, hogy jobb lett volna más szakot választanom . . . Francia—magyar, ehhez még talán lett volna kedvem . . .

— Ne üvöltösn! Mit akar mindig? — kiáltott közbe a gondolatainak egy mérges hang. Előbb rekedten énekelt valamelyikük, most a felszólításra abbahagyta.

Tájkép

Emőd Aurél:

UME kiállítása a Nemzeti Szalonban

— Üsd bele a bagnetot! Biztosan a lókupec volt az! — felelte egy másik rekedt hang.

— Legalább most viselhetnétek megértéssel egymásiránt! — könyörgött feléjük.

— Ronda állatok! Ne törődjön velük! Egy vagon nyers kutya-bőr se olyan bűdös, mint ezek! Rátok se köpök! Fújj!

— A frájla azt mondta, neki az állomáson, mikor elindultunk, hogy Isten vele Ferike, jöjjön csak minél előbb vissza, Ferike! Ferike! kének most bűdös a bűdös!

A tanárjelölt reszkető inakkal bámult a meredt arcokba. Egyikük átmászott a többin és feléje igyekezett. Azok, akiken átmászott, úgy türték, mint kimerült állatok a megindult hernyót.

— Disznók, megöllek mindnyájatokat, ha nem adjátok elő?

— Nyomd beléjük a bagnétot!

— Mikor berukkoltam, a korcsmában én is szétvertem a koma fejét. A koma fejében kása volt. A csndőrök azt mondták, hogy menjek csak velük, majd ők jobb kását adnak. Öt napig vertek, étlen-szomjan . . .

Megint ordított az előbbi hang:

— No mi lesz? Ide adjátok, vagy nem? A beleteket szedem ki!

— Mit szedi ki? Szeder szedi? Fekete szeder . . . Szegény anyám, szegény anyám, feketében szedi érett szedert . . . Szederet, kupacosat . . . — dadogott értelmetlenül az oláh.

— A kása jó étel! . . . Hát itt nem vernek, komám?! — nevetett egy idegen hang.

— Mondjátok, hogy ma már kapunk valamit!

— Anyád ótvaros kínját! Ugy kapunk mint tegnap!

— Meg mint tegnapelőtt!

— Már két egész napja! Szörnyűség! — szaladt ki a tanárjelölt száján.

Egyikük felmászott az ablaknyíláshoz.

— Hol lehetünk? . . . Istenem, hol lehetünk? . . . Édes jó Istenem! . . .

— Hehe! Istenem, drágám! . . . Fekete szeder, anyám feketében . . . az, nem Isten!

Egy bakancs repült az ablakrakapaszkodott katona felé:

— Te loptad el, disznó!

Ez rémülten kapta hátra a fejét:

— Jajj! . . . Mit?! . . . Mit?! . . .

Lezuhant a padlóra. A tanárjelölt hangja rekedten csuklott az összemarcangolt emberek felé.

— Mit csináltok?! . . . Még most is! Csak látnám, hogy melyikötök volt?

— Ellopták a félkenyeremet! Kiszedem belőletek!

Csörögve indult meg egy fekete alak a züllött kaoszban.

— Nálad van! Idevele!! — torpant meg a tanárjelölt mellett. Megragadta a vállánál fogva és átfordította a hátára.

— Erigyj, mert beléd nyomom a bajonétot! — kiáltott hirtelenjött dühvel a támadóra.

Megrettenve hallgatta saját hangját és annak az értelmét. Két nap, még ha olyan szörnyűséges is, elég ahhoz, hogy megállapodott altruizmusa így megváltozzék.

— Istenem, hol lehetünk? . . . Csak visznek . . .!!! Még azt se tudjuk, hogy hová?! . . . — mondotta siránkozva az asztalos.

— Afrikába, komám! Én se kérdeztem, mikor a kását megláttam a koma fejében hogy hová visznek! . . . Mégis megtudtam a végén!

A tanárjelölt most egy meleg, téli vacsorára gondolt. A fásiádán kuporgott, a kályha mellett, az édesanyja hófehér, habos kása fölé csokoládét reszelt.

— Hát ideadja-e, vagy nem? — tolt a kérdést valaki az arcába.

— Nem adom! — kiáltotta és védekezve sujtott maga elé.

— Hehehe! Jó mulatást, Ferike! — nevettek rá bolond gúnnyal egyetlen durva hangba gyűjtött emlékei.

— Jolánt szívesen látná édesanyám is feleségnek . . . — mondta a gondolkozó értelme,

— De akkor innen szabadulnom kell!

Nagyott csapott a toroka után nyuló kézre. Kidolgozott, kemény marok fogta át az arcát és reszelve szántotta végig. Teljes erejével kapálózott, ütött, harapott a melléje tolongó alakok felé.

Antal József:

UME kiállítása a Nemzeti Szalonban

Cigánynő

II.

A vonat, mint haldokló ember, még néhányat vonaglott, aztán kinyújtózva feküdt el. Az ajtó csikorogva gördült félre, nedves pára ömlött közénk. Meglepődve engedték el egymást.

— Kifelé! — szakadt egy hang jólismert, hideg zuhanya rájuk.
— Kifelé, disznók!

Kimászott a többiek után. A köpenyét magával vitte, de bénán tartotta a karján. Visszakergették vele.

A mérges arc végigtáncolt a bizonytalan sor előtt. A tanárjelölt a sor végén állott s most óvatosan hajolt kifelé.

— Hogy mozognak!! — rémült meg és lenyomta a lábát, hogy ne táncoljon.

Megnézte a vadszöllős, apró állomás épületet. A kerekeskút mellett csodálkozó parasztasszony nézte őket.

— Hát még verekedni is kedvetek van? No csak mulassatok tovább! Kuss vissza! — sziszegett az ezerszerátkozott torok.

Bénultan kullogtak szét. Két lépés után az előbbi üvöltés mágneses ereje rántotta őket vissza a sorba:

— Disznók! Nem így! Neem! Majd megborotvállak én titeket, de simára! És ott, ahol én borotválok, ott többet nem nő szőr!

Jobban előrehajolt, hogy lásson valakit. Csillogó kabátgalléron akadt meg a szeme. A parasztasszony a kút mellett összecsapta a kezét és elfutott. Utána akart kiáltani, de még jókor rátapasztotta a markát a szájára. A sor jobbszárnya begömbült és zavaros lárínával hátrált a vonat felé.

Most jól látta, hogy először az oláh, aztán a siránkozó asztalos, utána a kását emlegető parasztfiú a vagon ajtajában tolongnak.

Egy láb s egy kard rugott közük. A sort szuronnal futó alakok fogták körül. Az üvöltöző hang megindult a végén. Behunyta a szemét s az üvöltés egyes foszlányaiból maga előtt látta az egész képet.

— Szétruglak . . . kinyomom a szemedet . . . kigombolt bluz . . . piszkos állatok . . . keztyübe dudálni . . .

Végignézett magán. A térdén megint áttáncolt a rémület. Két nadrágjának a szárain foltokat, ahol egy mély hasítást látott. Hátra nyult tenyérrel a kabátja ujját húzta előre és reszketve dörzsölte a sárga gombokat. A nyakát hirtelen hidegnek érezte. Odakapott és dagadt ujjakkal próbálta összehúzni a zubbonyát. Nem találta a kapesokat. A homlokát kiverte a forróság és mentegetőzve, gyerekesen kezdett dadogni.

Egy arc csattant s egy legény kizuhant a sorból. Most világosan hallotta a szomszédja suttogását:

— Két ilyen nap után még vizitet tart a ruha felett, Istenem, mi lesz a vége? . . . Istenem, nem bírom már! . . . Paraszt származás vagyok, de nem tudnám túrni, hogy negyven embert két napig bezárva koplaltassanak!

— Igaza van! — súgta vissza az asztalosnak. — Én sem bírom már . . .! Mindjárt ide ér! . . . A meleg étel hiányát érzem!

Megtapogatta a gyomrát. Szédülés fogta el. Rossz szeme előtt boszorkányos körök táncoltak a levegőben. Úgy érezte, hogy egész fizikuma összeroppant. Szigorlatai előtti éjszakákon egy-egy pillanattig reggel felé érzett ilyen vad kimerültséget. Akkor feketekávával hozta helyre magát. Most táncoló gyomorfallal, szétkínzott fejjel, tehetetlenül kellett itt állnia a közelgő borzalom előtt.

Váratlanul térdelt le a sínre. A kezét végighúzta a homlokán. Az arcával megbánást, bűnbánatot akart jelezni.

— Érdekes, most meg a hallóérzékek kettős szerepét kell tapasztalnom . . .

Behunyt szemmel is világosan látta, hogy mi történik mellette. Az asztalos, tiszta, érzelmes hangját hallotta. A szőke fiatalember kilépett a sorból és egy torporzékoló ember előtt állott meg:

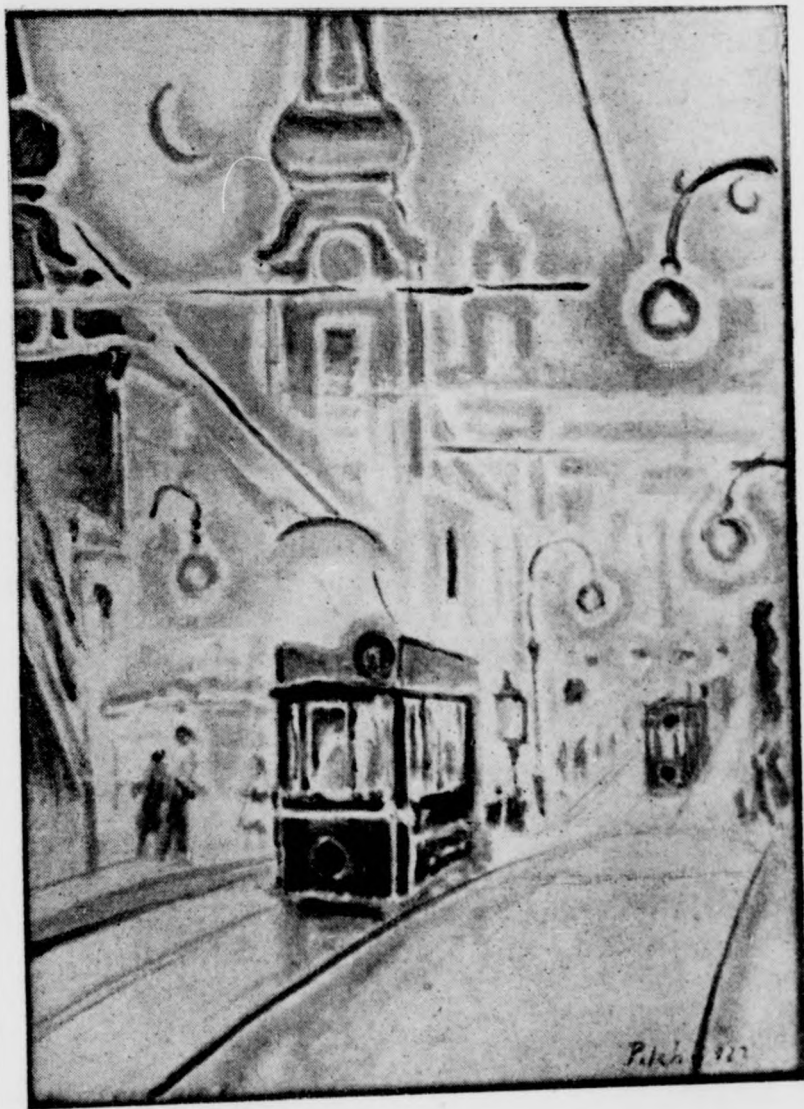
— Nem lehet tovább bírni kapitány úr! Egymás fején ülünk s a leblombált kocsiban olyan rettenetes büdösség van, mint egy díznóólban . . . Hogyan lehetnének még tiszták is?! Tessék enni adatni!

Az üvöltés elborított mindent. Az asztalos feljajdult és eltűnt mellőle.

Most elszántan állott fel a sínről. — Rajtad a sor! — biztatta meg magát és belenézett a tajtékozó szempárba.

— Az asztalosnak igaza van kapitány úr! Az a büntetés képzelenség!

A szemek hátrafordultak, csak a fehérjük csillogott hófehéren rá.

Pécsi Pilch Dezső:

Erzsébethíd

UME kiállítása a Nemzeti Szalonban

— **Jajj, mit tettem!** — rémült meg és egyet lépett hátra. A sínben megböklött és leült a földre. Ráésmélt, hogy milyen szánalomra méltó, férfiatlan figura ebben a pillanatban.

Gyorsan tápázkodott fel. Megint előrelépett és felemelte **a fejét:**

— Lelkileg bármilyen megaláztatások érik az embert. Ez az élet! Minél többet tud elviselni belőlük, annál inkább férfi! De ha a testet alázzák meg, az már más! Engem testileg csak egyféleképpen lehet megalázni: Ugy, ha megütnek!

Nem mondta pontosan gondolatait, de mégis büszkeség fogta el. Könnyűnek érezte magát és kihúzódva állott vigyázba.

A suhogó ököl váratlan ordítás kíséretében vágott az arcába. Két vaskar ragadta meg s mint egy zsákot, bevágta a vasuti kocsiba.

Rázuhant az összedobált tárgyakra s egy csákány nyelébe vágta a fejét.

Úgy kuporgott, térdeplő, ügyetlen helyzetben, mint hajnalban, mikor a szemüvegje összetört.

— Az imádkozó török pap! — ismételte sírva és hatalmas pontot érzett az életében.

Az ordítás néhány értelmét behallotta még kívülről:

— Keztyübe dudálni . . . végül is rend lesz . . . addig tart, amíg meggebedtek . . .

Aztán egy világos kérdést értett meg:

— Ki a legnagyobb úr? Kinek szent minden szava?!

Az ordításra találkozó csend felelt. A hang korbácsa véres csíkokat pattogatott a levegőbe:

— Ezerszer mondtam már, barom! Az, aki a manőveren is ugyanolyan lekesedést, elszántságot és fegyelmet kíván, mint háboru esetén. A legnagyobb úr, a legfőbb Hadur, az összes fegyveres erő parancsnoka . . . No ki??!

Tolongva ömlöttek befelé az emberek az ajtón. Áttiportak rajta és kuporogva bujtak egymás mögé.

A tanárjelölt karja fájdalmasat roppant. A kötél átfonta. A lába megrándulva feszült ki, a sarka felemelkedett a padlóról. Oda-kötözték egy vaskarikához.

Az ajtó esikordulva csapta el a szürke világosságot. A vas-kapocs rápattant az ajtóra, a vonat megint előrerándult.

III.

— Isten vele Ferike, azt mondta neki a kisasszony az állomáson, mikor elindultunk! — suttogta a gúnyos hang a többieknek.

— Akkor még te se gondoltad volna, hogy ilyen jól fogunk utazni! — felelte vissza egy másik.

— No állat, jobb-e itt, mint otthon?! — nevetett a kását emlegető legény az oláh felé.

— Már nem jobb!

— Pedig ez még nem a háború!

— Tudom! Ez csak maniber!

— Koplalási maniber!

— Ha mindjárt megmondtad volna, hogy ki a legnagyobb úr, akkor már vége volna! Te vagy az oka, te ökör! Téged kérdezett legelőször!

— Nem az volt a hiba, hanem az, hogy nem öltöztünk fel rendesen, mikor kisorakoztatott.

— Persze, úgy kellett volna két napi dutyi után odaállanunk, mintha bálba készülénk! Az Isten rothassza el elevenen még azt is, aki tejet adott ennek a vadállatnak!

— Ő a legnagyobb úr!

— Persze, azt kellett volna mondani!

— Nem az volt a baj, hanem az, hogy reggel verekedni kezdtetek!

— Megettétek az utolsó falat kenyereket!

— Most már adtak volna, ha megmondtátok volna, hogy ki a legnagyobb úr!

- Hát kérdezett engem, te hülye? Belédvágom a bagnétot!
 - Úgy adod, mintha tudtál volna felelni neki!
 - A legnagyobb úr a szerelem! Fogadjunk!
 - Fogadjunk abba a félkenyérbe, amit az önkéntes megett.
- Ugye, Juon, ő ette meg?!
- Nem igaz! Én nem ettem meg!
 - Az önkéntes, te barom! De most elárultad, hogy te voltál!

Nesze!

Hatalmas pofon csattant az oláh képén.

— Megint kezditek! — siránkozott az asztalos. — Még most se tudtok békén lenni!

— Meg kell tudni, hogy ki ette meg a félkenyeremet!

— Ha megmondod, hogy ki a legnagyobb úr, én rámutatok arra, aki megette!

— Hallottad, hogy a szerelem! Én is jány miatt ütöttem be a koma fejét. Bizisten, kása volt benne. Mikor a csendőrök értem jöttek . . .

— Hányszor mondtad már? Hallgass egyszer a kásáddal!

— Hát ki ette meg?

A tanárjelölt testét forróság rázta meg. Mint lázas beteg, felcsillogó értelemmel, szinte vidáman szólt közbe:

— A legnagyobb úr . . .

— A kapitány úr, aki magával szépen elbánt!

— Ne bántson téged! . . . A legnagyobb úr a mozdonyvezető . . . nemis, hanem a masiniszta . . . Hopp! Nem igaz! . . . Megmondom! A legnagyobb úr a két sín, amelyiken a vonatunk megy! Hiába akarnánk máshová menni . . . igaz-e?!

Leejtette a fejét. A vér s vele együtt a melegség is kiszaladt a testéből. A tulsó sarokban két ember megint összeverekedett.

— Még most sem tudnak megértéssel viseltetni egymás iránt!

— mondta az asztalos felé, aki megint felkapaszzkodott az ablakra.

— Nem, még most sem! — siránkozott az hátrafordulva. Félkézzel csüngött a rácson.

A vonat lassan vonszolta magát. Az asztalos jelentőséggel mondotta:

— A síneket javítják! Egy érdekes híd következik . . . Istennem, mikor állunk már meg?! Mikor szállhatunk már ki?

— Arra még várhatsz! — felelte a tanárjelölt. Még szólni akart valamit a sínekről, de értelmetlen, zörgő hangok tolongtak elő a melléből.

— Rámegyünk a hídra! Fahíd a Száva fölött! — kiáltotta az asztalos és leugrott az ablakról. Rápillantott a tanárjelöltre.

— Elájult! — kiáltotta. — Vízet rá!

— Buta! Honnan a fenéből vegyünk vizet?! — felelték neki.

— Ne verekedjetek már! — könyörgött az oláh a többiek felé.

— Megettétek a félkenyeremet! Ez az állat lókupec avval boszszant, hogy a szerelem a legnagyobb úr!

A vonat most hatalmasat rándult és torpanva állott meg. Elcsendesedve kuporogtak a helyükön. A csendet az asztalos használta fel és remegő hangon mondotta:

— Nézzétek elájult! Vágjuk le! Ne hagyjuk már!

— Hogyne! Hogy majd minket tegyenek a helyébe! Nem megmondták, hogy szólnak, ha majd le lehet venni?!

A vonat megint megvonaglott és nyögve mászott előre. Az asztalos nagyot kiáltott:

— Nohát akkor majd én magam megcsinálom. Nem bánom, mondjátok meg, hogy én voltam! Én egyedül!!

Leszedte a tanárjelöltet a vaskarikáról. A köteleket kidugta a csepp ablak rácsai közt.

— Rámentünk a hídra! — mondotta kitekintve.

Némán hallgatták a vonat kattogó zaját.

— Mi ez?! — kiáltott megint az asztalos. — Mi recseg?!

Felnyilt szemekkel bámultak egymásra. Alattuk, a kerekek alatt recsegő hangok ijedeztek fel hozzájuk. Börtönük apró szökkenéssel ment még néhány métert előre. Falai megreccsentek, festett deszkái pompás erő alatt szilánkokká szakadva mállottak szét. Előrebillentek és üvöltő hangok pokoli viharában zuhantak választadó mélységek felé. Víz csapott át játékszerré silányult vonatjukon.

(Kassa)

Rakonyi pásztorok

*Ős tölgyek árnyán, vadon magányban
Ödöngve őrzik makkon a kondát.
Görbe tülökjük üzi a csöndet,
Sűrű bozótban vén vadkan csörtet,
S szél fújja erre a völgy harangját.*

*Vad vismosásban lócsont fehérlik.
Manók bújkálnak a tölgy odúkon.
Méla nomádok, szemük merengő,
Hallgatják: titkon mit zúg az erdő —
S a napfény megvillan baltájukon.*

*Néha a fűben véres a balta,
S ha est teríti kékszin subáját,
Csillan a fák közt rőzsetűz bokra.
S vén pogány pásztor a tűzre hajólva
Halkan meséli a Sobri halálát.*

*A forrásfőnél fönt, mohos kőlap.
Reménye vesztett bús magyar álmok
Bujdosó táltosa áldozott rajta,
Ős magyar isten utolsó papja.
A kőre most csak vad sasok szállnak.*

*Azsia árnya ringatja ölben
Erdők bolyongó gyermekeit.
Suhannak át az éjben az árnyak:
Holt vitézi Tar Zerind fiának
Őrzik az ős Bakony rejtelseit.*

A kis nemzetek jövője

Asztalos Miklós dr.*

Minden társadalmi közösségnek csak addig van életképessége, míg a közösséget alkotókban élénken él annak a tudata, hogy ők annak a társadalmi közösségnek a tagjai. Amint ez a tudat csökken vagy épen megszűnik, az illető közösség gyöngül, vagy épen szét is esik. A társadalmi közösség az egyes résztvevők tudatosságán épül föl.

Számos, igen számos társadalmi közösség van a család szűk körétől a nemzet, vagy az állam kiterjedt köréig. A történelem alakításában azonban két társadalmi közösség tudatossága játszik főleg szerepet: a faji hovatartozandóság és az állampolgári hovatartozandóság tudatossága, a *faji (nemzeti) öntudat* és az *állampolgári öntudat*. Ezek mellett még két társadalmi-tudat játszik színező szerepet a történelem irányításában, melyek egyaránt gyöngítik úgy a faji, — mint az állampolgári öntudatot: ezek a *lokális* vagy *helyi öntudat* (a gascognei öntudat, a kúnóság öntudata az erdélyi öntudat stb.) és az *osztályöntudat*. Az osztályöntudatot szintén tekinthetjük egy más társadalmi síkba átvetített lokális öntudatnak.

Ha végigtekintünk a világ történetének nevezetesen Európa történetének általunk többé-kevésbé ismert éveire, azt fogjuk látni, hogy az európai történelmet visszavezethetjük a két elsőrendű társadalmi tudatnak, a faji és állampolgári öntudatnak küzdelmére, illetve a nemzeti és történelmi államok versengésére.

A kis Róma, a maga keverék alapítónépével csakhamar kitermelt egy merőben politikai és nem faji nemzet-fogalmat, a római polgár fogalmát, mely nem nézett sem nyelvi, sem faji hovatartozást. És a kis Róma az évszázadok folyamán hatalma alá kerítette az akkor ismert Európát, nyugat-Ázsiát és Északafrikát, az úgynevezett „kelet“-en kívül az akkor ismert egész világot. Ezt a hatalmas birodalmat, amely nem egy faj, hanem egy város egyeduralmára volt felépítve, az állampolgári öntudat, a *civis romanus* tartotta össze hosszú évszázadokon át. A római birodalom nem nemzeti, hanem történelmi államalakulat volt s benne a legkülönbözőbb népek faji öntudata másodrendű szerepet játszott az államot összetartó állampolgári öntudat mellett. Róma akkor bukott el, midőn a kis nemzetek, miknek történelmi múltja — biztosan állíthatjuk — alig-alig volt, faji öntudatukban annyira megerősödtek, hogy az, szemben az állampolgári öntudattal elsőbragu lett. A kis nemzetek faji öntudatra kelése robbantotta szét elsősorban alkotó darabjaira a történelmi római birodalmat. A népvándorlás világkataklizmája csak hozzájárult ahhoz, hogy az állampolgári tudatot a centrum se tudja fenttartani.

Az alkotó részeire bomlott római birodalom romjain számos nemzetállam keletkezett, melyekben az együvé tartozás gondolatát a faji egység tudata adta meg. Azonban a tiszta nemzetállamok rövid évszázadok alatt imperiálista, államokká alakultak át. Területileg magukba egyesítették, úgy a francia, mint a német államok, fajilag idegen népelemeket is a rómainál jóval primitívebb jogélet korában, a faji öntudatot ismét

*) Szerkesztőtársunknak a napokban jelent meg lapunk kiadásában „Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés“ c. nagy feltűnést keltő könyve, amelyet lapunk más helyén ismertetünk s amelyet olvasóink figyelmébe ajánlunk.

elnyomta az állampolgári öntudat, ami ezekben az időkben leginkább a birtoklás és birtokoltatás öntudatában merült ki. A középkor államaiban már nincs meg az a tiszta állampolgári tudat, ami Rómában megvolt. A középkorban a végül is egy kézbe összefutó birtokosság összetartozásának tudata tartotta fenn az államot, amint az általa bírt földterület volt az állam területe is.

A középkor államalkotó tudatának ilyen természete azonban igen alkalmas volt arra, hogy az államon belül számos lokális közösség alakuljon ki. Ezek a középkor folyamán, mint egyes vidékek, vagy városok, a környezettől elütő jogállást is víva ki maguknak, a helyi öntudatnak tárgyi alapot is szereztek. Általában leszegezhetjük, hogy a helyi öntudatosodáshoz bizonyos mennyiségű jogi elkülönülés is kellett s ennyiben rokon, csak más-más síkban jelentkező, természetű a helyi és az osztály-öntudat. Mindkettő bomlasztó és alárendelt a faji és állampolgári öntudat mellett.

A közép- és újkor folyamán kialakult történelmi államokban mintegy másfél évszázad óta indult meg a heterogén államalkotó fejtöredékek öntudatosodása és az összefogó állampolgári tudat közötti küzdelem. Az irredentizmus ezer formája, a pánszlávizmus, a dacoromanizmus, a kis balkán államok szabadságharcai, mind arra vezethetők vissza, hogy a történelmi államokban a jogkiterjesztés által állampolgárokká előlépett fajidegen elemek nem bírnak az állampolgári tudattal, faji öntudatuk erősebb. A kiváltságos államalkotó fajok is államfentartó tudatul saját faji öntudatukat heyezték. A világháború nem volt más, mint a társadalmi államok bukása s a kis múltú nemzetek államalakítása. Az állampolgári öntudatot legyőző faji öntudat széttépte a történelmi államkereteket.

Ennek a világhatalomkialakulásnak legjobban a magyar állam adta meg az árát. Nagyrészt rajta kívül álló tényezők hatása révén területe több fajidegen elem lakhelye volt. Az államalkotó magyar faj mellett jelentős tömegű román, tót, szerb, rutén lakta hazánk területét s ezeknél a „politikai nemzet” államalkotó tudatát legyőzte a természetes, a vérségen feiépülő, ösztönös faji öntudat. A történelmi magyar államot megtagadták nem magyar lakói s az általuk lakott területeket kiszakítva azokon nemzetállamot rendeztek be, faji öntudatukat egy nemzetállam állampolgári öntudatává képezték ki. A szétdarabolás a fejlődés történelmi következetességével következett be. A mesterséges állampolgári tudatot legyőzte a fajiság öntudata. Széthullt, mint Róma is, a már történetivé lett Habsburg-monarchia.

A faji jogokra épített követeléseken felépült utódállamok azonban tragikus sors csiráit hordják magukban. A faji egységért, a nemzetállamért széttörték a történelmi államokat s íme önmaguk is történelmi államokká lettek rögtön megalakulásukkor. Mert nézzük meg Jugosziáviát, Csehszlovákiát, és Nagyromániát. Egytől-egyig szaturálva vannak fajidegen állampolgárokkal, akik amellet, hogy többnyire az államok határain, egy hasonló fajú állam mentén, nagy tömegekben élnek, saját faji hovatarozandóságuknak évszázados erős öntudatával bírnak, hisz ezer éven át állampolgári tudat volt náluk a fajiságuk tudata. Kérdéses, sőt nem is kérdéses, hogy az erős faji öntudat mellett az utódállamok idegen fajú polgárainak az új államokban való állampolgári tudata mennyit ér az új állam számára. Ezeket a jelentős s kultúrában nem egyszer magasabb álló fajidegen tömböket csak úgy nyerhetik meg az utódállamok maguknak, ha azoknak a polgári jogegyenlőségen kívül bizonyos téren,

így a kulturális téren, bizonyos autonómiát engedélyeznek. Ha a nemzeti államoknak indult utódállamok maguknak huzamosabb existenciát akarnak teremteni, akkor még a történeti államok egykori berendezésén is túl kell lépniök: életképesse államiségüket csak azzal tehetik, ha a fajidegen tömböknek teljes kulturális autonómiát adnak. Az utódállamokat csak akkor tarthatja össze heterogén fajú állampolgárai tudata, ha az utód-

Krivátsy Miklós:

Mesebeli kis királyfi

Spirituális Művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban.

államok nem akarnak egységes állami kultúrközösséget kényszeríteni a más fajú polgárokra. Ha beletörődnek abba, hogy országuk több heterogén faj sajátos kultúráját tárja a világ elé.

A középeurópai határok a legkevésbé sem stabilok. A legkisebb európai megrázkodtatás elegendő lesz a mai viszonyok mellett arra, hogy a határok jelentősen ide-oda tolódjanak. Az államhatárok szentsége és állandósága hosszúidőre megszűnt. Az állandóságot tehát nem a politikai alakulatok, hanem a helyhez kötött faji tömbök képviselik. Mert csúszhat az a határ északabbra, délebbre, a kassai magyar csak magyar és csak kassai magyar marad, ép úgy csúszhat a határ közelebb a székely föld-

höz, az a székely föld faji összetételén mit sem fog megvalósítani. Közép-Europában, nevezetesen az utódállamok területén — mert mi csakugyan szinte egyfajú állam lettünk — az állandóságot nem a politikai berendezések, hanem a faji elhelyezkedések képviselik.

Miben rejlik tehát a kis nemzetek jövője? Melyik az a pont, amelyre a magyarság egyetemlegessége a maga örökéletét építheti? *A faji öntudatnak a feltétlen megőrzése, átütő erejének fokozása.*

Nézzük csak meg a német példát! Magyarország nyugati határától egész az Uralig Keleteurópa tele és tele van hintve német tömbökkel. Ott vannak hazánk, az utódállamok, lengyel, litván, eszt és oroszország német telepei. Irredenták-e ezek a német telepek? Nyugodt lélekkel felelhetünk nemmel. A német jó állampolgár nálunk, Romániában, Oroszországban egyaránt. Munkás tagja annak az államnak, amelynek területén él, és amelynek területén gazdagodik. A jó állampolgár mivolta mellett azonban konzekvensen megőrzi a nemzeti nyelvét és nemzeti kultúráját. A magyarországi, az erdélyi, az ukrájnai német nyelvi s kulturális egységben, *nem közösségben, hanem egységben* él a nagy német állammal. S ha kultúráját oly sikerrel tudja terjeszteni is, mint amennyire a megőrzés mellett terjeszteni is igyekszik. Keleteurópa a német kultúra átvétele mellett teljesen el fog egy évszázad alatt germánizálódni. Az idegen faj kultúrájában való felolvadás pedig magaután hozza a faji öntudatról való öntudatlan lemondást is. A kozmopolitizmust az idegen kultúra talaján felnőtt generáció és fajtöredék hozta volt be a század elején a magyar köztudat elé is.

A magyarság, ép úgy, mint az öt környező többi kis nemzet azzal él és bukik, hogy faji kultúráját mennyire tudja kifejleszteni s mennyire tudja testéről levált, idegenbe kényszerített részeit *abban magához ölelni.*

Tagadhatatlan, hogy van egy minden faji kultúrán felül álló egyetemleges emeri kultúra, de ezt ép a faji kultúrának egymástól elütő speciális kitermelésű értékei színezik s mentik meg az elszürküléstől. Ha az emberiség átvenné egy faj kultúráját, akkor elszíntelenednék a kultúra, szürke uniformis kultúrája uralkodnék az egyetlen imeprialista fajnak. Minden fajnak megvan a maga sajátos lelki felépítettsége, még akkor is, ha azt a fajt évszázak alatt a különböző beolvasztások alakították is. Ez a faji lélek sajátos kultúrigényeket termel és sajátos kultúrkielégítéseket produkál. Az elemek, amikből a faj kultúrája felépül talán általánosan emberiek, ősmotívumok, őserzelmek, ősgondolkozási elemek, de az épület, amit felépítenek, az sajátos. *És ez a sajátos kultúra az egyedüli fenntartója a faji öntudatnak!*

Nem is kell mélyebben néznünk az utódállamok kultúrpolitikájába. Rögtön feltűnik az a szinte kétségbeesett erőfeszítés, amellyel igyekeznek a felszabadult fajok kultúrájukat faji alapokon kiépíteni és azt a fajidegen elemekre rákényszeríteni, hogy ezzel a beolvasztást megindítsák. Azonban nézzük, van-e nálunk ilyen törekvés? Óhaj van, de a törekvés még csak szórványos. Kulturális színvonalunk hatalmas arányokban európaiasodik. Szédületesen emelkedünk az európai horizont vezetőpontjai felé, sőt némely téren fölé is, de ez a kulturális lendület csak *átvétel* még és nem *kitermelés*. Az átvételnek csak alapvetésnek, talajcsinálásnak szabad lennie s nem szabad célnak maradnia. Remélnünk kell, hogy hivatalos kultúrpolitikánk a nagyvonalú alapvetést a faji értékek céltudatos kitermelése és virágba fakasztása végett végzi. Mert csak abban az esetben lehet a mi kultúrfölényünk a magyar faj jövője életének alapja. Ha az importált germán kultúrában felolvadunk, a germán kultúrközösség kifogja kezdeni faji öntudatunk alapját is.

És egy faji öntudatában elsatnyult magyarság, mégha olyan fölötté is áll a maga a kölesön germánkultúrájával az utódállamok friss kultúrájú nemzeteinek, fog-e bírni kifejteni oly erőt, hogy az összefoglalja az utódállamok magyarságát, mely nem ezért a kultúráért folytatja önfentartó harcát, hanem a vére-könnyeáztatta sajátos kultúrájáért? Nem szabad engednünk, hogy faji kultúránk etnikai sajátosságai az utódállamok magyarságának kizárólagos tulajdona legyenek. Ha a sokféle tépett

Lajos Béla:

Ádám és Éva

UME kiállítása a Nemzeti Szalonban

magyarság kulturális fejlődése kétfelé tart, itt bent a Nyugat, ott kint a species kultúrája felé, akkor elbukik a magyar jövő is.

Az európai politikai alakulatok ingatagsága mellett csak a fajok képviselik az állandóságot. Az a faj biztosítja a maga megmaradását, amelyik megőrzi a faji öntudatát. A faji öntudatot pedig ma, mikor a kultúra már társadalmi bontó és összefogó tényező, egyedül a faji kultúra tarthatja fenn.

A kis nemzetek jövője s így a magyarság jövője is attól függ, kitudja-e fejleszteni sajátos faji kultúráját, össze tudja-e abban fogni az idegen államban élő fajtöredékeit is. A jövő pedig annál szebb lesz, amennyivel a kis nemzet s így a magyar is, több értéket tud kitermelni faji kultúrájában az egyetemleges kultúra színesebbé, gazdagabbá tételére.

(Pécs.)

Egy kriptá előtt

Zöld iszalaggal benőtt sírhalom.
Kriptá. Előtte márvány, kőkereszt
Megállít, s nem ereszt.

Ki nyugszik itt, mi a felírata?
Senki. Egy hulla. Teste, veleje
férgék eledele.

Vagy az se. A koporsó ércfalán
Át a levegő sem szűrődhetett,
féreg sem férhetett.

Ki hát ez itt? Por, egy marok hamu
Korhadó csontok, üres koponya,
törött nyakcsigolya.

Hideg kígyó csúszik a szívemen.
Hova lett a kövér, húsos feje,
Vastag, holt termete?

Izma, agya, alakja hova lett?
Furcsa, kereket oldott odalent.
Elment. De hova ment?

Hogy oldott kereket az ércfalon
át és hova, ha itt, lent nem maradt
a kriptakő alatt?

A kígyó szorongatja torkomat.
Megfojt! Segítségért kiáltanék,
de mosolyog az ég.

S lassan, simán a menny szívembe száll.
Szemrehányóan néz rám a kereszt,
s a kígyó elereszt.

MAGYAR REGÉNYÍRÓK*

I.

Justh Zsigmond

Várkonyi Nándor

Just Zsigmond az író a francia irodalom egyik jellegzetes korszakának: a századvégi polgári regényirodalomnak egyenes ágon való leszármazottja, művének koncepciója Maupassat, Zola, Bourget, Taine nélkül létre sem jött volna. Nem lévén ösztönös teremtő művész, írói működését szinte kizárólag irodalmi hatások és kiérlelt elméletek irányítják. Ez a dilletantizmus leginkább Bourget-val rokonítja; a tételes gondolkodás, mely annyira jellemző tünete a francia polgárság XIX. századi történetének, kifejlesztette a maga tételes irodalmát is s Bourget regényeinek hosszú sora mintegy ennek az áramlatnak áll a tetőfokán. Ezt a kort a gondolatnak és módszernek uralma jellemzi; nemesak a tudósok, hanem az írók is szívesen állítanak föl rendszereket, ciklusokat alkotnak, úgy szólván számbaveszik korunknak minden jelenségét, adatát s egy óriási kimutatást igyekeznek összeállítani. Gondolatok kiépített csatarendjeit küldik szembe gondolatokkal, az okokat fürkészik, a következményeket vizsgálják s minden izükkal hozzátapadnak a reális tények világához. A polgári birtokbavevés, kialakultság, rendelkezés kora ez az életben s az irodalomban egyaránt. Zola, Balzac példája nyomán, hatalmas freskókban akarta megmutatni kora társadalmát. Bourget pedig a szociális eszmék hatását és életét nyomozta. Just bennük találta meg mintáit s Taine személyes ösztönzése csak növelte a befolyást, melyet reá gyakoroltak. Ő is nagy geometrikus vázlatot vetett föl koncepciója alapjául: a magyar társadalmi kiválás genezisét kívánta megrajzolni, vagyis az utat, mely kora társadalmi helyzetének megoldásához vezet. Zola nyomát objektív, „tudományos“ megfontolások alapján építette föl tervét: szembeállította egymással a nemzetnek két, akkoriban még nagy hatóerejű tényezőjét: az arisztokráciát és a parasztságot s az elsőnek a maga társadalmi helyzetével megadott súlyát igyekezett a másik osztály intakt erkölcsi tartalmával megtölteni. E szép s nagy elgondolásból azonban csak az első lépést tudta megvalósítani a Fuimus-szal, a többi tizenegy regénynek, „tanulmány“-nak dédelgetett terveit harmincegy éves korában magával vitte a sírba.

Meddő dolog volna azt kutatni, hogy a benne élő elgondolást mily művészi fokon s mily eszmei hatóerővel tudta volna kifejezni, ha tovább él. Elég annyit tudnunk, hogy nálunk is megszületett egy céljában hatalmas irodalmi koncepció, mely a XIX. század második fele óta egyre előnyomuló társadalmi kérdésben a nemzet életkérdését látta s a feleletet iparkodott megtalálni rá. Justh Zsigmond alakja azonban szimbolum is, s ebben kell látni igazi jelentőségét. Előrevetett árnyéka ő egy oly eszmeinek, mely később szokatlan hevességgel ösztönözte harcra híveit és ellenzőit: Justhban a nyugat magyarjai ütközik össze a hazai föld gyerme-

* Részlet a cikkírónak megjelenése előtt álló nagyobb tanulmányából, mely a modern magyar irodalom kifejlődését (1882—1928) tárgyalja.

kével, az örök csak-magyarral. Az előkelő és vagyonos fiatalember Páris elite-világában szívja magába a kultúra gyönyörködtető eszményképeit, sőt ezeknek legízesebb kivonatát: a művészetet. Mint a kilencvenes évek kozmoplita íróinak, Pekár Gyulának, Malonyay Dezsőnek, Ambrus Zoltánnak, néki is az elfinomult francia analízis szolgál mintaképül; finomodó, könnyedén boncoló kézzel kutatja s ragadja meg a passzív ember lelkének apró, elfutó mozgalmait (*Művész szerelem, Páris elemei*); teremtő erő híjján hangulatokban gyönyörködik, belső szenzációkat tár fel, nem alkot, hanem élvez. A művészet ideálja szemében egybeesik a kiművelt, elfinomult ember életideáljával. Sejtelmetlenül veszi át a nyugat eszményeit: a művészet szabad világ, lelkünk alakíttatlan tükörképe, — mint ahogy, a nagy nyugati eszmeáramlatok tanításaképen, magát az életet is szabaddá kell tenni mindenki számára. Nem tudja, hogy neki, a messze magyar föld fiának, az irodalom nem lehet édes játék, nem lehet kísérletező terep, hanem nagy felelőséggel terhes feladat, nem módszer- és tárgyképzés, hanem nemzeti munka. Nyugat műhelyében lelkesítő művészi távlatok, nagyszabású keretek és lehetőségek nyílnak meg előtte: Taine koncepciója, mely teljes művészet-magyarázat, — s csodálatba ejti a nagy realista regényírók apparátusa. A keret megvan, ő is felállítja — egyelőre tartalom nélkül, s keresi, vajjon a nyugat eme nagy koncepciójába mi illhetik bele a magyar életből, hiszen egész művét mégsem költöztetheti idegen talajra. Csakhamar meg is találja alaptételét az „akárátbetegség”ben, ebben az európai s a maga felszínességében oly kevésbé magyar, hogy úgy mondjuk kozmopolita jelenségében. Tételének második feléhez Turgenyevén keresztül jut el. Revelációként olvassa Vogué könyvében, hogy ez elnyugatiasodott író művének az orosz élet megőrzött vérkeringése adja meg az életerőt. Ráébred ő is, hogy csak faji kultúra lehetséges, mert ez a megjelenési forma s forrásaikat legfeljebb csak keverni lehet, vegyíteni nem. Így jut el a céljában és anyagában egységes magyar irodalmi feladat elgondolásához: módszere természetesen a régi marad, de megtalálja hozzá az egyetlen kielégítő tartalmat. A magyar élet aztán egyszerre magához rántja a nyugat neveltjét; nem ébred ugyan benne visszahatás Nyugat ellen, de a „kiválás” útját egyedül a nép erkölcsi erőinek kifejtésében és általánosításában jelöli meg teljes határozottsággal: „Ennek energiájában — mely legerősebb a világon — szívósságában bízok. Él fajunk és élni fog, mert erős és életre képesebb mind a többinél.”

Ez az ő koncepciójának megoldó tétele. De vajjon mennyi igazsággal áll ez saját életére és művészetére s mennyiben igazsága ez az egyszerű és tiszta akaraterő, ez a „józan idealizmus” a magyar fajnak? Justh életére a kora elmulás árnyéka borult s szelid melankóliába, pasztellszínekbe öltöztette művének ideálistikus részét is, melyben az Alföld életét festi. Rokonok ők: az alföldi magyar s az életet kereső költő, a délibábok hőseinek romantikája keveredik bennük, a keleti rezignációval; szemükben megváltozhatatlan természeti erők adnak földöntúli értelmet az életnek; a teremtés ősi törvényeinek nyugodt pátozában élnek, nem alkalmasak a fürge cselekvésre s az életet a születés, a halál örök tényeivel igenlik. Ez a tökéletes egyszerűség lett a párisjárt művész-élvező ideálja, megoldó terveinek során ime, egy nép géniuszának költészetéig jutott el s mint igazi magyar, a cselekvő tanítás előtt megállott. Illetve meg kellett állania, s ebben is a magyar végzet oly gyakori és fájdalmas jelenségét láthatjuk újra.

Talán magyar Turgenyev lehetett volna, bár igaz, hogy végbevitt műve nem sejteti ily nagyra fejlődhető tehetségnek. Majd minden munkájában zavaróan csúszik be a hideg és gépies tételeesség. Alakjai előre

fölvetett tervrajz vonalain mozognak, nem saját egyéniségüknek, az életnek, a művészetnek törvényei szerint s így gyakran bántó ellentétbe is jutnak azokkal. Tehetsége a beretvaéles elemzésben, a kitünő megfigyelésben s a költői hangulat- és tájleírásban érte el tetőfokát. Szerkesztése is racionális s ezért egyuttal kevésbé drámai; párbeszédeiből minduntalan kiütözik a novellisztikus, elbeszélő hang; történeteit a térben látja ugyan, de nem a mozgásban s személyei gyakran raisonneur bábokká válnak. Legtöbb regényében az arisztokrata világot rajzolja (*A pénz legendája, Káprázatok*) s véle párhuzamosan az alföldi parasztságot újszerű couleur locale-jával, a nazrénusok, a gányók, a tanyalakók, pásztorok életét (*Gányó Juicsa, A puszta könyve, Delelő*).

Kemény László:

UME kiállíása a Nemzeti Szalonban

Rabok

Justh sorsa szimbólum nekünk; mint művész annak az eszményképnek szerencsétlenül túlfejlődött alakját láttatja velünk, amely után talán Bessenyeiek a Kazinczyék vágyakoztak valaha: a Nyugat műveltségébe felszívódott magyarét. Bessenyeiek a kultúrák nagy színvonal-különbségeit igyekeztek eltüntetni; ám a magyar kultúra műve azóta megsúlyosodott egy másik feladattal: a magyar hagyományok, az életet adó mult törvényeinek épségben tartásával. A nyugati műveltség egyoldalú eszményképe ismét csak új magyar délibáb s alakíttatlan felszívása idegen és halálos éték. A magyar jövő megalkotásához az egész Nyugat s egész kultúrája nem lehet több, mint eszköz.

Csak a jelenségek adnak Justh Zsigmond alakjának és művének oly súlyt, melyet önmagában nem ér el. De ma már tudjuk sorsát, ismerjük egyéniségét, látjuk mit akart s az adott történelmi pillanatban ez szabja meg jelentőségét: a kor szülte, alakította őt is, a kort jellemezte volna s talán hatásosan is, ha el tudja mondani mindazt, amire hivatást érzett.

Pécs

A magyar falu

*Minden reményünk a falu s a parasztnak keresztelt
különös emberek: a gazdák, házanépük s a földtúró munkások,
napfogta arcuk jelenti az erőt sápadt szíveinkben,
és szűz lelkük naiv urasága annyit tesz: nemzeti lélek,
és uraink nótáikkal mulatnak s művészetüket dicsérik igaznak.*

*S mi is néhányan, akik küldetettnek valljuk rajunkat,
s a népünk erejét, különös lelkét áldozva csodáljuk,
szavaink és hiteink gyökerét beléeresztjük a falusi rögbe:
viruljon jól felszívott életük.*

*S szeretjük a magvető, széles mozdulatban
a magunk meddő, finomúlt próbáit,*

*szeretjük az arató, önző habzsolásban
a mi megfáradt gyöngé jussainkat,*

*s az ő vad, méltóságos, kemény tempóikban
álmodjuk újnak s erősnek magunkat.*

*Igy van. És titok mégis a falu és titok a paraszt és a nép,
nem fogjuk föl, akár az Istent
s mégis akadnak vezéri pásztorbotos elmék,
akik büdösnek bélyegzik meg őket s viharzó markukat.*

*Én gyűlölöm a hazudókat, magyarkodókat, és a népet
úgy szeretem, ahogy nem értem: mint az asszonyt, vagy mint az Istent,
ahogy van, úgy van, és csak érzem, hogy benne támad új erőre
a mi megcsúfolt, úrrázüllött
természetünk és rendelésünk,
és nem félek kimondani, hogy mi nem értjük a parasztot,
de úgy emeljük álmainkban, mint Magdaléna Krisztusunkat.*

Rimaszombat

Győry Dezső

A magyar falu

Fábián Dániel dr.

A mai magyar politika a falu körül mozog. A magyar falu az a nagy ugrató, melyen vagy nyakát töri a városi politika vagy meg kell hajolnia érdekei előtt. Kétségtelenül felismerték a vezető körök azt a végtelen nagy morális, társadalmi és gazdasági erőt, melyet a falu népe, elsősorban a parasztság reprezentál. Parasztság alatt szigorúan a mezőgazdasági eseléd, munkás, zsellér tömegeken kívül álló elemeket értjük, akiknek földjük van és azt nagyobbára maguk is művelik meg; így ebben a paraszt fogalomban nincsen benn a vagyona szerint már középbirtokos, de szokásai, mentalitása és családi hagyományai után általában parasztnak tartott réteg. Az ilyen értelemben vett parasztság alkotja a mezőgazdasági proletártömegek mellett a falulakosság legnagyobb részét, számszerint: kb. 700—800.000 lelket. Mivel saját birtokán él, mint önálló gazdasági existencia a társadalmi függetlenség és biztos anyagi lét bizonyos lehetőségei adva vannak számára. Csak a lehetőségek, mert a háboru és forradalmak, sőt az azutáni idők városi lakosság által annyira irigyelt parasztsága újra a békebeli gondokkal küzdő, a mindennapi lét gigászi harcának vesztese és ha nem jön számára segítség az irigyelt paraszt a szomorú proletár-sors nivójára fog sülyedni.

Ennek a változásnak oka elsősorban az európai gazdasági válság, melyet a világháború, illetve a békék teremtettek. A magyar agrár-termelés elvesztette a monarchiában bírt piacait és sajnos a sok sikerrel dicsekedő kormányok nem tudtak helyette újat szerezni, avagy a régit visszahódítani. Hogy ma még a búzának viszonylag elég jó az ára, abban legfőbb szerepe annak a változásnak van, mely a háború után nagy területeket kapcsolt ki átmenetileg a világ agrártermeléséből. Ezt a változást egyes országok radikális földbirtokreformjai teremtették meg. Finnországot, (melyre pontos adatok nincsenek), Oroszországot kivéve, 20—22 millió hektár jutott a friss parasztság kezére. Az új tulajdonosok a kezdet nehézségeivel küzdve még nem tudták versenyképes kisparaszt-gazdasággá izmosítani üzemeiket. Az agrárreformok országaiban, különösen az utódállamokban, az agrártermelés jóval a békebeli nivó alá esett vissza. A másik ok Szovjetország, ahol a mezőgazdasági ingatlan 86%-a, a felszerelés 80%-a van a parasztság kezén (36 tartományban 22,848.000 desj.-ból 21 millió 417.000 desjatint osztottak fel a forradalom alatt), de az ország gazdasági katasztrófája alól a mezőgazdaság nem emancipálódhatott. Az orosz paraszt egyéni termelésének intenzitását nagy anyagi és kulturális akadályok gátolják. Az új parasztdemokráciák agrár konszolidációjához is hosszú idő szükséges. Itt a hosszú idő napi politikai jelentőségű, mert mit számít egy nemzet életében 10—20 éves átmeneti agrártermelés, akár az ország összes gazdasági erejének leromlása, ha annak árán évszázadokra szóló társadalmi evluciót valósít meg.

Oroszország és parasztdemokráciák országai igen jelentős kontingenssel szerepeltek a világ agrártermelésében, érthető tehát a magyar agrár társadalom időleges konjunktúrája. Azonban a belső gazdasági erők leromlása, az ipari élet súlyos aléltsága, a belső fogyasztást nagyon megpáztá és megfelelő külföldi piacok hiányában nem találja meg a magyar agrártermék a maga tökéletes felvevő felületét. Így lett az irigyelt magyar

faluból az adóval és minden állami kötelezettséggel agyonsanyargatott, eladósodott, üres marku és sovány ládájú nyomorult falu.

Ennek a falunak a helyzete fogja determinálni az országnak a fejlődését. Az a társadalmi réteg lesz a szerencsés, amelyik megnyeri magának ezt a teljesen szervezetlen, roppant értékes emberanyagot. Erre céloz Krudy Ferenc egységpárti országgyűlési képviselő az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesületben nem rég tartott előadásában. „A napbarnított arcú falusi magyarnak éreznie kell, hogy a magyar parasztság nem arra való, hogy osztályellentéteket szító politikai széltelemek eszközévé váljon és éreznie kell, hogy vezetésére nemesak a történelem és politikai iskolázottság, hanem a lét és nemlét jogán is a birtokos középosztály hivatott“!

A másik harcosfél a városi politika nagy jövőjű pártja a szociáldemokrata párt, melynek pártkongresszusain évről-évre erősödik az a szárny, amelyik erélyes falusi, tehát paraszt propagandát akar. Most fogja a Magyarországi Szociáldemokrata Párt kidolgozni a háború utáni időknél megfelelő pártprogramját külön agrárprogrammal, amint már megtették nyugati testvér pártjai. Az egyik legmarxiánusabb, orthodox párt, a német mondhatni tisztán kisparaszti agrárprogramot dolgozott ki. Ez a program, nagy elvi jelentőségű újdonságai, sok egészséges és nagyvonalú parasztszociálpolitikai gondolat felvetése miatt, megérdemli, hogy egy külön tanulmányban foglalkozzunk vele. Ez a program hivatkozva a földbirtokreformnak és a parasztgazdaságok szaporításának (!), nagy elvi engedmény árán. Elkán László a Szocializmus 1927. novemberi számában a magyarországi szociálista álláspontra jellemzően írja: „Sajnálatos módon épen a program befejező mondatai, melyeknek a kielezett osztályharc szükségességét kellene bizonyítaniok, tesznek jelentős ideológiai engedményeket a parasztságnak.“ Mélyen megalapozott érdek-szolidaritás kapcsolja össze a munkásságot a dolgozó paraszttal. A szociálista társadalom távolról sem gondol arra, hogy a parasztot küszöbéről elűzze vagy tulajdonát kisajátítsa. A szociálista társadalom biztosítja a paraszt tömegek tulajdonát és munkahelyét. A szociáldemokrácia harca a nagybirtokon alapuló tulajdonnak és nem a paraszt és földműves munkáján alapuló tulajdonnak szól.“

Hogy a két ellentétes tábor közül melyik nyeri meg magának a parasztot ez a jövő kérdése. Hogy a konzervatív paraszt, vagy a szociálista paraszt fog-e a történelem malomkövén kicsiszolódni, azt nehéz megmondani. Egy azonban biztos, a parasztság érdekeleg mindkét tábortól bizonyos mértékben elválasztott. Nagy érdekellentét választja el a ninestelen városi és falusi tömegektől is, amelynek magántulajdon ellenes magatartása őt is existenciálisan érinti, viszont igaz, hogy teljes mértékben szenved a nagybirtok és nagytőke nyomását minél bérmunkás. Azé a társadalmi rétegé lesz a győzelem, amely legjobban tudja a speciális paraszt érdekek kielégülését garantálni. Az úgynevezett birtokos középosztály most abban a helyzetben van, hogy ha akarja fel tudja karolni a magyar falu ügyét, hisz övé az egész társadalmi és állam hatalom a maga csodálatos megszervezett organizációjával. A parasztság pedig ebben a gyilkos centralista államszervezetben autochton életet egyáltalán nem élhet. Hol van a parasztság a megye kormányzásától? (1910 óta nem volt megyebizottsági tagválasztás), a falu intézése is inkább paródia, mint komoly, öntudatos, önálló társadalmi funkció. Vajjon befogadja-e ez a réteg maga mellé egyenlő félnek a parasztságot, megosztja-e vele a hatalmat? Vagy csak elkápráztatja az ígéretek, tervezetések, programok roppant vál-

tozatú görögtűz oszlopaival? A paraszt józanságon megtörik minden demagógia, akárhonnán jön is az, jöjjön az jószándékból, számításból, avagy becsapás sugalmazza azt.

Mi, a magyar parasztságnak a középosztályba szakádt gyermekei legjobban szeretnők a parasztságot öncélú politikai, gazdasági és társadalmi szervezettségben látni. Mert értéktelen ballaszt marad addig a magyar parasztság, amíg nem védi kitünően megszervezett gazdasági szervezetekben saját speciális érdekeit. *Amíg nem tud kiépített gabona-, tej-, állat-, stb. értékesítő-, magnemesítő-, növénykísérleti-, gépbeszerzési-, stb. szövetkezetekkel leszámolni az amorális magyar közvetítő kereskedelem-*

Hosszu Márton:

Nyírfák

mel, melyen keresztül örökre szabad zsákmánya marad egy idegen fajnak. Míg a kultúrában legalább oda nem fejlődik, ahol dán testvére van és tudással, szorgalommal oly belterjessé és sokoldaluvá nem teszi üzemét, mely kibírja a nagyüzem és a világgazdaság konkurenciáját. Amíg nem szervezkedik öncélú politikára és nem szünik mézesmadzagon esalogatott gyermek lenni, hanem öntudatos integráns része a magyar politikának, mely maga dönt útjáról, céljairól és feladatairól.

Aparasztságnak nem annyira külső segítségre, mint inkább belső önmagáralátalálásra és ujjászületésre van szüksége. Ha kihal az a legtöbb helyen tapasztalható antiszociális érzés, amely a paraszt tömegeket kitölti, melynél fogva önmagával sem érzi a belső organikus közösséget, ha felismeri az asszociatív működés szüségességét és fontosságát, akkor a magyar parasztság tényleg a magyar nemzeti élet, a magyar kultúra pozitív fundamentuma lesz, mert ma még csak ígéret arra, bár lelkében minden történelmi, morális és kultúrális determináció megvan.

Vajjon az új magyar értelmiség meglátja-e a magyar falu vásár-

napi pompáján túl a paraszti élet brutálisan nehéz, ezer gondokkal küzdő, örök szenvedő arcúatát? Meglátja-e a magyar parasztban a természet hősi Herkulest? És ha meglátja, segítségére megy-e nagy elhagyatottságában? Mert ha ez a generáció nem menti meg a parasztságot önmagának, a fajtánknak, — idegen érdekek szorító karjai között pusztul az el. *Már pedig annak a nemzeti evolúciónak, melyet ez a magyar értelmiség képvisel művészetben, irodalomban, tudatosan és öntudatlanul ez az egyetlen társadalompolitikai vetülete.*

Ennek az új magyar intellektuális rétegnek minden tudása, önfeláldozására, eszmetermése a magyar falu és a magyar paraszt szolgálatába kell hogy állíttassék. A történeti középosztály maradványa és törvényes utóda, a háboru utáni viharokban edzett ifjúság áll és bukik ezzel a kapcsolattal. Az igazi magyar demokrácia, a meghamisíthatatlán mágyár fajiság a falu és az új magyar értelmiség szövetkezéséből fog kisarjadzani.

Budapest

Kő és kenyér

*Gyermekségem aranykora az volt,
mikor még lelkemet
mint langyos fénysugár ölelte
az Istenember szent balgasága:
„Aki téged kővel dob meg, dobd vissza kenyérrel.“
Ki lenne boldogabb nálam,
ha már annyira ember lenne az ember,
hogy a kenyérdobás kigyógyítaná
vad vakságából, öldöklő örületéből? . . . —
Mert, jaj, ma otromba bűnös apostolok
a Te nevedben
testvérgyilkos köveket raknak a gyermeklelkekbe
és örök kőzárpor korbácsolja azokat,
kiknek teste véréből fakad a kenyér.
S honnan vennénk mi kenyeret a visszadobásra
hisz a kenyértelenség a legmélyebben sebző
kövünk! . . . —*

*A Te parancsodat teljesítjük mégis
vérünkben való vér
örök vezérünk: ács-fia!
Ostorod ereje feszíti
irgalmatlan kővé bús ökleinket!
Szeget szegez szemben a szeggel
ácsoknak és aratóknak éhes sokasága. . .
. . . Nagy a küzdelmünk a kenyérért,
s kenyérünkért harcunkban
szuronyokat szegeznek mellünknek szüntelen:
Óh, mert kenyérrel szeretnénk válaszolni a kövekre,
kenyérrel, kenyérrel! . . .*

Szabadka

Somogyi Pál

Kós Károly

VARJU-NEMZETSÉG

KRÓNKA

(Folytatás)

III. könyv, I. fejezet.

Kinn Varju János Iliával beszélgetett:

— Készen vagytok?

— Nagyjából.

— Nó gyere, a pataki úrnak kend meg a lábát. Rossz helyre lépett, megcsikkant.

Az urak ösmerték Iliát, hát így ecceribe minden magyarázgatás nélkül nekifogott az öreg és jó félórát dolgozott a lábon, hogy a fejedelem szeme sem látott már. A végén bepolyálta pálinkás ruhával. Aztán mikor készen volt, hirtelen megkérdezte:

— Hát a medvét ki lőtte meg, kegyelmes uram?

Rákóczinak be volt csukva a két szeme, de erre felrántotta.

— Mit beszélsz, vén ember?

— Tudni szeretném, ki lőtte meg. Derék lövés volt, a tüdejét összevissza tépte. A sügyin ment be a golyó.

A fejedelem a száját tátotta.

— Honnan tudod te ezt?

— Láttam. Csak azt nem tudom, ki tette azt a lövést.

— Én, — mondta a fejedelem, — de a bitang elvitte.

— El-el, de nem messze. Már nyúzzák az udvaron az emberek.

Köszönt a vénember és kiment. Az urak összenéztek.

— Boszorkányfészek. Ördög fióka.

— De hiszen a medve visszabújt a lyukába?

— Vissza az.

— És nem jött többet elé.

— Nem az.

Varju János jött be és földre dobott egy medvebőrt. Még véres volt.

— Ehun a medve bőre. E volt az? Derék állat volt, tavaly tölem kapott golyót, de elvitte.

Az urak körülállták a bőrt és vizsgálgatták. Kabós uram mutatta a fejedelemnek.

— Ehun a lyuk, friss lövés nyoma. Ez az.

— De hogy kerül ide? — mondta a fejedelem és Varju Jánosra nézett, mire az vállat vont, de nem felelt.

Egymásra néztek az urak és egy csepp kis aggályoskodás látszott a tekintetükben. De nem szóltak. Rákóczi Varju Jánost nézte meg jól.

— Neked van fiad, ugyé?

— Van.

— Zolyominak volt a deákja.

— Igaz.

— Hol van az most?

— Itthon az is.

Rákóczi nézte Varju Jánost, az meg vissza.

— Kapunk valami falni valót? — kérdezte hirtelen.

— Hozzák is talán. Juhtokány csak.

— Jó lesz.

Varju János kiment. Önagysága megcsóválta fejét:

— Nem értem, sehogyse értem. Az a Maksai se jött el. Nem értem.

Szótlatlanul ültek a késői evéshez és erősen ettek, még erősebben ittak az urak.

Evés után lefekvéshez készülődtek és a házigazda pokrócokat, még sárjút hozatot bé a házba.

— Már csak így, méltóságos urak, nincsen jobb.

Az urak álmosak voltak, nem válaszoltak. A fejedelem mintha aludt is volna már a karosszékben, lába

felpócolva a padon. De amikor Varju János kiment, magához szólította a Valkai fiút.

— Jóska fiam, a puskáink hol vannak? Nem láttad?

— Itt, nagyságos uram. A szegelletben, ott állunk sorban. Csak egy cseppet megáztak, holnap ki kell azokat takarítani jól, berozsdázik különben.

— Nem értem, nem értem, — mormogta Rákóczi és lehunyta szemét. — Aludj Mihály te is. Mindegy. Ugysem értem.

Az urak horkoltak. A fejedelem fel-felriadt, sajgott, nyilalott a lába és ez a ház telidesteli érthetlenséggel. Még így nem volt soha. Furcsa hangokat hallott. Néha kutyák vonítottak, aztán emberi mozgásokat hallott, mintha a ház körül ropogna a hó, ahogy egy ember lépeget ott. Közben el-elszundított és megint fel-felriadt. Goromba, zörgő hangok ütődtek füléhez, káromkodások, dulakodás hangja; aztán mintha valaki ajtót nyitna. Beszédet hall egész közel, fojtott, goromba beszédet.

— Ne lármázz, alusznak az urak.

— Mit csináljunk velük? Levágjuk őket?

— Üssétek le és kötözzétek össze őket, akasztani ráérünk majd. De addig ne legyen bajuk. Maftye nem izent még?

Közben szunnyadt a fejedelem, aztán újra más hangok:

— Ilia! az unokádat küldd ide!

— Mi a baj?

— Az asszonyhoz jöjjön.

— Baj van?

— Nem tudom, de jöjjön . . .

. . . Dühös kutyaugatás sok kutya egyszerre ugatott. Valaki ajtót csattantott.

— Beszélj Maftyé! Van-e útunk?

— Nincs uram . . . Tele a nagyútkatonákkal . . .

II. FEJEZET

Délebed idején homályosodott már az ég és a kapusi völgy felől zúgott,

jajgatott a szél. A falakon vigyázó őrkatonák fázósan húzódtak a bundába és irigyen gondoltak a kópiasokra, akik a belső vár meleg házában mulatoztak. A tizedesek mogorván járták a falakat, amikor a bejárások ideje volt és siettek vissza a vártaházba, folytatni a kockázást.

A nagy ebédlőházban ettek az urak. Nagy Pál uram, a kapitány, vastag hangon szitkozódott, valahányszor a füst kicsapott a tűzhelyről és rágta a szemüket. Kassay uram alig-alig felelgetett György úrfinak, ha az kérdezett valamit tőle. Csak a fiatal legénykék, az udvari nemes úrfiak vihogtak néha-néha össze valami éretlenségen. Az urak inasai titokban nagyokat ásítottak és olyankor ijedten kapták szájuk elé a kezüket.

A szél pedig mind dühösebben-dühösebben rohant neki a várnak és az ablakok alatt a pádimentum kezdett telni olvadó hóval ahogy a hasadásokon a finom hópor becsapódott.

Az urak fáztak és Kassay uram, amikor egy szélrohamkor megborzongott, forró bort parancsolt.

Az ebédlőházba a porkoláb lépett bé. Egyenesen az ítélőmesterhez.

— Mi ujság?

— Van is, nincsen is. Izenet semmi sem jött. A cirkálók, akiket széjjelküldöztem, semmit sem tudtak meg. De egy plájász modja, hogy ma hajnalban a kapusi fogadóban látott mulatni egy gornyikot, akit őnagysága magával vitt volt.

— Ambrust? — kérdezte György úrfi.

— Nem. Idevaló az. Gornyik csupán. Juonnak hívják.

— Elé kell keríteni azt az embert, — parancsolta az ítélőmester.

— Azért jöttem éppen. A vári cirkálók közül akarnék küldeni embereket; de akkor kérek a talpasokból pótlást az őrségbe. Kevés az emberem!

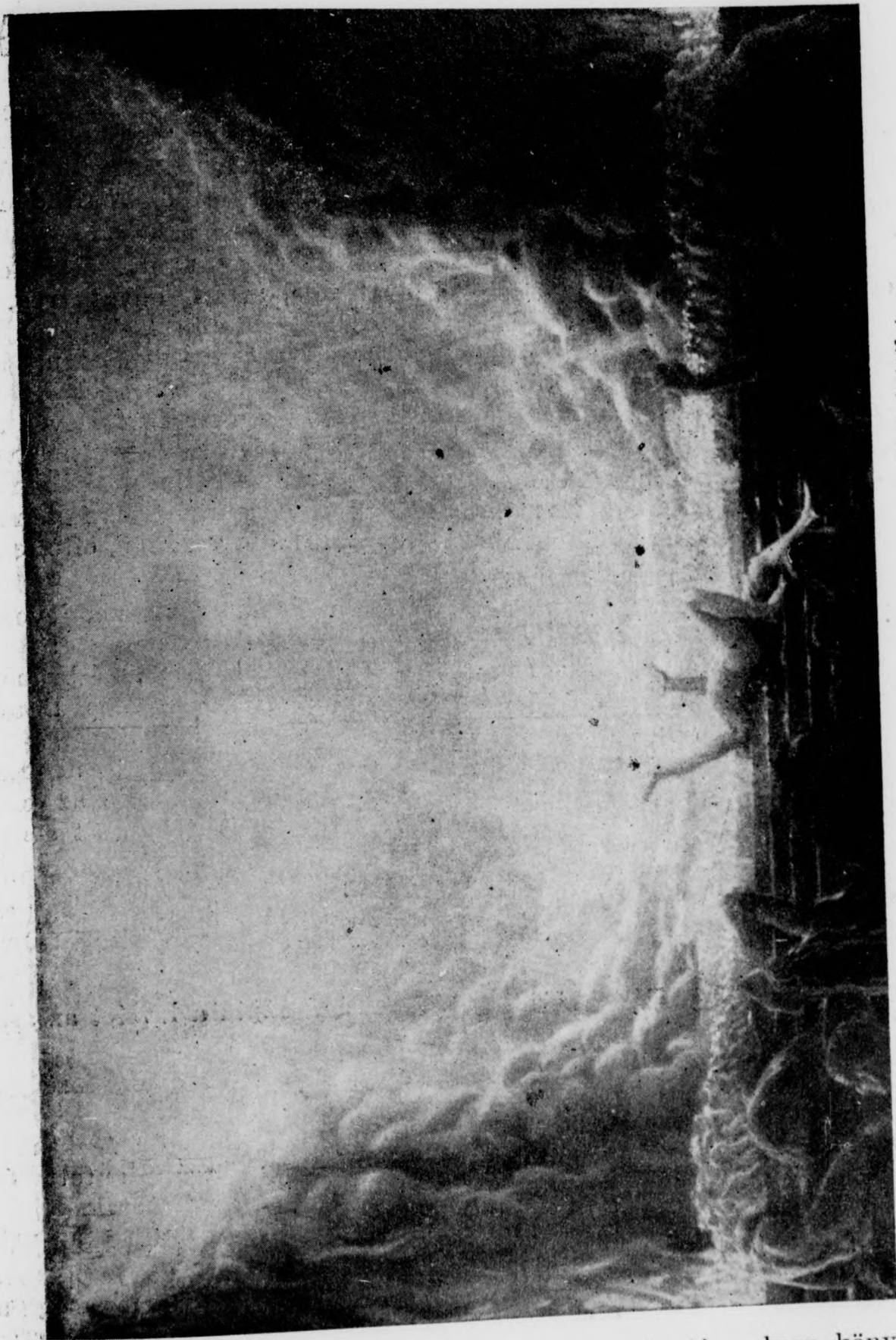
— Mitől félsz?

— Nem vagyok ijedős, de a hegye-

ken lármafákat állítanak az emberek.

— Vegyél, amennyi kell. Te tudod, — mondta a kapitány.

Valóban a kisleányka beteg, erősen beteg. Köhög és fulladozik, a torka bédagadt és sárgás-fehér. Orcaja piros és amikor fulladozva kap-

Utolsó itélet:

Pulesch Pál
Spirituális Művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban.

Amikor a porkoláb kifelé ment már, Kassay uram utánaszólt:

— Nem láttam két napja a feleségedet.

— Beteg a gyermek, uram.

kod levegő után, olyan könnyörögve nézi az anyját, hogy annak a lelke szakad belé.

Kurta, kis időre, ha nyugtot hágy neki a köhögés, elszunnyad. Nyitott

szájjal, nehezen, hörögve, reszelve szedi és adja ki a lélekzetet és kis keze úgy szorítja, akkor is szorítja az édesanyja kezét.

— Én édes Istenem, erősen sujtolsz éngemet!

Azután csak rakja a zakatoló kicsi mellre a melegvizes ruhát, akit a tudós asszony mondott neki.

Az ura néha benéz. Csak beáll az ajtó mellé, az ágyhoz közel sem lép (nyers hideg ne érje a kigyulladt beteget), ott áldogál egy ideig, néz meredten az ágyra, aztán csak elfordul és kimegy. Az ajtót csendesen teszi bé, ne csattanjon a kilincs. Aztán ki a falakra. Hadd fujja a szél, hadd csapja szembe az éles hótűket.

Az örök morgolódnak, amikor elmegy mellettük.

— Mint a bolond, úgy kereng. Nincs jobb dolga, mint zavarni a szegény katonát. Ki látottilyent?

A toronyi góréban vén, soványarcú katona tartja a vigyázást. Fázósan guborodik össze a condrában. Régi ember már, nehéz családu, sok eselédü.

Maksai megáll előtte:

— Hogy vagy, Minya?

— Csúf idő. Kutyának való idő.

— Rossz a kedved.

— Fáj a mejjem; azután eszembe jut ilyenkor, ha elpatkolok, mi lesz avval a sok apró féreggel? Anyjuk sinesen!

Maksai nem felelt; sietve ment odább.

A vén katonát később leváltották és a pajtába parancsolták, a fejsz tehénekhez . . .

A kapubástya vigyázója mintha szánkacsörgést hallott volna! kipillantott a tornácra, le az útra. Szembe vágott a szél, gémberedett kezét szeme elé tartotta: valami mozgott ott lenn a fel-felkavarodó hóban; az úton a vár felé kanyarodott valami alakatlan gomolyag. Az esörgött és emberi hangokat is kapdosott a vigyázó füle.

— Hé-é-éj! ki az ott lenn?

De azok vagy hallották, vagy nem, csak nagysietve gomolyogtak felfelé a várúton. A kapú nyitva, azon bé. Bizonyosan a mi embereink. Ki járna ilyenkor rossz szándékkal?

Szánka volt. Várbéli plájászok kísérték és egy fagyos embert emeltek le róla.

— Juon ez, Ursz Juon, a gornyk, magyarázták Maksainak az emberek. Ott kaptuk a patak mellett. Valami kutya volt ott, az vonított. Béhoztuk.

— Lehet, hogy él. Húzzátok le a gunyát róla, aztán havat reá, — mondotta a vén katona. — A mejjit, meg a szivit. Csak keményen, hóval!

A gornyk gyűszűjéből levél került elő a fejedelem kezevonásával, kicsi gyűrűpecsétjével, címezve „Kassay István uramnak, ítélmester úrnak, Gyalu várában, cito, cito, citissimo“.

A porkoláb maga vitte a levelet.

Kassay úr a dátumot nézte:

Anno 1636. die 13 mensis februarii.

Tegnapi levél és sürgető. Dongó faluból.

Olvasta a levelet, kicsit nehezen ment — a fejedelemnek rossz az írása és úgy látszik sietett is. Jött sietve bé György úrfi a hírre, hogy levél jött.

Kassay sovány orcáján haragos ráncok.

— Mi hír?

Bosszusan csapta a levelet az asztalhoz.

— Hús katona azonnal készüljön fel a havasba. Parancs.

— Nem lehet, —mondta Maksai.

Kassay uram reápillantott és szemöldökei összeráncolódtak.

— Parancs. Hús katona induljon, jó puskások. Valami Varju Jánost és a fiát kell megfogni. Önagysága a Talharunál várakozik.

Nagy Pál uram jöjjön!

Hátravetette magát a karosszékben és felbámult a boltozatra. Maksai indult. György úrfi utána:

— Megyek én is.

— Hová!?
 — Fel a havasba a katonákkal.
 — Sehová nem megyen az úri.
 Nézze inkább, hogy a várban rend

talpast. Tüstént mennek a havasba.
 A kapitány felrántotta a szemét:
 — A havasba? Ebben az időben?
 Tán bolond vagyok!

Kós Károly:

Erdély köveiből

legyen. A porkoláb fog menni. Így parancsolta az úr.

Maksai megállott:

— Én-é?

— Parancs. Te ösmered az utakat.

Nagy Pál úram jött.

— Kapitány uram, adjon húsz jó

Kassay úram arra is reá nézett, azután György úrfira.

Csendesen mondotta:

— Önagysága parancsa. Élet-halálról lehet szó.

Maksai kilépett az ajtón.

Már a kisebbekre is sor kerül? —

dörmögött a kapitány az ítélőmesternek.

— Nem a mi bajunk. Őrizze kegyelmed a maga bőrit.

Az udvaron gyülekezett már a húsz talpas. Kemény székely fiúk Gyergyóból, akik nem félik a hegyet és a zivatart. Egy hadnagy mustrálta őket.

Az ítélőmester szobájába katona lépett be és a kapitánynak jelentett valamit halk szóval.

Aztán kiment és Nagy Pál úram sötét képpel mondotta:

Az a gornyk nem fagyott meg. Előbb főbeverték, azután dobták a hóba.

A két úr összenézett.

— Varjú úram szembeszáll az országgal.

— A Bethleneknek volt embere, a fia Zolyomi Dávid deákja.

A kapitány rendelkezett:

— Négy szánkát elé, sietni! Hol a porkoláb?

Maksai öltözött az úthoz, de lassan készült el. A skeptárt fordítva vette, mind kinlódott a gombokkal, amíg észrevette, hogy nem jól van. A bekecs felé bőrvet kötött derekára, abba nagy pisztolyt dugott. Szegesvégű botját keresgélte elé és a legnagyobb süveget. A ezizmát egy legénnyel befaggyúztatta.

Aztán csendesen benyitott a betegszobába. Kis Anna felkelt és eléje jött.

— Hová készül?

— A havasba. Hogy van a gyermek?

Kis Anna nem válaszolt, szája összeszorítva, szeme körül ráncok.

— Ne menjen el most.

Mintha szívére kövek esnének.

— Prancs. Hogy van a gyermek?

— Félig az Istennél már.

— Kis Anna!

— László, maga egy étellel adósa az Úristennek. Vigyázzon, mert úgy lehet az Úristen most akarja behajtani ezt az adósságot.

— Anna!

De az akkor már ment vissza az ágyhoz. Viaskodni egy parányi kis életért. Maksai lehajtotta a fejét. Aztán lassan megfordult és betette csendesen maga után az ajtót. Az asszony odafigyelt. Halotta, hogy távolodnak a nagy, nehéz lépések.

Az udvaron szánkák állottak és keresték a várnagyot. Maksai fejébe villant:

— Oda kellene vágni mindent! Most nem mehet! Menjen más!

Megállott. Lenézett az udvarra. Kavargott a fejében sok-sok minden, nagy zavarosan. Hátha jó, hogy ő megy és nem más? Ha baj lesz, szólhat, talán inthet. Gyilkos nem lesz úgy se. Önagysága kedvéért se. Egy étellel tartozik, hátha fizethet...

Lekiáltott az udvarra:

— Hótalpakat minden katonának. Jövök már.

És határozottan, sebesen ment le a grádiacson.

Az első szánkába ült, a gyeplőt kezébe vette és csattant az ostor a bozontos mokánylovak hátán.

— Utánam szorosan!

Az úrak az udvarról nézték, ahogy a szánkák kikanyarodtak a kapu alól, be a szembe rohanó fergetegbe. lassan indultak a grádiacs felé, aki a lakóházba viszen.

A nagy ebédlőház ajtója előtt megállottak.

— Emlékszik a vásárhelyi gyűlésre, most három esztendeje, ítélőmester úram?

— Zólyomi Dávidra gondolsz?

— Arra éppen arra. Ótalomlevéllel, magabízta jött az oda. Aztán Kővárban penészedik.

— Mért jutott eszedbe ez éppen most?

— Csak eszembe jutott, ha valaki bátor ember most megpróbálná ott fenn a havason...

— Megállj. Gyere bé a szobába. Így. Most mond...

— Jó lovakkal, szánkán egy nap alatt Szatmárba lehet futni. Egy lélek nem állana keresztben.

— Gondold, hogy volna bátorsága
abban valakinek?

— Nem tudom, de lehetséges. Az

— Mit gondolsz tovább?

— A kopjásokat mind lóra ültet-
tem és nagy úton rótáncént küldöm

Salome

Vaszary János: UME kiállítása a Nemzeti Szalonban

öreg úrnak nagy öröme lenne
benne...

Hallgattak. Kassay úram furesán
nézett a kapitányra.

egész Sebesig. A sebesiek Almásra
üzenjenek.

— Igazad van.

Rákóczi felriad álmából. Kinn nagy sürgölődő mozgás. Mintha derengene a hajnal is. A fejedelem Valkai Jóskát szólítja, csendesen öltögeti.

— Jóska fiam, keltsd fel az úrakat. És piszkáld meg a tüzet, hadd lásunk.

Álomtól ittasan, fájó szemmel ébrednek az úrak és tapogatóznak a homályosságban.

Aztán, hogy fellobban a tüzláng, pislogó szemekel kapkodják fel a gőzölgő, szagos gúnyákat. Gyerőffy uram a boroskantát kapja fel és húz belőle hosszút. Valkay Jóska és a fiatal Gyerőffy a puskákat takarítják, zsinorozzák a tűz mellett.

— Kabos uram a fejedelemhez fordul:

— Hogy szolgál az egészsége nagyságos uram!

— Nem igen aludtam. Gyaluban szeretnék lenni. Nézz ki: milyen az idő?

Kabos úr kimegy, nemsokára visszajön nagy prüszkölve.

— Kemény hideg. A holdvilág sűt, ropog a hó.

— Láttál valakit?

— Senkit az égvilágán. Alszik itt még minden.

— Nem értem, nem értem, — motyog Rákóczi. — Aztán összerázkódik és megsziszen:

Keressetek valakit, költsétek a gazdát! Fogjon bé, menni akarok.

Kinn éled támad. Nehéz lépések ropognak a hóban. Aztán lovak nyihognak, káromkodás is felharsan. A kutyák ugatnak.

Egy korty meleg bort adjatok! A legényeket! Ambrus jöjjön ide.

Nagy támolyogva áll elé a vadászlegény; Hólyagos a szeme, puffadt az orcája. Egy ember fogja.

— Mi van veled?

— Gyilkosok kegyelmes úram, zsiványok, haramiák, — rikoltja a legény. — Leütöttek.

— Mi az?

Styéfán szól, aki támogatja:

— Leítették magukat, aztán késre kaptak. Az úr azt mondta, üssük le őket. Ugy tettünk. Semmi bajuk nem lesz.

— Vidd ki!...

... Két szánka áll a ház elé. Egy harmadikat is fognak.

— Segítsetek.

Valkai Józsi és Gyerőffy Andráska a fejedelemhez szöknek és hóna alá nyulnak. A pítvarba éppen belépett Varju János.

— Készen a szánka.

A tornácon állanak már és a hold hanyatlik lefelé. Az udvaron körül magas borona, a tetején tövis.

A behajtott kapunál ember bajoskodik.

A tornácról a fényes holdvilágnál messzire ellát a szem a völgybe. Rákóczi szeme a kapun túl, a csillogó fehér havon apró, fekete ponkat lát, ahogy közelednek, másznak lefelé a domboldalon.

Az ember ott a kapunál is észrevehetően valamit, mert félbeszakítja néz lefele ő is. Aztán kemény kiáltás munkáját s kiegyenesedik. Merőn harsan:

— Hej! Ki az?

És jön a válasz messziről:

— A fejedelem önagysága nevében!...

Rákóczi szíve nagyot dobban.

Aztán közelebből hallatszik újra a kiáltás:

— A kaput, héj!

De a kapunál álló ember félrehúzódik a sövény mellé. A holdfényben megcsillan a kezében tartott hosszú puskacsőve.

Egy ember hangosan szól az udvaron:

— Katonák!

Varju János a tornácre lépett:

— Mi dolog ez nagyságos úram?

De Rákóczi, mintha észre sem vette volna. Nagyot kiált:

— Ide Maksai, ide katonák. Vágjátok bé a kaput!

Valahonnan éles hang süvített:

— A kutyákat, Gyorgye, a kutyákat!

Aztán lövés dörren és a kapun túl valaki síkolt.

Varju János Rákóczi elé dobban:

— Mi dolog ez? — reszket a hangja, keze az övébe dugott kés markolatán. A fejedelem kezét önkéntelenül arca elé kapja. Így állanak egy szempillantásig.

Akkor Gyerőffy úr kettőjük közé ugrik és mellbevágja Varjut:

— Szánkába az urat; üssétek le ezt a parasztot!

Ő maga hónaalá nyul Rákóczinak és le a tornácon, bé a szánkóba. Aztán fel a bakra és kezében a gyep-lők.

Lennt recsegve omlik be a kapu és az udvarba ugrálnak be sötét alakok. Aztán felhallatszik a szilaj kiáltás:

— Üsd, vágd, rajta!

A tornácon Valkai Józsi és a Gyerőffy úrfi rohannak öreg Varju Jánosra, kezükben a nehéz puskák.

— Huj!... és Varju János hanyatbukik, le a tornácgrádicsán a hóba.

— Csapd a lovat! — és a szánka megsíkamodik, ki a kapu felé.

A pajták mögül akkor ugató, fekete árnyékok száguldanak elő és reávetik magukat a kapuból előre gombolyodó katonákra. Lövések is villannak, dörrennek és veszettül szilaj órdítózás. A szánka nagyot döccent és megállt: egyik ló elbukott.

— Ide, ide, katonák, itt a fejedelem!

A kapuból is, a hátulsó udvarból is emberek igyekeznek a szánka felé. A másik szánka is az úrfiakkal és vadászokkal odaér.

— Hamar fiúk, át kell emelni az urat.

Az urak a földön állanak és fedezik a fejdelmet.

— Ide, ide, katonák! Üsd, vágd!

Láng csap fel az udvar végén. Valaki üszkött vetett a lármafába és a szurkos szalmán végig fút a láng a fenyőszál tetejébe. Veresen lobogó fényesség árad a vadul gomolygó udvaron szerte.

A pajták felől Gáspár kanyarodik elé futva, nyomában egymással a két Botos testvér, kezükben puska. A Varju fiú széles, hosszú szablyát csóvál a feje felett és ordít:

A katonák előtt pedig nagy ugrásokkal töri magát előre egy:

— Borbás, Vince, fiaim, utánam!

Vesztett versenyfutás: ki ér hamarabb a szánkához? A katonák felfel tartanak, Gáspár lefelé rohan.

— Jövök, apám, jövök!

A tornác mentén rohantában Gáspár megtorpan: a grádicson lefelé saroglyával jönnek nagy csendesen a vén Ilia és asszonyúnokája.

— Mi az, Ilia?

— Csak lassan, Szavéta, csak lassan, ne félj! — morogja a vén ember Majd Gáspár felé dörmög: — A feleségedet visszük. Vajudik. Itt nem maradhat. Visszük hozzám... Most emeld, Szavéta...

A fiú szemét egyszerre ellepi a vér. Nagyot szökik előre:

— Ebek, veszett ebek!

Aztán ott áll a szánka előtt. Rákóczi benne ül már, de közöttük Maksai, a várnagy.

— Fuss az útból, hadnagy, most nem te kellesz!

Mellberagadja a lihegő, tátott-száju katonát és kardjával az odaugró Valkai Józsira sújt. Az úrfi puskáját tartja védelmezésül maga elé, a kard elesúszik rajta és vállába vágódik. Eltántorodik. a fiú és Gáspár már újra emeli kardját.

Ekkor lőtt a két Botos, majdnem egyszerre. Kabos úr elbukik és egy vári vadász. A fejedelem védelem nélkül, a kard felemelve. Maga elé tartja karját.

Akkor kapja ki Maksai övéből a pisztolyt és Gáspár arcába süti.

(Folytatjuk).

PIHENEK!

Két kis domb.

Közöttük
hangom:
mint a fény
remeg.

Álomlátó szegény vándorlegény
vagyok.

Pihenek.

(Jákfalva)

**GONDOLKOZOM ÉS NÉZEM
AZ ÖREG VADKÖRTEFÁT**

Domboldalon
gondolkozom:
jaj
mi lesz velem?

Almaimban
sok,
sok rajongás.

Hullámzom:
szüntelen.

Virágozni! ez a vágyam.

Jóságomért
vajjon
várhat-e?
koldusbot
reám?

Gondolkozom és nézem az öreg
vadkörtefát

(Sajókaza)

FURCSA VÁGYAK

Furcsa vágyak támadtak bennem!

Szerezni:
aranyházat.

Gyűjteni:
rózsát!
violát!

Szeretek
egy csodálatos leányt.
(*Leányfalu*)

NYUGTALANOK!

Nyugtalanok vagyunk.
Szerelmesek vagyunk.

Aranyrigók
füttyüljete!

Mi fiatalok vagyunk.

Nyugtalanok! mint a tenger.
Szerelmesek! mint a violák.

Pitymallatkor
harmatgyöngy
hull
reánk.

Aranyrigók
füttyüljete!

(*Sajókaza*)

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET

Káin

Csanády György.

A Trianon utáni magyar történelem egyik lapjáról való ez alábbi rövid historia:

*

„Miskolc, február 25. A borsódmegyei Sajókazán tegnap letartóztatták Simon Andor író, akinek nemrég jelent meg egy verses kötete. Névtelen feljelentés terelte a csendőrség figyelmét rá. A házkutatás alkalmával nagymennyiségű bolsevista röpiratot és könyvet foglaltak le lakásán. Mivel több olyan adat merült fel, hogy a bányatelepeken erős kommunista agitáció indult meg, melynek élén Simon Andor áll, a nyomozást széles körben folytatták. (Magyar Távirati Iroda.)

Letartóztatták a „HID“ kommunista agitátor főmunkatársát.

Miskolcra jelentik: Még a múlt hét közepén névtelen levélben figyelmeztették a sajkókazai csendőrséget, hogy Simon Andor író, akinek nemrég jelent meg egy verseskötete és ujabban igen sűrűn jöttek költeményei a háromnegyedéve megindult fővárosi szépirodalmi folyóiratban, a HID-ban, állandó kapcsolatot tart fenn a bécsi vörös központtal. Bár köztudomású, hogy Simon Andor versei erősen szociálista ízűek, mégis illetékes helyen meglepődtek a különös feljelentésre. Azonban a csendőrség házkutatást tartott Simon Andor lakásán és beigazolódott, hogy való tényt mondott a feljelentő. Simon Andornál ugyanis kosárra való különböző kommunista röpiratot, könyvet, tanulmányt találtak, olyat is, amit a vörösök bécsi központja kimondottan agitációs célra bocsátott ki. A csendőrök a kommunista sajtótermékeket lefoglalták, Simon Andort letartóztatták és bezárolították a miskolci ügyészség fogházába. A nyomozás tovább tart még, amennyiben több adat igazolja, hogy a Sajókazán és környékén levő bányatelepen erős kommunista agitáció indult meg, amelynek Simon Andor állott az élén. A csendőrség szigorú nyomozást indított Simon Andor bűntársainak kézrekerítésére. Előreláthatólag még több letartóztatás várható.“ (Uj Nemzedék, február 29.).

„Miskolc, március 12. Simon Andor fiatal költőt, akit a sajkókazai csendőrség néhány nappal ezelőtt kommunista agitáció gyanúja miatt letartóztatott, a debreceni vizsgálóbíró most szabadlábra helyezte. (Magyar Távirati Iroda.)“

*

Az első és harmadik hírt a hivatalos hírszolgalat teszi közzé, a másodikat az Uj Nemzedék írja.

Az egész magyar sajtó mellőzte úgy a letartóztatásról, mint természetesen a szabadlábra való helyezésről szóló hírt. Az egész magyar sajtó sem sokat tudott Simon Andorról, a még ifjú poétáról, a HID-ról, a mg

ifjú vállalkozásról, s arról, hogy Simon Andornak versei jelentek meg a HID-ban.

Az Uj Nemzedék, mint látjuk tudott. S amit tudott, mint látjuk nem késett valaminő célok érdekében így használni fel.

Micsoda célok lehetnek ezek a célok? ki tudná azt megmondani. Irigység, bosszú, kártevés, elfogultság, kicsinylés? Mindezt ki tudja, minderre ki kíváncsi?

Nem az embert keresem én ezek mögött a célok mögött. Csak hitvány kis bogár egy ember, ezeknek a csonkamagyar céloknak roppant árnyékában. Nem keresem én az embert, aki ütött és megszaladt, csak a bunkót nézem, s a kicseppent vért.

Az idétlen, primitív fegyvert, a HID kisgyermek fejéhez feleslegesen is súlyos, de könnyű gyakorlott kézzel forgatott, mindég jól bevált, s e tájakon oly szokványos sajtóbunkót nézem, a Káin fegyverét.

Aki ezt a fegyvert használta, az nem magyar, s nem is keresztény

Nézem a kicseppent vért, az Ábel vérét, mely odahullt a friss vakolatra. A vért, mely váratlanul és érthetetlenül buggyant akkor, mikor az ember váll váll mellett, kezében a vakoló kanállal csupa verejtek, csupa jószándék, csupa készség és áhitat munkában izzott.

Nézem a vért. Jaj hát hiába, hogy én csak teremteni, csak dolgozni jöttem? Vér kell, ököl kell, káromkodás, üvöltés kell a békéhez is, a munkához is?

Hát nem lehet, még mindég nem lehet a föld e bús felén két kézzel, egész lélekkel csak a munkáért magáért dolgozni már egyszer? Egyik kezünk mindég a kardon, egyik szemünk mindég a szomszéd torkán?

Hát még mindég ellenségként álljon szemben ebben a meghasonlott országban az Uj Nemzedék és az uj jnemzedék? Mik lehetnek az Uj Nemzedék céljai, ha azok szemben állnak az uj nemzedék céljaival* És hogyha szemben állanak, lehet-e akkor mindkétféle cél magyar és keresztény?

Ki segít minket súlyos hivatásunkban, áldozatos munkákban? Magyar társadalom? Keresztény sajtó? Hol van, ha van még magyar társadalom és keresztény sajtó, ha az, amelyiknek elsősorban kéne annak lenni, sem az?

Mi, akik vagyunk a magyarság jövődjének ügye körül, s vagyunk még egyikét tűzbeámulók, úgy élünk itt, mint kisebbség az idegen láva, rothadás közepén. Maroknyi jószándék, tisztaság, erő, s kimondom — mert e za legitéletkihívóbb — tehetség, tehetség, s ime minden hiába így mert, ami nappal épül, lerontják estére.

Elég a gyanú egy megvillanása, s a fázós lelkü püspöke lemondja az előfizetést. Elég egy árnyék, s a tegnapi magyar irodalom egy kényes zászlós ura pallosjogán mond ítéletet a HID minden mivolta s jövője felett hetediziglen.

Ezt a lapot, a HID-at, csinálni annyi álmatlan éjszaka, annyi áldozat, annyi megalkuvás, annyi zokogás, annyi ragyogás, annyi nyomor, annyi tékozlás és akkora küldetés, hogy millió gyanu, gánecs, rágalom, tör, ítélet, börtön, mind suviksz ahozképest.

Ha császár lennék, nem tudnék császárabb lenni, mint így sárral kenve, orvul leütve, magamra hagyatva s mégis élve

a HID

Komáromi János kisvárosa

Komáromi János nótás ember Magyar próza, mely valahogyan a dalból indul növekedésnek, a dal néha nemesak hangulatot, hanem karaktert is ad. Még kompozíciójára is végzetes hatása van a nótának. S az asszonyai milyen dalosok, milyen melódiaszerűek, sors és dal bennük nagyon egyek.

Komáromi eposza felvidékről mesél, benne él felvidék kisvárosa, mely még a Kárpátoktól kap hűvös leheleteket, de már a magyar síkok is feléje nézdegélnek. Érdekes kisvárosok nőttek itten s igaza van Komárominak mindegy, hogy minek nevezzük. Kiváltképpen összetorlódt s összetartozó családot alkotott bennük a magyar lateiner a felvidéki kismemesek unokái, ez a kissé, vagy nagyon könnyelmű, kalandosvérű, nagyizgalmú nép, ki lelket lehelt az apró városokba s úgy érezte, ki szebben, ki szürkében, hogy az élet melódia.

Losonc, Rozsnyó, Léva vagy Rimaszombat, mindegy, kalandos, romantikus emberséget, százízű emberstílust küldött valamennyi, méginkább Sáros s a keleti tájak, hol hősi szín is könnyen kipirult ebben a romantikában s egy kis borral mindjárt „Esze Tamás komájának“ tudtuk magunkat. Ez a furcsán növekedő humánus alkotja Komáromi minden epikai bonyodalmát. S az eposz izzító fordulójánál mosolyog, vagy könnyezik Komáromi János: nézzétek milyen szép melódiák az emberek, csak simítson, üssön húrjaikra az élet.

Különösen éltek ezek a kisvárosok 1914—15-ben s utána, mikor alig messze haretér lett Magyarország. Az emberek úgy érezték, hogy a halál előtt nótázni kell, egyre utazgattak a tiszték s a fiatal arcok mögött távoli halál leselkedett. Szinte hatalom lett bennünk a tragikus, búsongó nóta, véle tüntek a lányok s a hittel, hogy szomorúnak kell

lenni mostmár mindörökre. Mindnyájunknak van egy ilyen kisvárosa, ha multukba nézünk, olyan tisztán mosolyog ránk, mint egy táj, mint egy régi arckép. S Komáromi Jánosnak, úgy látom, ez a kisváros a legigazabb tája.

E melódiától már csak néhány lépés a kuruc-nóta s felemeli fejét a talpasok víziója, előtörnek Magyarország tragikus méhéből; a felvidéki romantika, kalandosság öreg gyökereihez tér. Itt vannak az arcok, kik minden reájuk emlékeztetnek: a kozákok, Kelet-Magyarország szekeresei. Azután dühös nagyapák elporladt area, a terek, miken a kuruc-táncot ropták valamikor. Milyen lágy, melódiás világ nyilott a mának ezekből az öreg sebekből. Ez Komáromi másik emlékrétege s jóval töredékesebb, mint a tegnapi felvidéké, a tegnapi kisvárosé, melynek olyan tiszta emléket teremtett. (Zúg a fenyves. Régi szerető).

Kedvelt képe Komárominak a sűrvedés, megállás ez és szomorúság, olyan mély, olyan régi, mint a megkötött, mozdulatlan domboké, hegyeké. Ez a szomorúság talán a legszebb felvidéken s ma már távolbamutatóbb a szépséges kuruc dühnél is. Komáromi úgy érzi, hogy a szerelem s minden örökifjú élnivaló a szomorúság ködén, vízén indul célnak, melegségnek, világosságnak. Ebből szövődnek Komáromi szerelem-bonyodalmai, melyek olykor már sablonosak. Azt hiszem, egy asszonyt keres, talán a Régi szerető testvérkéje s a Zúg a fenyves Terije közelítette meg eddig leginkább. Az ő asszonya a szerelem és szomorúság játéka, a férfiosztón megzavarja, írtja és újratertemti s még sem lesz ura, idő kell az asszonyig, távolság kell, szinte fél világot kell bejárunk érte. Így növekedik a vidéki lány hatalma s vajjon az élet, háború, Doberdó, örület játszik velünk s élet-halál

színeiben vergődik, röpköd a szerelem, vagy az asszony játszik át mindenben s az örület játékaiban át-
ragyog egy tisztább játék, asszony-

némelyütt kritikátlanul dicsérget-
ték Komáromit, másutt elnéztek fö-
lötte, vagy legjelentéktelenebb
könyveit tapogatták meg. Megérde-

Utolsó vacsora

Kernstok Károly:

Ernst múzeum kiállítása,

ujjak pergetik, kik az Istentől ta-
nulták? Komáromi talán nem is
tudja, hogy milyen mélységek fe-
lett jár.

Nem szeretem az irredalempolíti-
kát, mert ez nagyon gennyes daga-
nat Magyarországon s már majd-
nem a gyomrában van a magyar
kritika is. De ő az oka, hogy míg

melné már a kritikát.

A túlságos tömeg-termelés nyil-
ván árt neki. De vannak igen szép
mondanivalói. Nála az igazán nem
számít, hogy nincsen új regényfor-
mája, van különös mesélő hangja s
gazdag- emlék-rétege, szép mun-
kat üdvözli ez a kised írás.

Esztergom, 1928. március.

Féja Géza.

Harsányi Kálmán írásai

(Győző Andor kiadása. 1828.)

Vannak írások, melyek távol esnek a mindennaptól s amelyek finomak, mint valami régi boltíves szoba alkonyhangulata. Írások, melyeket nem lehet a kávéház, vagy villamos lármás emberzajában olvasni, s amik néha-napi csendes estéket kívánnak ahhoz, hogy megérthessük írójukat.

Ilyenek Harsányi Kálmán írásai is.

A régi klasszikus vizeken evező ember mondanivalói ezek.

Aki szenzibilis lélekkel menekül elmúlt napok felé, melyeket már megszépített az idő és csodálatos fátyolall vont be a maradandóság.

Hiszen tudjuk, hogy a mult mindig szebb mint a jelen és hogy a napok is élnek és meghalnak és e hyalottakról — akármilyen is volt lepergetett életük nem szabad semmi rosszat írni. Talán épen ezért tartozik e legsikerültebb írásai közé „Drámai miniatürök“ című kötete, melyben négy rövid színdarab foglaltatik. A legtöbbjét ismerjük, hiszen majdnem valamennyit előadták a színházak és túlságosan irodalmi voltuknál fogva azonban több-kevesebb sikerrel.

Páter Benedek nyitja meg a szerrendet és finomságával, kidolgozott nyelvezetével asztetikai szempontból is az elsők közé tartozik. Olyan irodalmi ötvös mű, amelyen csak nagyritkán születik boldog pillanatokban s amely pedig sokára éri meg azt, hogy fölébe kerüljön talán százszorta nagyobb sikerű féreműveknek. Ugyanez áll „Atyamester“ és az „E, squilinsi temető“ című miniatüréről is, melyekben rövid oldalakon tárja fel a legőszintébb értelemben vett „ember“ árny és fényoldalait. Különösen mély e tragikum az Atyamesterhez, mely a magyar renaissanceban játszódik és pillanatnyilag tárja eléink azt a szomorú indító okot amely ennek a

nagyszerű művészi *megindulásnak* gyors összeomlására vezetett. Nem korhol, nem fedd, csak mint valami őszi délben mesélő öreg bölcs hullatja a nagy tragédiákról szóló szavakat. Meliciózus csendes sorok, igazi művész mondanivalói.

A gyűjteményes kiadás egyik vastkos kötete Harsányi Kálmán egyetlen regénye a „Kristálynézők“.

Különös a cím s talán kissé furcsa a tartalom is, mely némi közöséget tartogat az okkult tudományokkal. A mellett irányregény s ha nem íródott volna az „Elsodort falu“ előtt, könnye szabódezsőizmussal vádolhatnók a regény mezején egészen idegenül mozgó író. A regény szereplői nem a földön, hanem az ég és föld között mozognak s túlságosan teatrálisak ahhoz, hogy csak egy pillanatra is egérthessük őket. Különösen a főhős, Fábíán. A mai regény — akármilyen vastkos legyen is — a leegyszerűsített embert kell hogy adja minden politikusság nélkül.

Abefelé élő, őszinte embert — az őszinteséget az elemzés által meztelenre vetköztetett regényalakra érttem — aki nemcsak valami nagy színháznak, hanem a rettenetes kegyetlen folyó életnek nézi a világot.

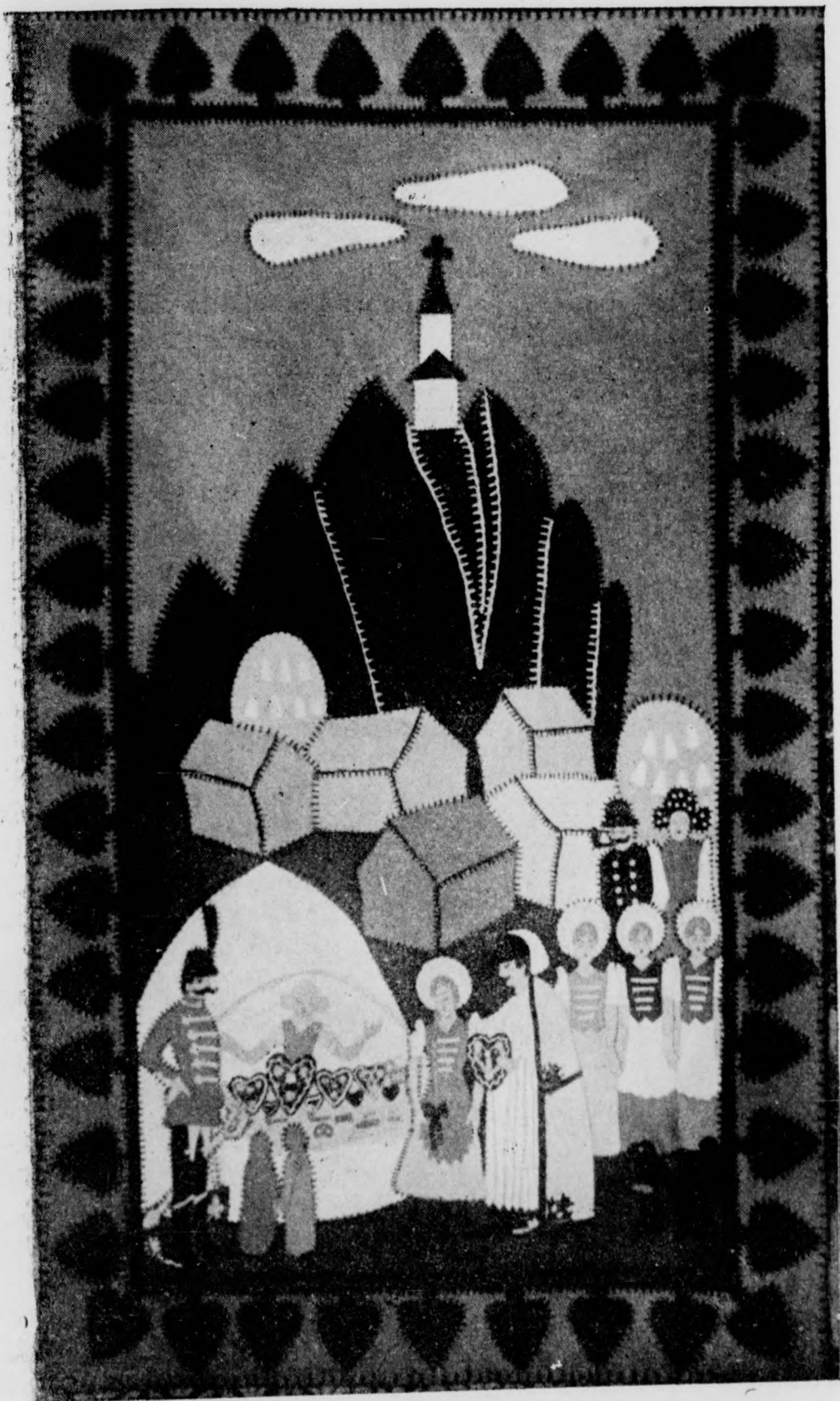
Hogy a kristály nézők szerzője nem regényíró, hanem szorosan a színházhoz tartozik, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az „Ellák“ nagyszerűsége, amiről most, annak idejé megjelent annyi elismerő kritika után nincs mit újabbat írni, s amiről csak annyit jegyzek meg, hogy nagy hibát követ el a Nemzeti Színház akkor, mikor teljesen mellőzi Harsányi e legjobb drámáját.

A könyvsorozat utolsó kötete a „Színházi esték“, melyben az utóbbi években játszott darabokról írt kritikáit gyűjtötte össze a szerző. Értekes és szükséges könyv minden színházlátogató ember számára,

mert egy olyan ember véleményét olvashatja benne, akinek — van is véleménye, mert ez a kritikai gyűjtemény nem cuspán napi kritikák halmaza, de dramaturgiai tanulmányok, drámaesztétikai eszme-futtató-

sok tárháza. — A kiadótulajdonos termékeny kultúr feladatot teljesített mikor kiadta Harsányi Kálmán munkáit.

Fiala Ferenc.

Bilyk Béla:

UME kiállítása a nemzeti szalónban.

Fali szőnyeg

Asztalos Miklós dr.: Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés

Az erdélyi kérdés újabb művelői az 1918. után teremtett új helyzet által indítatva, revízió alá vették többek között a Magyarországgal való unió gondolatát is. Kiindulva abból, hogy Erdélyt múltja és sajátos geográfiai helyzete ütközőterületté tette a két fajta, a magyar és a román között s hogy Erdély állandóan erősebb nyugati, vagy keleti szomszédjának érdekkörébe volt kénytelen kerülni, kiindulva ebből az alapelvől Gyárfás Elemér eljutott addig, hogy az unió szükség-szerűségét kétségbevonja.* Asztalos dr. könyve már csak azért is érdeklődésre tarthat számot, mert az utóbbi években ő volt az, aki az erdélyi kérdés történeti megvilá-sához a legtöbb adalékkal járult hozzá.

Munkája, az unió gondolatának fejlődése és győzelme tekintetében alapvető összefoglalás. Gyárfás Elemér történeti romantikájával szemben, amely főleg az unió gazdasági következményeit emeli ki, — bár az idevonatkozó következtést Asztalos az olvasóra bizza, az unió történelmi szükség-szerűsége domborodik ki.

Közvetlenül, már a bevezető részből szembeszökően kiütözik, hogy az unió gondolata 1790-ig komoly formában szóba sem került és hogy az unió eszméje 1830. után is főleg korszerű és túlnyomólag anyaországi hatások alatt diadalmas-kodott.

Erdély azt a hivatást, melyet mint a magyar állam keleti védő-bástyája a középkorban s később mint a magyar faj fennmaradásának biztosítója a német-török nagyhatalmak között, elfoglalt, betöltötte s az abszolutista korban, midőn az összes magyar erők tö-mörítése és a nemzeti állam kialakí-tása lehetett már a cél, — az erdélyi tudat gyengülése, a leopoldi

diploma látszatintézményeinek a bomladozása, a románság számbeli megnövekedése és öntudatra ébredése következtében, az erdélyi nagyfejedelemség a maga antide-mokratikus alkotmányával fenntartható már nem volt. A hivatását betöltött Erdély már megérett az unióra. Az emberi jogok hajnalán élénk antagonizmusként kellett, hogy hasson a rendi előjogokkal felruházott három nemzettel szemben az abszolút többséget képező románság alkotmányon kívülisége.

Az erdélyi magyar tudat mindig a magyarság egyetemes tudatának alkatrésze volt. Annak gyengülése szükség-szerűen a magyar faji összetartozandóság érzését kellett, hogy növelje. A rendiség, amely a nemzet fogalmába belesodorta az állam területén élő összes állampolgárokat fajra és felekezetre tekintet nélkül, utat kellett hogy nyisson a születési előjogokat eltörlő liberális-musnak, amely az állampolgári tudat fölé helyezte, a faji és nyelvi, a kulturális kapcsolat tudatát. Az erdélyi magyar fel kellett, hogy olvadjon az egyetemes magyar-ágban.

Ha az unió gondolat alapjait kutatjuk, tehát az erdélyi tudat elerőtlenedése mellé oda kell, hogy állítsuk a magyarság nacionalista tudatának erősödését. A nemzetiségek ébredése azonban egyetemes jelenség volt és jellemző dolog, hogy az unió vezére, Wesselényi nem a románság öntudatraébredésétől tart, hanem épen a magyart és román egyaránt elnyelő szláv és germán áradatra mutatva hangsúlyozza a nemzeti erők egységesítésének szükség-ségét.

Gyárfás Elemér számításon kívül hagyja azt, hogy az önálló Erdély

*) Erdélyi problémák 250 sk.

nem a nemzetiségek hazája volt, hanem vissza a középkorig mindig a magyar faj biztosítéka volt, előbb Kelet, majd a törökök ellen. Erdélynek azonban nemcsak hogy ez a hivatása szűnt meg, hanem a XVIII. század folyamán mélyreható belső átváltozáson is átesett. A történeti kutatások kétségtelenné teszik, hogy a románság a Tisza-balparti síkságon, tehát Erdélyt körülövezve, csak a XVIII. század folyamán helyezkedik el s hogy beszivárgása csak 1658. után, a Maros völgyének pusztulásával ölt nagyobb mértéket, de még 1700-ban sem jut Erdélyben abszolút többségre. A tervszerű Habsburg telepítő politika és a románság állandó beszivárgása eredményezik azután azt, hogy a magyarság 1787-ig az összlakosságban 39.1%-ra csökken. Azok a szempontok tehát, amelyek a fejedelemség korában a nemzetiségpolitikát irányították, az 1790. országgyűlés korabeli Erdélyben már az idejüket multák. Az unió az erdélyi magyarság számára époly létkérdés volt, mint amilyen létkérdés volt az anyaországi magyarság tömörítése az ellen az uralkodóház ellen, amely a magyarság erőit évszázadokon át sorvasztotta ugyanakkor, midőn a nemzeti kisebbségekkel szemben protekcionista politikát folytatott.

A szászságnak az unió nemesak a zárt nemzeti lét megszűnését jelentette, hanem egyuttal azt is, hogy gyenge szaporasága mellett fel kell, hogy vegye az egyenlőtlen küzdelmet eddigi jobbágyaival, a szász szék területén abszolút többségű románsággal szemben. A székelység és magyarság egy része nem annyira az erdélyi államalkotó tudatot féltette, mint inkább a veszendőbe menő privilegiumokat fájlalta. Az unionisták nemzetpolitikai és gyakorlati megalapozottságával szemben, egy Wesselényi, Kossuth, Deák, Kemény Dénes, Bethlen János, Kemény Zsigmond nemzedékével szemben az uniónak nem volt komoly, számbajöhető ellenzéke.

Az unió megvalósulása fordulópontot jelent. Kossuth és az ellenzék megvalósította az egységes nemzeti államot, de már nem volt ideje a nemzeti kisebbségi kérdés megoldására. A szászság jelentősége a századfordulótól kezdve csökken, a súly az öntudatra ébredt és népes románság kezébe esúszik át. A födomet eddigi jobbágyaival a szász szék rációs megoldást az évezredes magyarság elveti, de visszautasítja az önálló nemzeti államra serdült románság is.

Kossuth Lajos népszerűsége árán elmegy egészen a konföderáció gondolatáig, ezt az álláspontot azonban már sem a magyar, sem pedig a román imperiálizmus nem oszthatja,

Az 1848. előtti Erdély elaggult, túlélte magát. Egykor az volt a hivatása, hogy a német és török nagyhatalom között Eris almája legyen; most a magyarság és a románság küzdő területe. A régi Kelet-Nyugat vízváltója, fajok ütközőterülete lett. Az utolsó két századon belül megerősödött, az 1918-ban hatalmi túlsúlyra jutott románság nemzeti kisebbségből államalkotó nemzet s az erdélyi magyarság nemzetből nemzetiség lett.

Az 1867 után megértetlenné vált erdélyi kérdés a magyarság legsúlyosabb problémájává fejlődött s találóan idézi dr. Asztalos könyve végén a megöregedett Kossuth szavait, hogy: *„a magyar anyákban van a magyar jövő. Az erdélyi kérdés jövőjének ma is az a nyitja, amit az öreg Kossuth mondott, hogy mennyire adják át fiaiknak az erdélyi magyar anyák a nemzeti öntudatot.“*

Asztalos Miklós dr. értékes és alapos forrástanulmányon felépített munkája vonzó és érdekes leírásban a mának, a magyar közönségnek iratott. Alapos bevezetésben ismerteti az unió gondolatának felvetődését és elégtételt nyújt annak a Wesselényi Miklósnak, aki a reformkorszak egyik legértékesebb és legkomolyabb, látnoki vezére volt s kit

a mult századi történetírás a demagóg színében festett le. Lépésről-lépésre építi fel Kossuth felfogásának fejlődését mely egy ideig Westelényitől nyer irányítást, hogy később események sodra elválassza egymástól a két lánglelkű vezért. Érdekesek azok a megjegyzések, melyekkel a szerző az orosz intervenció előzményeit vázolja, amelynek fő okául nem a detronizációt, hanem Bem sikereit tartja, mely az oroszok számára közvetlen veszedelmet jelentett, mert a Kárpátokon belül győzedelmes magyar forradalom átcsapással fenyegetett Lengyelországba és Moldvába egyaránt,

A vaskos 45 lapot igénylő utolsó fejezet az emigrációban levő Kossuth Lajos tárgyalásait és az unió végleges megvalósulását 1867-ben írja le. A munka legsikerültebb része annak első fele, amely az uniónista mozgalom kialakulásával foglalkozik s ebben a tekintetben újszerű, összefoglaló betekintést nyújt. Ennek a könyvnek és a szerző előbb megjelent tanulmányának alapján érdeklődéssel tekintünk jövőendő munkássága elé.

Divatos közhely kapcsolatot von-

ni a nagy háborus és forradalmi megrázkódtatások és a történeti irodalom fellendülése között. Ennek a nyomát minálunk hiába keressük és mi tagadás, sok intézetünk és mesteri bürokráciánk között, a régi történész gárda hiába tekint körül utánpótlás után. Merész fordulattal visszajutottunk a mult század elejére: mult század elején előrehaladtunk: ma szakmunkát csak egyéni rizikóra lehet kiadni és napjainkban a történész saját erejére van utalva az idegen ideológiát továbbító kiadók Scyllája és a kultúrfölény nyújtotta mindennapi kenyér Charybdise között. Annál tiszteletreméltóbb egyrészt a „Híd“ áldozatkészsége, másrészt a könyv írójának kitartása, mellyel ezt az érdekes könyvet a közönségnek hozzáférhetővé tette.

A könyvet a pécsi Haladás nyomda r. t. állította elő ízléses külsőben. Dr. Asztalos munkája nemcsak az erdélyi kérdést érdeklő minden magyar ember számára nélkülözhetetlen forrástanulmány, hanem egyuttal érdekes olvasmány is, miért is olvasóink szíves figyelmébe ajánljuk.

Szász Béla dr.

Győry Dezső: Uj arcu Magyarok

(Voggenreiter kiadása, Verseik. Berlin, 1927.)

Győry Dezső onnan indul, ahol szűz tisztaságban izzanak a dolgok: a földek, a bányák, a gyárak öléből . . .

„a megrozszant kis kertkapun beléptem és kiléptem,“

Tragédiákat is üde szín vesz körül akkor, ha a lélek valami alkotó mélyről zibong fölfelé.

„lefagy a pásztor gyöngé rozmarinringja,“

Poézise a néperő revelációja.
„elbámulják a rokkant útcaséprőt,
ahogy tempósan ortózza a fűvet“

Nyelve gazdag. Monumentalitásában komor, nehéz, de új, eleven,

büszke, merész, szinte határtalan. nedves rügyekkel. Nem daloló, nótázó, hanem: himnikus. Lendülete ellenállhatatlanul sodor előre:

„Utolsó vasalt rongyaim vetem s
[s rázom elétek

Győry Dezső igazi költő, aki az egész világ előtt lobog, mert hisz elképzelhetetlen hatalmasabb kiteljesedés, mint az, amikor egyetlen szárnycsapás az egyetemességet súrolja.

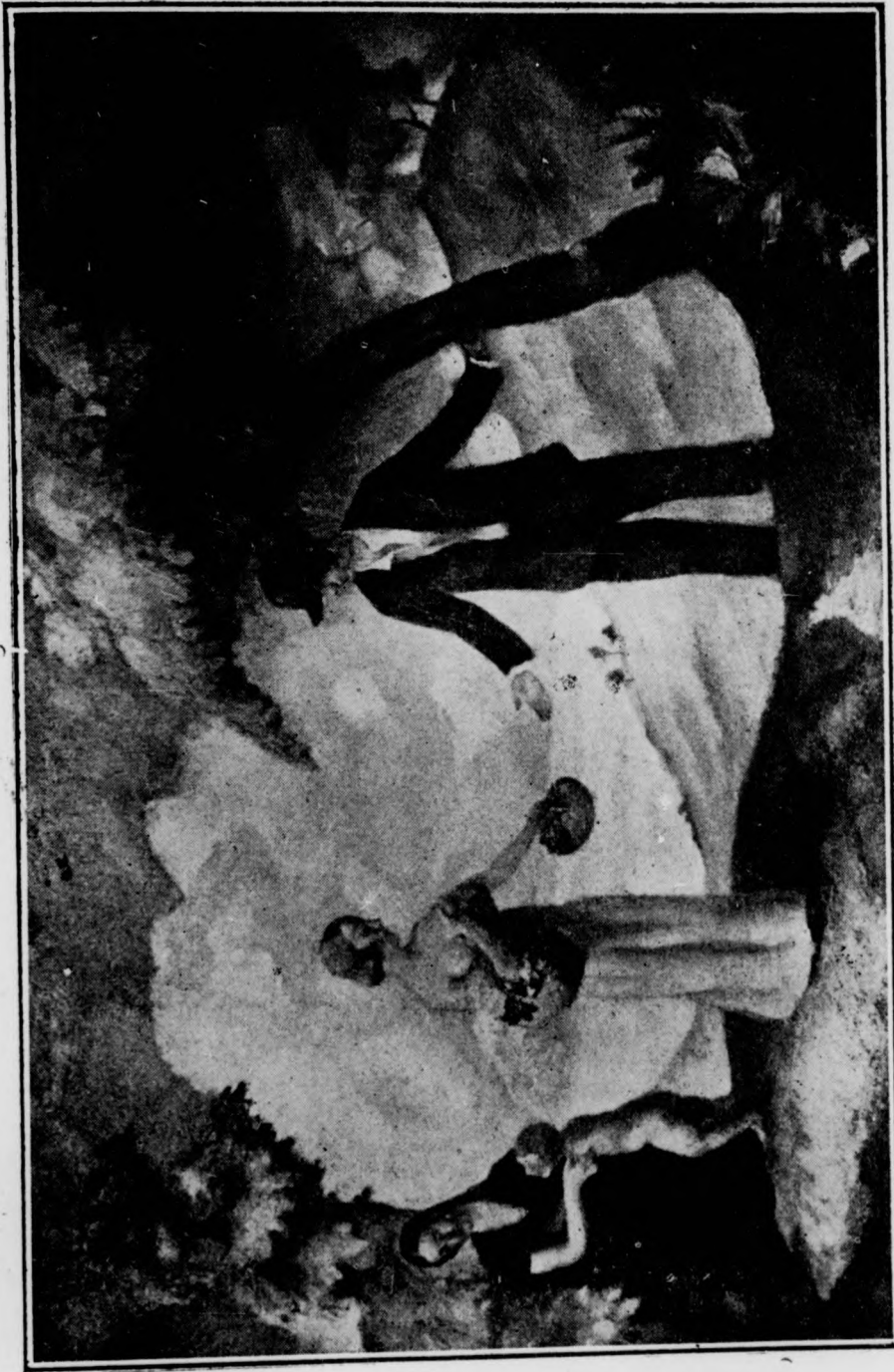
„Ki gondja az, hogy értékek
[vagyunk?

már messze tőlünk minden almaja“
Fajisága bizonyára nem fog korlá-

tokat ácsolgatni soha. Ez csak szép, buja, tápláló gyökere.

„ősi ízt érzek még a borban, kószálok
[kakukfűves erdőn.]“

ga, meleg indulat, ami oly közel bírja hozni a rózsát, a violát, hogy kinyílik a vegetáció boldog mámora.
„értedhulló, égő ritka könnyet: nem

Czene János:
Igéret földje
Spirituális Művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban

Itt-ott kaotikus, mintha babonás, kísértő konfliktusok törnék, zúznák néha.

„Perceg a szű . . .“

Szerelme? Tépelődő. Friss és mégis alig mutatkozik benne a drá-

látsz . . . becézlek, vidítlak, édes
[aranyom, te.]“

Fejlődését figyelni öröm lesz!
Budapest.

Simon Andor.

Simon Andor: Tömegáhitat

Tömegáhitat a címe Simon Andor második verskötetének, melyet most adott ki az Amicus. Ugyanazt a természetben fogant derűs élet-szemléletet szólaltatja meg ez a könyv, mint a Pandora folyóirat kiadásában tavaly megjelent Álomföld. Akkoriban Móricz Zsigmond azt írta a fiatal sajkókazai költőről a Nyugatban: „És ha ez a költő sose szólal meg többet: akkor is elvégezte dolgát. Álomföldet nyitott meg a magyar lírában.“ Simon Andor versei közelebb hozzák a nagytitkot: az Álomföld több, mint líra, több mint tiszta vágy. Az Álomföld a föltörekvő földszagú tömegkultúra csodálatos ígérete. Bontakozó pompás valóság.

Simon Andor életszemlélete szülőföldjének sajtáságos ízeiből és mélységeiből fakad. A határtalan természetet a borsodi erdőkben fogja fel és sajkóvölgyi bányászok kemény munkásnépe közt forogván: bennük érzi meg az egészséges magyar jövőt, az izmosan ígérkező új történelmi osztályt. Olyan népréteg ez, mely a modern civilizáció előnyeit paraszti őseréjébe, talajos gondolkodásába tudja emészteni és feltartóztathatatlan természeti következtességgel nyomul fel mindeütt a kibontott munka, a többtermelés, a vakító boltozatok és tágasságok hatalmas emberi programjába.

*Nekünk mindenre van erőnk
Törödtünk és zúzódunk
ólomöntő éjszakák alatt.*

A faj legbensőbb, egészséges eresztékeiből fölfelé igyekező osztályerők őstisztaságú egységes kultúra lehetőségét hozzák magukkal. Korunk civilizáló polgári törekvései tulajdonképpen ennek az új kultúrának az útját ágyazzák, mert önkéntelenül is az új életforma kihozatalára fogantatják meg az alacsonyabb sorsból magasabbra irá-

nyúló népvándorlás eleddig szűz, barbár tömegeit. Simon Andor intellektualizmusa már falusi vérének természetes parancsából is odaveti magát ennek a parasztian erős munkakultúrájának. A költő kortörténeti és irodalmi tájékozottságát, sőt: iskolázottságát pimitív költészete sem tudja ugyan citagadni, de ez az intellektuális lélek az egyszerű versekben odaadó vágyakozással széjelterül és ősi elemeire bomlik. Egyszerű, mint a visszahulló fa, ha földdé válik. Ez az odaadás nemcsak az új befoglaló népnek, a munka osztályának, hanem: ami ezzel valahol nagyon mélyen egybevág, a természetnek is szól.

*Most a gyémántnál is ragyogóbb
a két szemem! . . .*

*de ha minden áldott nap látásától
vakulásig búvom a könyveket:
félek!!*

*egyszer örök sötétség borúl majd
reám.*

*Nem,
nem olvasok többé.*

*A reggel aranyvörös kapuját át
inkább mindég kiballagok ide
s a gyümölcsfák tövéből
irtom,*

irtom a vadhajtasokat.

Az intellektualizmus individualizáló útjának hátat fordító ember széthányt szabadjára eresztett lelken és költészetén keresztül nyílnak az emberi tapasztalás ősi tömegsejtései a természet és az ember csodálatos egyszerűségű kapcsolatáról. Harmatos csillogással verik át kocsányukat az elomló lelken az erdei gyermekemlékek,

*Örökzöld erdők élnek bennem:
friss csobogókkal
és tavaszi fénnel.*

*Gyermekkoromban
semmit sem szerettem úgy,
mint
beleállani az éjszaka vizébe
és az estcsillag tűzjátékát nézni:*

a dombok fölött . .

A természet bő egészsége csordul ki minden frissen egyszerű soron. Nem is költészet ez már, hanem az erdő, a mező, a föld, a csillagos ég tüneményesen üde felvillanása a szavak ősi titokzatosságú testvérritmusában. A hegytetőn gyújtott tüzek, a frissen nyílt pipaacs, a hullámzó búzavetés, a fölbontott föld szaga csap ki a hangokból. Simon Andor ujjongó látomással kiérzi a jazz-band fojtott és sikoltó zenéjéből is a természet felfakadó emberi zamatát és hódoló barbárként ünnepli a rádió hatalmát. Nyitott érzékű, ősz valóságú ember, új egészséges világ boldog hírhozója, aki nagy visszaajándékozással föltárta magát a természetnek és a természet átzuhanó erői között a paraszti munkásság dübörgő közeledésének.

*Minden erdőben aranyzöld a csönd
és
lelkünkben
mindenütt
kibomlik
az újuló világ.*

Ezek az erdei tisztaságú, földre boruló írásokon át kell, hogy üssön a fölfeljövő természeti nép metafizikája: a tömegáhitat, a tömeglíra egyszerű üteme is. Simon Andor szabadjára hagyott költészetébe alakító erővel behatol a néplélek és vérbeli népdalok buggyannak a modern író ajkán.

*Keblecskéit: ha szeretne!
behintném
harmattal.
Alkonyatkor:
mint az álom*

*kerülgetném
vágyammal.*

Ezt az „Örömömben“ című versikét Sajókazán a legények maguktól a nótás ajkukra vették. Nagy korforduló váltótünete ez. A befelé mélyült líra, finom idegzetek hangtalan zenéje, láza, íme visszatér a kifakadó természetes dallam ősi csörgedezéséhez.

Az egymásbakarolt parasztság és munkásság új történelmi osztálya olyan tömegkultúrát hoz állati idegzetében, melynek alakító eleme a vérből és földből adódó faji erő. Nem is a polgárság gyökértelen nemzeti államszemléletének fölfrissítése, hanem egyesegyedül ennek az osztálynak a kibontakozása jelentheti a nagy magyar megújulást. Simon Andor írásaiban sehol sem fordul elő ez a szó hogy: magyar. Mégis nagyon magyar írások ezek, magyarok a bennük fölbukkanó magyar erdő és mező, a természetes nyelv és a népköltészet ősi erejével. Az egyszerűség, a nyugodtság, a plasztikus szemlélet, a népdal nem az elmaradás vetülete az analizáló differenciált zürös korban, hanem egészségesebb építés markos lendülete: haladás. A faji erő nem múzeumi, hanem közéleti megnyilvánulás.

*Most azonban mindannyiunknak
harcolni kell!
harcolni
a nagy kertvárosokért,
ahol majd nyugodalmas házak mo-
solyognak . . .*

A Föld ébresztését Ady Endre prófétahangja csattantotta el:

„Csak nyújtózz és riadj föl, homlokod hideg verejtékét töröld le néma — hőkkenőn s aztán szemeid nézvenézzék az Istent s egyéb találásid, en-szépséged s a boldog békék esodálatos és tarka útját.“ A föld és vér, az új történelmi vágy a barbár osztály költője azonban csak Kassák Lajos irodalmi forradalma után jöhetett.

Simon Andor irodalmi működésének kezdetén Kassák Lajos legszűkebb környezetébe artozott. Lakótársa is volt Bécsben az irodalmi forradalom vezérének, és a Ma folyóirat hozta le első verseit. Közvetlenül érintették tehát azok a szellemtörténeti események, melyek a megsokasodott élet parancsára eltorzították és szétvetették a költészet, a beszéd, a zárt egyéni harmónia, a polgári illúziók szűkössé vált kapcsolásait. Mindent összezúzó réműlete volt ez a világváros őszinte intellektualizmusának, a költészet önmarcangoló vonaglása a fülledt, áporodott, bilincselte polgári életrendszerből: új értelmű építő harmónia, tiszta tágasságokat ölelő világszemlélet felé. A lírán keresztülvágott a gépkultúra, a világvárosi tomboló versenyélet hangzavara, és a szavak atomjaira bomlott az írás részletekben adódtak a képek. Az irodalom, a szellemiség összetört, de minden elbomlott darabból harsogott az új, nagyobb összefüggések konstruktív vágya. Tömeget hívott ez a világvárosi széthulló költészet, egészséges szemekben a differenciált világ derűs átfogását.

Az irodalmi forradalom nyitott utat az egészséges tömegáhitat, a paraszterővel és munkásésszel modernül felvonuló új magyarság, a felnyilaló természetes faji kultúra költői megszólaltatójának. Simon Andor a forradalom beteljesedése. Túl van a romboláson, derült lélekkel, kurjantó önbizalommal vándorol egy sugárzóan boldog jövő felé. Fölbukkant új nép tavaszi ízű tömegköltésze igérkezik sorain keresztül, olyan egyszerű életszemlélet, mely egységes képben és érzésben fogja fel a gyárat és erdőt, a gépet és a nemző, dús szerelmet.

*Egy boldogabb jövő hív engem
maga felé
s fölöttem
piros rózsatőn virágzik a nap...
Testvéreim
homlokukon*

*az izzadság és a tűz örült szívár-
ványával
jönnek
utánam
ezren és ezren ...
ezren és ezren ...
ezren és ezren ...*

Déry Tibor utolsó verskötetében őszintén megvallja a világvárosokban tönkrejutott régi osztályok gyötrelmes impotenciáját: „néha minden kopár és egyedül vagyunk, az égről fekete bőrszak lóg villanynyal töltve, himbálódzik a huzatban, hajunk és talpunk füstölög.” Ennél a száraz, vértelen fajnál mennyivel életrevalóbb az a tömeg, melyből valaki így tud dalolni:

*Most azonban már jobb volna
látni
két
ragyogó,
tisztá,
nagy szemet.*

*Úgy vágyom megcsókolni
egy fiatal leányt,
aki búzavirágnál is dicsőségesebb!*

Simon Andor tömegáhitatba omló egyéni költésze a tömeglíra, a népi erőktől hajlott új költészet, a természetes, tiszta írás új csapása csak. Szabó Dezső álmáig, a dicsőségesen duzzadó egyetemes magyar faji kultúráig, még nagyon messze az út. De az ilyen kezdeti jelenség mint a jövő, a széles emberi megújulás fölvilanása Simon Andor egyszerű soraiban, mámoros reményt fakaszt. A széthány sorok, az átütő népi ritmus, a pompás természet felvilanások előbb-utóbb hatalmas szimfóniában, boltozatos művészetbe lendülnek. Simon Andor csapásán új történelmi fajta monumentális szellemi megnyilatkozása igérkezik.

Kessler-Balogh Edgár.

Szentimrei Jenő: „Verses magyar króniká“-ja

(Az Erdélyi Református Egyházkerület Iratterjesztésének kiadása. 112 oldal, a Lyceum könyvnyomda nyomása Kolozsvárott.)

Tíz esztendővel ezelőtt még tényleges honvéd százados, ma az erdélyi magyar irodalom egyik kimagasló egyénisége.

Alig egy évtizede annak, hogy a hős katonatiszt visszadugta hüvelyébe a kardot és tollat vett a kezébe, hogy azzal harcoljon azért, ami nekünk mindennél szebb, mindennél szentebb, ami magyarságunk létfenntartó alapja: *a magyar kultúráért.*

Szentimrei Jenő mindenkoron hivatásának magasatán állott. *Mint katona* teljesítette kötelességét: *hős volt mint író* a kisebbségi sorsban élő magyar testvéreinek *hivatott vezetője*, aki megmutatja nekik azt az utat, amelyen haladnia kell, amit magyarságunk parancsol.

*

Az Erdélyben élő magyar írónak legújabb könyve fekszik előttem: *Szentimrei Jenő Verses Magyar Krónikája*. Egyszerű kiállításban, alig 112 oldal terjedelemben látott napvilágot ez a kötet, jelentősége azonban a mai erdélyi viszonyok között szinte felbecsülhetetlen. Könyvében versbeszedve dióhéjban elmondja *a magyar nemzet történelét 1918-ig*. Az öregeknek emlékezetébe idézi mindazokat, amit elfelejteni sohasem szabad, a fiatalokat pedig tanítja, pótolja azt, amit az erdélyi magyar fiatalságnak ma nincsen alkalma az isoklában megtanulni; *megismerni nemzetünk történetét.*

*A világ fordul- ujul az élet.
Elfutó évek mit sem kímélnek.
Ami ma épült rumbadől holnap,
Magad is elmégy síri lakónak.*

*A világ fordul, ujul az élet,
De sohse mulnak úgy el az évek
Hogy tegnaptól ne jusson a má-
nak,
Okulás példa, útjelző fának.*

*A világ fordul, ujul az élet,
De néha elfog édes ígézet,
Ha visszanézünk, vissza a multba,
Hitet meríteni s bizást — ma-
gunkba.“*

Elmodja a multat hogy tanuljon az erdélyi új magyar nemzedék a jövőben. Rámutat a hibákra, hogy felfrissülve a magyar lélek tudja mit kell tennie, nehogy azok megisméltódhessenek.

*„Bánatban, búban, örökös gond-
ban
Tanulsz a multtól: hogy csináld
jobban?
Ős apád mint élt s vajon mit vé-
tett,
Hogy így rádómlott, így nyom az
élet?“*

A költő itt hivatásának magasatán áll: *szórakoztat tanít és nevel.*

*

Ez a versben megírt kis történelem komoly irodalmi munka. Nyelve hamisítatlan magyar nyelv a székely-ugarból nőtt ki és nem fertőzte meg a bűnös és romboló hatású nagyvárosi levegő. Egyszerű, keresetlen és őszinte. Könnyed szabotossággal meséli el mondanivalóit Szentimrei Jenő az erdélyi magyarság új regőse, akinek legújabb kötete előtt elismeréssel hajtja meg az egyetemes magyar sajtó a kritika zászlóját.

*

Végigvezet rövid versszavaival az ezeréves magyar történelmen és fel-tűnést keltő könyvét a következő sorokkal fejezi be:

*Jött a bosszúálló béke,
Milyet a világ nem látott:
Öt darabra hasogatták
A szegény Magyarországot.*

*Cseheknek, szerbeknek, osztrákok-
nak*

*Jutott jó darab belőle,
Ekkor lett Romániáé
Erdély véráztatta földje.*

Mi maradt Magyarországnak?

*Ó, áig gyermektenyérvnyi.
De ha megélt ezer évet,
Fog talán még ezret élni.
Akárhová sodort a sors,
Helyünk mindenütt megálljuk
S világ minden népe felé
Arva két karunk kitérjük:*

*Jöjjetek, szeressük egymást,
Kezdjünk együtt jobb életet.
Jöjjetek dolgozzunk együtt,
Gyógyítsuk be a sebeket.
Ne kívánjuk soha többé
Más otthonát, vérét, holtát,
Becsüljük meg egymás hitét.
Egymás szavát — ember voltát.*

Szentimrei Jenőnek az új magyar regősnek Erdélyben most megjelent könyve a trianoni határokon túl emelkedve az egyetemes magyar irodalomnak komoly eseménye.

*

A verses magyar krónikához az ugyancsak Erdélyországban élő két magyar művész: Kós Károly és Szopos Sándor rajzoltak stilusos, művészi illusztrációkat.

Ferenczy György.

A jugoszláviai magyar irodalom

Az utódállamok magyar irodalma nagyon nehéz és harcok útján jutott mai önmagához Erdélynek igen tekintélyes magyar irodalma van. Szlovenszko is komoly értékeket mutat ebben a tekintetben. A jugoszláviai magyar hozzáértők is szeretettel ápolják és gondozzák azt a zsenge kis fácskát, melyet hivatalosan „vajdasági irodalomnak“ hívnak. Csak hogy nagyon kevesen vannak ezek a hozzáértők, így lassan nő a fa és soká lesz, míg a maga élete keretén kívül máshova is veti árnyékát. A „Pandora“ múlt évi 5—6 számában Péchy-Horvát Rezső írt cikket a vajdasági irodalomról: Magyar irodalmi állapotok Jugoszláviában“ címmel. Felelősegem teljes tudatában merem állítani, hogy az illető cikkíró nem tudta mit ír. (A „Pandora“ szerkesztője jól megérezte ezt, mert egy megjegyzésben függetleníti magát a

cikkben írottaktól és hangsúlyozza kritikai semlegességét.)

Péchy-Horvát Rezső olyan tehetségtelen diletánsokat sorol fel, hogy az a néhány tehetséges, akit az előbbiekkal említ, bizonyára megsértődik. Fekete Lajosról, Debreczeni Józsefről egy sort sem ír. Akik pedig igazán azok közé a kevesek közé tartoznak, akiket megillet a „vajdasági író“ jelző. Nincs igaza Péchy-Horváthnak akkor sem, amikor a jugoszláviai magyar társadalmat vádolja. „Eszem-izsomra, milliós kártyacsatákra, pezsgős dőzsölésekre, hetekig tartó lakodalmakra és cigányozásra van pénz bőven, de kultúrára nincs“ írja egyik helyen. Beszéljen csak Péchy-Horváth egy bácskai emberrel még a leggazdagabb is visszasírja ezeket az ő általa említett dőzsöléseket: a „rég jó idöket“. Mert amit a szovinizmus elfelejtett elvenni a jugosz-

láviai magyarságtól, azt megtette az agrárreform. Hogy tellene kultúrára mégis, az igaz, de nefeledjük, hogy a Vajdaságban sohasem volt aktív irodalmi élet.

Békében is ha egy ember ambíciót érzett az íráshoz, az rögtön szaladt Pestre és ott elkeveredett a többi salak között, vagy lett belőle pesti író.

Tehát le kell szögeznünk: a vajdaságban még nem neveltek soha olvasót: ami irodalom itt van, az csak nem régóta van és az sem „vajdasági.“ Még szépirodalmi folyóirat sincs. Az erdélyi irodalom dús fenyőerdő, minden irodalmi megnyilvánulás benne született és töről fakadt. Majd, ha megírják azokat a „pezsgős dózsöléseket“, ha elemzik a kegyetlenül fekete tunyabácskai földet, akkor felfigyel a vajdasági ember is, hogy: nini mégis csak tudnak ezek is. (Most az ellenkezőjéről vannak meggyőződve.) És nem lesz ez olyan utolsó irodalom. Egyetértek Péchy-Horváthtal akkor, amikor a nyomdavállalatokban fajszeretetet és az üzletember elmésségét keresve mondja: „A nagyüzemek mellett is csak óvatos krajcároskodó grájzlerosai ezek a nyomtatott betűnek és a magyar kultúra terjesztésének“.

Mert legelőször is a kiadók volnának hivatottak a magyar irodalom istápolására. Azután még egy baj van. Ahány szépirodalmi lap megindult a Vajdaságban, mindegyiket író szerkesztette. Még egy ilyen lap szerkesztőjében sem volt meg az az adminisztrátori szellem, amely irányítani, nevelni, kézbentartani tudta volna a közönséget. Mert lehet az az író akármilyen jó a maga nemében, szerkeszteni még sem tud. Igaza van Péchy-Horváthnak akkor is, amikor azt mondja: „Alig élhetne meg szépirodalmi lap Jugoszláviában. Csakhamar megölné a széthúzás, a veszekedés és a klikk-rendszer.“

A vajdasági írók kifelé nem orien-

tálódnak és ez is nagy baj. Mert míg az erdélyi íróknak egymásután jelennek meg könyveik Pesten, addig a vajdasági író meglehetősen azzal, ha valamely pesti lap kiadja versét vagy novelláját. A vajdasági íróktól idegenkednek Pesten. Talán azért, mert tehetségtelenebbek, mi is a többi utódállamok magyar írói? Nem hinném. Bár ez a humor nem talaj arra, hogy egy zsenit kitermeljen magából, értékek mégis vannak, mint voltak eddig is. Bácskából került ki Kosztolányi Dezső, Csáth Géza és még néhány nem épen jelentéktelen író. Áprily Lajos, Mécs László, Bartalis János ma is oly ismert nevek pesti irodalmi körökben, mint akár a kolozsvári szerkesztőségekben. Ez pedig azért van, mert az erdélyi írók irodalmuknak minden termését Pesten is értékesítik. Folyóirataik vannak, amelyeket Pesten épen úgy olvasnak, mint Erdélyben.

A vajdasági íróknak egy napilapban kell meghuzódniok, ahol még nem ismerik a versért járó honoráriumot és egy jobban jövedelmező hirdetésért kidobják azt a kegyelemből vett verset vagy novellát, ha még olyan jó is. Ez a lap a Szabadkán jelenő Bácsmegyei Napló“, melyet egy sereg tehetséges és tehetségtelen emigráns szerkeszt.

A Bácsmegyei Napló jó arra, hogy a kisebbségi magyarok bajait úgy-ahogy orvosolja és megbízható tudósításaival, magas nívón álló technikai felkészültségével comme il faut ujságnak tüntesse fel magát. Ez még sikerüt is mindig de a köréje csoportosuló és benne született irodalmat — bár túlságosan propagálja — még sem tudta szerves egészé gyúrni. A szétszakadás után nagyon kevés számú „író“ kényszerült a vajdaságba; akik most vannak fiatalok és jobbára a „Bácsmegyei Napló“ nevelései. Ez a lap olvasóinak minden posztulátumára vigyázba vágja magát csak azért,

hogy rentabilitását és anyagi fejlődésképeségét biztosítsa. Ezért van az, hogy sokszor nemcsak politikai célirányát téveszti szem elől, (a kormány mellé szegődik) de irodalmi determináltsága is ennek tulajdonítható. Mert a vajdasági irodalom szekeréről sokan lemaradtak. És lemaradtak különösen azok, akik nem a „Bácsmezei Naplótól“ kaptak impulzust tehetségük ébresztésére. Így tehát a vajdasági irodalom két részre szakadt. Egyik csoportnak még van helye a fönt említett lapnál — ami ugyan nem irigylésre méltó dolog — a másik csoport azonban rá van utalva minden ajtó kilincselésére, mely mögött magyarul írnak. Mindezek ellenére dicséret érje a Bácsmezei Naplót, mert a vajdasági irodalom — ha nem is szervesen — rajta keresztül indult meg.

A vajdasági irodalom idestova tíz éves és ez idő alatt megjelent néhány olyan könyv is, melyek föltétlen művészi értékeket dokumentálnak. Szenteleky Kornél a halk szavú poéta „Úgy fáj az élet“ című novellás kötetét adta ki, ő fordította nem régen Debreczeny Józseffel a szerb költők magyar antológiáját „Bazsalikom“ címmel. Fekete Lajos frappáns, erőteljes verseit már ismerik a „HID“ olvasói, most adja ki harmadik vers kötetét „Szent Grímász“ címmel. Debreczeny József

„Történet“ címen gyűjtötte egybe finom zengésű verseit. Végül Tamás István gazdagítja két kötetével a vajdasági irodalom könyvtárát.

Megjelent ezután még vagy 15–20 könyv, melyeket körülményes és untató dolog volna felsorolni. Van meg néhány tehetséges író, akiknek összegyűjtött írásai még nem jutottak kiadóhoz. Ezek: Berényi János, P. Gergely Boriska, Kristály István. Mert mint már fönt említettük kiadót itt még nehezebb találni, mint bárhol, és ez is erős kerékkötője a vajdasági irodalomnak. És akiket még illik bemutatnom: Borsofy Lajos, Csuka Zoltán, Földi Ilonka, Földesdi József, Gál Ottó, Haraszti Sándor, Kovács Antal, Láták István, Markovits Mihály, Mikés Flóris, Somogyi Pál, Vidor Imre és Quasimodó.

A közeljövőben „Kéve“ címmel egy antologia fog megjelenni, Csuka Zoltán szerkesztésében, melyben minden verskalászt összegyűjtünk, amit a vajdasági irodalom termelt.

Mindenek előtt hangsúlyozom, hogy én itt nem kritikát, nem törőlmetszett tanulmányt írtam, én csak a „vajdasági irodalmat“ mutattam be, mert az a célm, hogy az utódállamok magyar irodalma kivétel nélkül beleolvadjon az anyaországéba és gazdagítsa növelje a magyar szellemiség egyetlen törzsökü fáját.

Herceg János.

KÉPZŐMŰVÉSZET:

Aba—Novák Vilmos a Múcsarnokban

Aba Novák újabb festményei arról tanuskodnak, hogy a művész munkálkodásában jelentős irányváltozás következett be. Nem kísérletezésről van itt szó, hanem új területek meghódításáról, ami új fejezetet jelent a művész Oeuvrejében. Naturalisztikus velleitásokkal átszótt temperamentumos festésmódja egy magasabb rendű kifejezési törekvésben oldódott fel. Energiái mitsem

veszítettek feszítőerejükből, de amíg eddig a külső robusztusság volt az eredményük, most belső intenzitással lettek. Élénken emlékszünk még erőteljes figuráira a dagadó izmú testekre, amelyek hatalmas arányaikkal majdnem az egész kép síkját betöltötték. Egy vagy több alakos kompozíciót festett, kevés realiztikus háttérrel. Szabad ég alatt festett munkáin témái rendszerint me-

zón dolgozó munkások, arató parasztok voltak. A figurák vaskosságát, vagy barna színezéssel hangsúlyozta, vagy pedig a spektrum színeire bontott fotokkal húzta alá a formarészleteket. Sok rokonságot mutatott a művész ebben a festői korszakában Szőnyi Istvánnal, de míg Szőnyi objektívebb és fölényesebb volt, Aba-Novák robusztusabbnak és elevenebbnek bizonyult. Szőnyi szoborszerűbb volt, ő reálisabb. Szőnyi tartalmasabb a formaadásban, ő vehemensebb azok éreztetésében. Tájképeiben is csupa feszülő energia mutatkozott meg. Haragoszöld színekben erőteljes sziluetté tapadtak össze a fák koronái, a tárgyak, mintha a szemünk előtt öntöttek volna formába, még bennük élt a változás érzése, mint egy vihar emléke; az erdő, mintha őserdő lett volna. Erő nyilatkozott itt meg, mely a formálásban és a formákban öltött alakot és szívesen gyönyörködött önmagában.

Nemrég új energiaforrást fedezett fel a művész a természetben. Forrást, mely temperamentumát táplálni tudná és életérzésének mélyebb és elementárisabb kifejezését tenné lehetővé számára. A nap, az izzó fény, a mindent átható sugárzuhatag lett újabb festményeinek éltető eleme. Az új célok szolgálatában festési modora, képeinek stílusa is megváltozik. Vaskos tárgyiassága megszűnik, magasabbrendű világba vezet bennünket, színei egészen megvilágosodnak. Néha visszatér még szivárványos kontrasztokban játszó színezése, de a legtöbbször már egészen világos sárgák és izzó fehérek dominálnak. A dagadó, nagy felületeket nem látjuk többé, messziről nézett kicsiny figurák népesítik be a kép egy-egy részletét. Messzibb távolságokat nyit meg előttünk, a természetnek nagyobb darabját látjuk: s az egész természetben, a levegőben és a tájon mindenütt a fény izzik, a fény vibrál.

Legutóbbi gyűjteményes kiállí-

tásán volt egy hatalmas festménye, mely az előtérben hajladozó munkásokat ábrázolt. Az alakok még a régebről ismert figurák voltak, de már magas mennyből volt feszítve följük s az égből tetején a nap fényes korongja sugarakat szórva ragyogott. A művész nem elégedett meg azzal, hogy az embereken és a tájon juttassa kifejezésre a fény hatását és erejét.

Ő magát a sugarat is ábrázolni akarta, szinte tapinthatóvá tenni, az útját megrajzolni. És a sugárnyaláb hatalmas energiáját spirális vonalakkal, lefutó ecsetvonások sorával jelezte; nem a fény szépségét akarta éreztetni, mely a színek szimfóniájában bontakozik ki, hanem a sistergő energiát, amely mint a villámcsapás oly erővel és oly ellenállhatatlanul zúdul le a földre.

Ez a törekvése mutatja, hogy új célja meghódítására ugyanazzal a temperamentummal indult el, mely őt régebb is jellemezte. Oly messzire akart jutni problémája megoldásában, amennyire egyáltalán lehetséges. A megoldás nem volt mindjárt teljes, mivel az a mód, amellyel a fényt, mintegy transponálta a reális valóságba és szinte megfoghatóvá akarta tenni, nagyon önkényes volt ahhoz, semhogy érzékelhetővé tudta volna tenni a fény egész misztikus erejét és inkább némileg a probléma iparművészeti irányban voló eltolásának, semmint tisztán művészi megoldásának látszott.

A műcsarnok mostani tárlatán három képét állította ki a művész újabb alkotásai közül. A „Búcsúk” című festménye már meggyőzőbb és érdekesebb módon közeledik feladata megoldásához. A magasba nyújtott zászlórudak, az égbetörő jegenyefák vonalai, a templom felszökő tornya, mind megannyi fényvezeték, amelyek vibráló, elmosódó formáikon hozzák, huzzák az égi magasságukból a világító energiákat. Ezen a képen

és általában újabb festményein nem arról van szó, hogy a fény mint a természetnek egyik dekoráló eleme jelenjék meg, amely rátelepszik a tájakra foltokat rak a tárgyra és foltozója lenne a természet szép látványosságának. A fény itt teljesen felszívódott az anyagba, lélekévé lett a természetnek. Nincsenek külön a formák, sem azoknak külön megvilágítása. Itt egyformán izzó, fénylő felület az egész ábrázolt valóság. A nap fénye nem cikázó játék, hanem elementáris erő. Szőnyi is fényfestővé lett újabban. Nála azonban a kép gyakran oszlik világos és árnyékba burkolt két részre. A fény nála körülnyalálábolja a tárgyakat és kidomborítja azok tömegeit. Aba-Nováknál nincsen árnyék, nincsen kettősség, minden ugyanaz az egy fénytömeg, a tárgyak csak a fény által vannak. Már említett gyűjteményes kiállításán volt egy képe, mely fürdőzőket ábrázolt. A hatalmas víztükörben és attól minden irányban szerkesztet szikráztak, égtek a sugarak. Nem volt kifejezve, hogy a víz kapja-e, adja-e ezt a sugárzást. De a szétszoródó intenzív fény mindent átítatott természetet és embert és délibábos káprázatban, súlyát veszítve vibrált szemünkben az egész ábrázolás.

Nézzük meg egy pillantással a szintén luminista Egry festményeit, melyek Aba-Novák képei közelségeiben függenek a Múcsarnok ugyanazon termében. Erős a különbség kettőjük között: Egrynél fénylő fátylak lebegnek át a képen és felvillantják azoknak egy-egy részét. Néha vakítóan ragyognak, úgyhogy a tárgyak egészen eltűnnek mögöttük, s mintegy kiesnek a tájból. Ennek ellenére mindig a természet szigorú rendjét érezzük, természet strukturája fejlődik ki a

határozott vonalakban, amelyek néha geometriai szárazsággal jelzik a jelenségek körülzárt voltát. Aba-Novák szinekből épít képet, nem vonalakból. Egry természet-tüneményeket rajzol, Aba-Novák egygyé forrott a természet erőforrásaival: a maga energiáinak duzzadásában ugyanazt a fajta erőt érzi, mint a természet sugárzó energiáiban. Egrynél a vonalak hordozzák, de határolják is egyben a művész alkotó energiát. Aba-Novák festőibb színfoltjait csak néha-néha fogja össze — ahol szükséges — vékony konturral, hogy el ne vesszen együvé tartozásuk érzése az energiák hullámozása közben.

De az átéreztetésre való törekvés, bármily intenzív is a művésznél, nem használ rikító színeket és festésmódja bármily temperamentumos, nem rak fel harsogó színfoltokat. Színei nem a tárgyakon nyulnak fel, belső izzadás hevíti a képet, s nincsen különbség e tekintetben felhők, levegő, ég, vagy földi tárgyak között. Nem a színek pompája, de a színek ereje az, ami világít nála. Hasonlítsuk össze, Szobotka most kiállított képeit Aba-Novák festményeivel. Szobotka művei is világos színharmóniakból vannak felépítve. És nem megtörték a színei, világító erő tükröződik bennük és sugárzik le a képről. Hatásuk mégis nyugodt, világításuk enyhe, mintha sugarai csak rövid távolságra tudnának hatolni. Aba-Novák magával ragadó és perzselő anélkül, hogy hatalmas látványossággal ragadna el. Nála nemcsak a nap perzsel, de a levegő, minden éget minden süt. Szinte fizikailag érezzük a fény erejét, mert minden szín, minden forma ennek éreztetésére szolgál és a képen csak ez a szándék, ez a mindent betöltő törekvés érvényesülés egyedül.

Rozgonyi Mihály.

Thoroczkai Wigand Ede

Vajudik a magyar jövő. A sötét bizonytalanság, mit méhe rejt, hatalmas tehetségű, erős nemzeti érzésű férfiakat kíván, hogy céltudatos, kemény munkával vezéreljék a legyőzött, de élni akaró országot.

A kevés hivatottak közül való a csöndben dolgozó művész-tudós: *Thoroczkai Wigand Ede*.

Míg kis csörtetők tele szájjal harsogják a nemzeti irányt, Ő csöndes munkájában, művészetén keresztül tanít az igazságra: „*Kialakult nemzeti irányról csak akkor beszélhetünk majd, ha saját rögünkből és korunkból nőtt hatóerők nyomai forrtak bele.*“

Míg a terméketlenek krokodilkönnyeket sírnak az erkölcsök romlása felett — ő hajlékaiban szentélyt épít a csendes alkotó munkának, s ezek a napfényes házak a maguk komoly derűjével egy új egészségesebb nemzedéket képesek nevelni.

Míg mozgékony exportörök jólrosszul összeállított propaganda kállításokkal próbálnak hírt szerezni a külföldön a nemzetietlensége miatt hitelét vesztett magyar művészetnek, — ő a szellemi rokonság révén az észak világértékben is legnagyobb művészegyéniségeit fűzte szoros barátsággal magához — hazánkhoz.

Míg hivatalos és nem hivatalos tanítómesterek — tisztelet és hála a kivételeknek — „*elaljasodott és dekadenciát szolgáló, mindenféle izmusokat*“ plántálnak az ifjú nemzedék lelkébe, — ő nehéz és fáradhatatlan kutatással régi korok magyarjainak csudálatos szépségű munkáit kutatja fel és menti meg a feledéstől, s így ad nemes hagyományokat a magyar művészetnek, s alapot a tovább építésre.

S végül míg a magyar iskolák jórészt idegen míveltségtől fertőzöttek, ő őrszemként hallatja intő szavát: „*Az importált szellem ku-*

tyavásárának befellegzett legyen, szomorúan fizettük meg országunk romlásával.“

Negyedszázados munkának eredményei ezek a sikerek, képességek, *elvek*, Egy életnek, amely a magyarok nagyjainak minden szomorú jellegzetességével kezd, teremt, épít, alkot — kellő megértést és méltánylást nem találva.

Nem egyedül indult. Egyben baráti kör is volt az a fiatal építész és művészgárda, amely már akkor mesterének vallotta Wigandot. *Kós Károly*, *Zrumetzky Dezső*, *Kozma Lajos* és az esztétikus *Margitay Ernő* tartoztak hozzá. *Margitay*, *Zrumetzky* elhulltak azóta, *Kozmát* az üzleti érvényesülésvágy „nemzetközi művésszé tette; *Kós* az erdélyi magyarság egyik szellemi vezére ma. Egyedül a Mester maradt közöttünk.

Festőnek készült. De nem elégítette ki őt — aki par excellence térképző és alakító tehetség — a térdiszítés művészetének szűkebb feladatköre. Az iparművészetben át eljutott végre igazi elemébe, minden művészetek anyjához, az építőművészethez.

Nem volt könnyű útja. Hatalmas munkával kidolgozott nagy értékeit — magyar sors — idegeneknek kellett előbbször méltatniok (*Innen—Decoration, 1900. Studio, 1901*), hogy nagykesőre itthon is észrevegyék. Apró-cseprő sikerek után végre 1907-ben a Művészetben megjelenő „*Az én falum*“ c. önálló melléklete — egy magyar falu gyönyörű elképzelése, csudálatosan magyar házakkal — egyszerre hiveivé tette azokat, kik a szépet magyarul szeretik. De a nagy megbízások, melyekkel továbbfejleszthetné művészetét, jó összeköttetésű kontárok-nak jutnak s ő visszavonul Erdélybe, Székelyföldre.

Erdély művészi lehetőségeiben

dúsgazdag földjének értője lett Wigand. Itt, hol keleti kulturkörök olvadnak össze nyugati kulturkörökkel s ebből egy pazar pompájú, szines árnyalatokban gazdag művészi kultúra támad, hol védbástyát és tovább fejlődést talál a magyar műveltség minden hajtása még a törökülés idején is, — itt érlelődött teljessé Thoroczkai-Wigand művész egyénisége.

Eredményeit hét könyvben — a magyar könyvkultúra legszebb igazgyöngyei ezek a könyvek — tette közzé. Az első kis füzetben *Négyféle Művek*, (Marosvásárhely) megveti a építészet népies elemekből való újjászületésének alapjait. A „*Hajdanában régös-régön*“ Csabamagyarok lábnyomát keresi, Attila sátorpalotáját álmodja vissza végtelenül finom rajzokban. A „*Cserényös házak*“ (Táltos, 1916.) székelemek lépteit kíséri a bölcsőtől a sírhompig, ódon zengésű nyelvében, évszázados épületeiben állítva emléket nekik. Az „*Öreg csillagok*“ (Táltos, 1916.) pusztázó magyarok messziségös mennyegők csillagvirág csukrát köti egybe, hogy szépséges, régi nevöket közelebb hozza a kései utódoknak. A „*Régi kert s művesei*“ (Táltos, 1917.) virágok bokrétája közepette a régi magyar kertek historiáját, művelési módját hordja össze, hogy így munkálja a jövendőt. S végül a „*Hímes Udvar*“ (Táltos, 1916.), Wigand saját tervei példája annak, hogy lesz a mult eleven lelkéből termékeny jelen és hogy talál a művész a hagyományok világánál a jövő sötétjében rejülő új, igaz utakra. S végül „*A kert*“ (Pátria, 1923.) című művében elvirult kertek rég elhalványult virágait gyűjti ájtatos kegyelettel egybe, s ezzel lehetővé teszi a magyar népies kert művészi alakjának megszületését.

Azóta elmúlt 5 esztendő. Romlásunk őt, ki annyi hittel harcol a

szébb magyar jövendőért, el nem csüggeszthetné.

Egy kis füzetben — „*Hogyan építsünk a Balaton partján?*“ (Táltos, 1921.) a magyar tenger vidékének helyi színezetű magyar építészetét alapozza meg a környék régi s népies építészetének elemeivel. Majd napilapok hasábjain küzd a gazdaságos és magyar építkezés, művészi nevelésünk magyar szelleme mellett. Kéziratban készen áll „*Az én házam*“ című műve, amely összefoglalása lesz mindannak, mi lelkién s nemesen szép az építőmesterségben, s benne mindenki megtalálja a maga házat templomot, iskolát, parochiát, polgárházat, kultúrpaloták stb.). Gazdag anyaga évek óta vár kiadóra.

Szakembereknek, építőművészet iránt érdeklődő nagyközönségnek szánja készülő művét, a *Wigand: Architecturát*, melyben tervezési munkálatait egyesíti. Ugyancsak régóta vár kiadóra költői lendülettel megírt 2 munkája: „*Virág a néplelekben*“ és „*Turán-nomád hagyományok népi építkezésünkben.*“ Utóbbi az 1928. nyarán fővárosunkban rendezendő finn-ugor kongresszusra készül, melyen Toroczkai felkérésre előadást is tart a magyar építőművészetről.

Elméleti munkálkodása mellett sokat tervez. A közel mult években a tatabányai tisztikaszinó tervpályázatán lett izig-vérig magyar, olesó, praktikus tervével, mégis második. Megelőzte egy, a maga nemében kitünő, de . . . *olasz renaissance(!) palota*. Hasonló mellőztetésben volt része az idén Mezőkövesden . . .

Mert, sajnos való, a magyar ég alatt még mindig buján tenyésznek — szíván magyar vért — az idegen virágnak és magyar művésznek lenni még mindig kálváriajárás.

Zakariás G. Sándor dr.

Katona Nándor

I.

Sziklák vonulnak az alkonyatban, rőt sziklák törnek az égre megváltozhatatlanul és komoran: mögöttük a kép egéből már eltűnt a nap, csak nyugvása arany emlékét hagyta ott és ez az elérhetetlenül és eltűnőben ragyogó alkony olyan, mint egy elérhetetlen és örök hajnal túlsó ígérete.

Itt már este van és koraósz. Sötétlila hegyek alján kiszélesedik a Vág, sötét medre kitágul, belőle sziklák ütköznek ki a homályba és a föltámadó hold aranyos árnyéka leszállt egy kicsit megpihenni magas vándorútján benne.

Az év körforgásában ujjászületik a tavasz. A rozsdavörös cserjék levetkőzték már a havat és a hideg kék égre fordítják a halál Őszi nyomait: új tavasz elé tartanak és mögöttük a hó takart hegyormokat még nem érte meleg szellő, a tél almodik önfeledve bennük.

E végtelen gazdaságából a világnak taláalomra emeltünk ki pár töredéket, mert minden képe e tömérdek művésznek összefügg egymással és látomásának se szeri, se száma. Végtelen az mint a természet, melyben minden a mindent tétélezi föl és a nagy körforgás örök láncá egybe és a mindenséghez kapcsolja a térben elterjedt világ részleteit.

Ezt a mindenséget festi ez a művész és ezért minden képe töredék, mely a többit áhítja, melynél a többit áhítja a néző. Ez a művész a teret festi, a térben az időt, az örök átmenetet, a múltást, föltámadást, születést, mulandóságot, pihe-nés-, mely útközben esik-, hajnalt estét, delet, szürkületet, mely örökön változik, mely örök változás maga. Az idő drámáját festi, melynek tárgya a világ, az idő misztériumát, melyben meg kell hálnia a

hősnek, a végtelen világnak, hogy új életre támadjon és maga a halál és újjászületés, a tavasz és az ősz a hősnek végzete, önmagában hordja legfőbb törvényét és értelmét és ez az, aminek felismerésében nyugodott el az antik böles, elnyugodott Spinoza és Goethe és elnyugszik ez a művész is, Katona Nándor. Ilyen-né festette a természetet. És az ember? Megtalálja-e önmagában is ugyanazt a törvényt, mely áthatja a világot, melynek törvényszerűségében elnyugszik, amelynek oly szentnek érzett végzetszerűségében a végtelenség egy biztos részletének érzi magát? Megtalálja-e, mint azok megtalálták?

Az időt festi a művész, a változást, a mulás és változás végtelen melódiáját dalolja színeiben és e végtelen dallam mindegyre visszatérő alap és zárótémája egy kép, egy tétova emberalak a nyomasztó ködökben, a bizonytalanság útján, a kép, amelyet Katona oly gyakran fest meg, az Ember a ködben.

II.

Végy egy képet, takard le s szabadon csak egy darabját hagyd: lesznek képek, amelyek kivágott részletéről nem tudod megmondani, mit ábrázolnak. Katona művein ez a kísérlet bátran elvégezhető. A sziklákról érezzük, hogyha eltűnik a nap s eltűnik égő színük, akkor is sziklák maradnak, fái fák, vizei vizek, cserjéi cserjék a világ világ marad, ha színei el is enyésznek. Az anyagot, a mozdulatlan anyagot érezteti ez a művész, melyre a színek megvilágítva borulnak és esodálatos hangulatba ejtenek. Az a rózsás felhő úgy úszik át az égen, mint az emlék, mint egyetlen remény. Azok az izzó sziklák úgy törnek az égre, mint a visszafordíthatatlan akarát, az a hó úgy tekint a tavaszodó völgybe, mint az elszánt-

ság, mely az élet fölé vitt és mely a föl nem olvadás nyugalmaival tekint a változás játékára. És hány alkonyat van, melynek a nap halálában kibontakozó sárgája oly vágyat kelt, mint az isteni, mint az öröklét, mint a földön nyugtalan szív megpillantott és fölismert házája.

Katona színeit nem bontja föl a világitás. „Am farbigen Abglanz“ nem az egész valóság jut kifejezésre nála. E színek a tónus lehellyeni finomságaival egységes atmoszférát teremtenek mindig: egy hosszú, a természet megfigyelésének áldozott élet vallásos erőfeszítésének eredményeképpen.

E mély költő mélyen intellektuális is. Nem a síkot festi, víziója nem misztikus, nem tömöríti egy síkba érzése hevével látomását: rendezve látja a világot, távlatban. És e rendezett világban annál mélyebben ragad meg hangulatainak lirája. Minthogyha kívül állana a magafestette világon, egészen felolvad művében mint egy klasszikus drámaíró. Érzése nem erőszakolja látását: a világ tárgyilagos rendjével harmóniában van, nem lázad ellene, hanem álmokat les el tőle: meglesi, amikor a természet álmodik. Csodálatos bőségűek álmai: hosszú küzdése folyamán, melynek egyes szakaszait még nem ismerhetjük kellőképpen, mindjobban beteljesedik. Megbékülése a világgal mindegyre mélyebbé válik, de vágyódása is. Hollandi s angol képeitől, ifjúkoráról, mikor küzködésében sokszor meglepően és döbbenő erediségben súrolta az impresszionizmus következetes irodalmát, nagy út vezet, mely mint a mester oeuvreje a maga gazdag teljességében még nem állhat előttünk, hosszú út, melynek folyamán képeinek sötét hátterei kivilágosodnak: megvilágosodott előtte a világ, de annak megismerésével vágyódása is egyre nőtt. Ily művész egyedül áll.

Nincsenek problémakorök, melyekbe bekapcsolhatók, hacsak világlátását gyökerében nem akarnók érthetlenné tenni. Belemerül a természetbe, nem szimbolikus, mint Böcklin, nem forr előtte az élet, nem forr ki előtte, mint Böcklin előtt, fejlődésében csodás lényeket, ő nem látja fejlődésében az életet: a természeti törvények örök és nagy, változhatatlan nyugalma keresi és találja. Az esendő és tétova, a nyugtalan és zavart, a bizonytalan: az ember, hiányzik nagy természetlátásából; ő nem az emberi kulturát festi a természetben miut Segantini. Ha a hegyek alatt teli, nyomott reggelen nyomorult kunyhók ablakában sárgán világit a tompa mécsfény, a bizonytalan világoosság, annál reménytelenebbé teszi az ember hajlékát, az elcsüggedés végzete gyászol e képeken.

Az örök természet költője, az örök nyugalomé a változásban, de az örök vágyódásé is. Mert mégis: nyomasztó ködökben is bizonytalanul egy hang — költészetének visszatérő dallama — megújra fölhangzik: az Ember a ködben.

III.

A nagy nyugalom, a természet örök bizonyosságát adó békéje az ember részére csak vágy. Az ember a ködben halad. Katona így látja. Mi azonban, akik elszakadtan sóvárogjuk vissza gyermekségünk s lelkünk hazáját, a Magas Tátrát, mi, akiknek életére és lelkére azok a hegyormok tekintettek, másképp látjuk a művészt. Mint egy magában álló utolsó fenyőt a hegytető végében, mely kikereste a meredek mélységét és társtalanul s elszántan üti sudarát a megbékült estipiriba. Köszönjük néki, melyet művészetével nekünk visszaadott, a magyar Magas-Tátrát.

Nagyfalusi Jenő.

KIÁLLÍTÁSOK: UME a Szalonban

Többszörös szereplés és sikerek után most először mutatkozik be idehaza az Uj Művészek Egyesülete. Mindenképpen értékes a progresszív szándékú művészeknek ez a második egyesülése. Művészeti életünk szempontjából közömbös az, hogy mi tette szükségessé a KUT mellett az UME megalapítását. Hivatása van. Versenyt, elevenséget, az élmény nagyobb izgalmát, a készségek sokszorozódását, általában közönség és művészek számára teljesebb megvalósulást jelent.

A kiállító művészek — ezt a katalógus előszavában hangsúlyozott „azonos szándékussággal“ szemben kell megállapítanunk — elágozó úton, egyéniségük szerint különböző értelmezés szerint keresik a művészet fejlődését, a jövő stílusát. *Vaszary János* stílusának monumentálisítása a festői eszközök hajlékonyságának biztos fölényéből nő. Abból a lendületből, mely egyetlen mozdulatban fut le egy női akt konturján. Az egyszerűség itt a biztossággal és a látomás monumentálisításával azonos. *Lahner Emil* eldobja az olajfesték gazdag kifejező képességét és grafikát csinál vele. *Gadányi Jenő* mindent feláldoz a naivitásig szűkülő egyszerűségnek. Tagadhatatlan, hogy a látomás egésze és a stílusos sajátosságai között van bizonyos megfelelés, művészi egységnek ígérkező azonosság a primitívitásban, de úgy látszik, hogy nem az ingénium közvetlenségéből, hanem inkább valami külső indításból, akaratból származik. *Emőd Aurél* a fiatalabbak között a legfelsőbb. Erő, lágyág, lendület és nemes érzelmesség olyan széles átfogóját mutatják a festői érzékenységének, melyből még kiváló értékek kiformalódását várjuk. *Hangai Szabó Miklós* virágcsendélete *Vaszary János* felé mutat, tájképe már sajátos látásmódjának komor liráját jelenti. *Göllner Miklós* a fény problémáját feszegeti. Tehetsége

megjeleníti az özönylő fény kozmikus erejét, mely a formákat párás látszattá oldja, de magát a fényt, mint a látomás színekre tagozódását, vagy mint festői kifejező eszköz elhanyagolja. *Medveczky Jenő* egyike a legérdekesebb tehetségeknek. Tereferéjén quattrocentes festői finomságoknak új értelmet ad a modern dekorativizmus, a kép szín és folt ritmusának nagyobb kötöttsége által. Általában rendkívül képszerűek a víziói, s az előadásában az eszközök gazdaságos kihasználása sajátos higgadtságot, nemes tartózkodást ad az érzelmes finomságoknak. *Klic Zoltán* Csók István szürkés lány színharmóniájával rokon pikturát mutat be. Formalátása kiemeli a naturálizmusból, de a fakturájának egyenlőtlenségei, stílusának meg-megbomló egysége azt mutatják, hogy keresését egyelőre inkább az elgondolásai, mint a formák határozott megérzése vezeti. *Antal József* „Démon“-a a kompozíciós kvalitásai mellett is még kissé sivár, „Cigány lány“ c. képén vannak ugyan megoldatlanságok, de a megfestés energiája, a részletek megoldásának belső harmoniája és a faktura kifejezőerejének gazdaságos elosztása már gazdag tartalommal válik. Szép lirájú „Krisztinaváros éjjel“ c. festménye és bátran rajzolt női feje fejlődésének jövőbe irányuló vonalát mutatják. *Büky Béla* egyszerű, jól érzett képeivel — legalább is megjelenésében — harmonikus, nyugodt tehetségét mutatja be. *Dullien Edit* „Kis búcsusa“ szépen komponált, sajátos színekre épített kép. *Kemény László* „Fogházudvara“ és „Temetése“ nagy ellentmondás. *Vaszkó Ödön* szürkés, mély harmoniában, hatalmasan leegyszerűsített formákkal adja intellektuális élményeit. *Bartók Mária* képein minden más kitünő érték sem tudja pótolni a színek. *Pilch Dezső* sok változás, hosszas keresés után most valami nyug-

talán, ideges fakturával, hideg harmoniába szorított színekkel kísérlétezik. Amit ezen a nyelven megszólaltat nem érdektelen, de azt hisszük, még nem az, amit meg akar találni.

formáknak azt az érzéki örömet, ami a görög plasztikának nagyságot adott s ami, ha egyszer megtalál születni valami eféle, életet fog adni a magyar szobrászatnak. „Kigyóbüvölője“, „Jass band“-je nem lehet

Medvaczky Jenő :

Marika

UME kiállítása a Nemzeti Szalonban

Beöthy István szépen, lelkiismeretesen mintázott „Csók“ és „Vetkező férfi“ c. szobrai mellett „Herosa“ mesterkéltnek hat. *Gárdos Miklós* sikosan mintázott szobrai föltétlen stiláris egységet adnak, de ebben a kötöttségben német plasztikává lelketlenednek. Nem adják a

meggyőződéses munka. *Lajos Béla* hatalmasan érez és formaadásmódjának lelkességével természetes egyszerűséget ad a legszélesebb gesztusoknak is. *Vilt Tibor* plasztikájában a szerkezetiség korrekt tisztaságát lehalványított apró formák fátyola teszi sejtelmessé.

Kernstok Károly kiállítása

Tizennégyévi elvonultsága után külföldi szereplését leszámítva, most egész multjának összefoglaló képét mutatja be az Ernst Muzeumban. A bemutatkozás őszinte megnyilatkozás, melyben sok hányattatás sok mindennel való próbálkozása, a nyugtalan élet távoli titkokat önmagává követelő törvényei, mithologikus elégtelenségű lélek örök mohósága tárul világgá. A nyugtalan kor, nyugtalan embernek multjában sok duhaj forradalmiságot, kiáltó és ellentmondó szélsőséget, nagy viharzások folytonosan gyökereket tépő vad erejét fedezhetjük fel. Ami ezt a harcoss, forradalmi temperamentumot, a mindenkor újat kereső kedvet mégis egységbe fűzi, ami az ellentmondásoknak mégis azonos értelmet ad, az a Kernstok Károly őszintesége. Az az őszinteség, mely a forradalmi kor minden irányítását élménnyé emeli, mely minden irányításnak az élménnyé mélyüléssel át művészi értéket ad — az őszinteség, mely az

egyéni értékek feszülése a kifejezés felé.

Ebben a folytonos küzdelemben, a vérmérséklet követelő hajnalában a Kernstok fejlődésének mégis határozott vonala látszik. A „Kubikus“, „Szilvásban“ korának naturalisztikus egyszerűségétől, nagy összefoglalásokat kereső naivitásától szakadatlan és egyre teljesedő differenciálódás vezet a „Havel mentének“ festői finomságáig. Ott a színek még vastagok szinte önmaguk is anyaggá súlyosodnak, tiszták abban, ahogy egymástól elkülönült, határozott foltokba helyezkednek. Ebben az új stílusában az egyszerűség, a formalitás egyszerűsége már elszakadt a természettől. A színek lazúros vékonyan kerülnek a képre és egymásba keveredve, összefuttatva több közvetlenséget és erősebb lírikus tartalmat adnak a képnek.

Magától értetődik, hogy az ilyen forradalmi, extrémításokra hajlamos művész jövőjére még az ilyen egészen nagy vonalú megállapítások sem érvényesek.

Spirituális művészek a Szalonban

Azok közül a művészeti egyesületek közül, melyek a nagy kavardás, a „művészeti és társadalmi anarkia“ ellen alakultak nem a legigénytelenebb a Spirituális Művészek Szövetsége. Azt mondják: „Új embert, új életet s új művészetet hirdetünk, mely fölemeli az embert a sárból hová a pusztító utálatosság százada letaszította...“

És meg vannak győződve arról, hogy a „gúny, kicsinylés, kiáradó, cinikus, kétségeskedő megszólás és rosszindulat“ a művészetüknek szól. Pedig hát nyilvánvalóan ezeket a nagy puffanású jelszókat szokták az emberek nem is rosszindulatú, hanem lagymatagon elfutó pillantással lemosolyogni. Tulajdonképpen csak izléstdolga, hogy ki milyen

jelszóvá bontja a maga felfogását, mégis komoly művészi egyesülésnek nem kéne ilyen mellékes, művészi termelésétől távoli dolgok miatt céltáblává állítani magát. Utóvégre a piktor, szobrász mégsem a katalógus előszavába eldördített vezércikkkel hat, hanem azzal, amit fest és mintáz. És ha az olyan komoly dolog, mint ez a jelenlegi „spirituális“ kiállítás, senki sem fog maliciát ontani rá.

A kiállítás reprezentánsa *Náray Aurél*. Dikturájában alig látszó színek bujkálnak a fehér-fekete hálójában. Festékfelrakása ideges, nem ad exakt formai értelmet, csak igen távoli egységben rendelik alá magukat a képnek. Ezek a tulajdonságok művészetét szenvedelmes,

komor lirává teszik, mely ott a legjobb, ahol lirikusan fogható színére ölti. Ilyen néhány női arc képe, tanulmánya. *Czenk János* színesen, derűsen érez. Lágy formákat, puha fakturával ad, de a nagy összefoglalásoktól erőt és kifejezésben a színek csillogásával egy egyiséget kapnak a képei. *Márkus Imrét* borus, lágy grafikája finoman érző piktornak mutatja. *Remsey Sándor* „Anyá és gyermeke“ c. festménye hatalmas, szinte klasszikus kvalitású kép. *Zsotér Ákos* kompozícióin sokszor igen kigondolt a

térbehelyezés. Kiforrott kvalitásai az „Utca“ c. képén látszanak.

Remsey Jenő ismert gobelinjei mellett, a kiállítás központjába a párizsból nemrég hazakerült *Krivátsy Miklós* szobrai kíváncsognak. Minden vágyával a plasztikai művészet ősgyökerei felé visszahajló szobrászat, mely alapos készülségű művésznek a legáltalánosabb értelmet adó formai jelentés mellett egyéni, primitív-monumentális érzéseit hordozza. Felkészülsége és tehetsége legmegközelíthetőbb önarcképén és D. A. úrnő képmásán.

Szoi olaj Béla.

Egy magyar rézkarcnyomó műhely

Valami anakronisztikusan szép dolog. Homályos, a lármás mindennaptól elbujt helyiség, ahol csendes halkszavú emberek pergetik a mesterségüket, amelyet olykor művészetnek hívnak. A régi céh városokban lehettek olyan szobák, melyeknek falai között zöld-kötényes emberek fűzték az azóta már régen megsárgult papírú könyveket vagy faragtak vagyonokat érő hegedűket. Augsburgban, Cremonában, talán Pesten is. Nem atelier és nem gyártelep. Műhely. Műhely; szelíd, egyszerű szó, mely valami kiveszni kezdő világot fejez ki s amiből ha akad még egy-kettő a földi tájakon, azt őrizni és szeretni kell, mint ahogy szeretni kell régi megfakult írásait a régi embernek, vagy elszáradt virágait a régi napoknak.

*

A lármás belvárosban az egyik régi ház udvarán van a „Magyar Rézkarcnyomó Műhely“ helyisége. Nem üzleti vállalkozás, hanem valamil' art pour l' art dolog, ahol az emberek nagyon szeretik a munká-

jukat és amit a pesti közönség nem igen ért meg. Mert a pesti közönség túlságosan snob és még igen hosszú ideig nem fog fejébe meáni az, hogy a szép dolgokat kutatni kell, a szép dolgokért fáradni és és talán pártolni kell egy kicsit a szép műveket és azok művelőit. A Rézkarcnyomó Műhelyt Dr. Schilling Aladár alapította és küzdve a publikum indolenciájával, mégis csodálatos szeretettel tartja fenn. Állandó kállításokat rendez a fiatal magyar rézkarcolóok műveiből, melyeket ő maga nyom ki saját műhelyében. Márciusban Derkovits Gyula rézkarcai voltak soron s bár a karcok meg sem közelítik az előbbi kiállítást — Zádor—Schilling stb. — alkotásait, mégis dicséret illeti őket. Derkovits rajzai nagyon nagyon a kezdő kapkodót árulják meg el, az induló művészt, aki térdet hajt a régiek előtt, de szeretné megérteni az ujakat is. Stilusosak, de technikailag gyengék, képei közül a legjobbak; az önarckép, a Teremtés és a verista Rayatal.

Fiala Ferenc.

SZINMŰVÉSZET:

Móricz Zsigmond: Uri-muri

(Premier.)

Életünk: züllés, romlás szakadatlan. Temperamentumunk par excellence lirai. Talán a vérünk, a húsunk predesztinál arra, hogy organizmusunkban folytonosan változzon a csönd és a vihar.

Álmaink: pompás, színes varrottasok. Bennük a délibábok fényhabja és az egész borzalmas messzeség.

Móricz Zsigmond bizonyára sokáig nézett a lángba.

Főhőse tökéletes esszenciája a különös sorsnak . . .

Főhőse úgy szikrázik, mint valami ördögi meteor. Állandóan a legveszedelmesebb szakadékok kísérik útjában. Idegrázó, amint lép, fut előre.

Bús elszántság hevíti, mert mindenből többet, jobbat akar. Agya eleven és tiszta.

Főhőse az accumulator: az összes hullámok ura.

Társai?

Életünk különböző szimbólumai.

A hímnemhez tartozók olyanok, akár a tölgyek.

A nőnemhez tartozók olyanok, akár a rózsák.

Magyarok. Sajátosan szép, bűja izükkal megrendítőek a szájukból jövő-tünő szavak, amelyek bármikor felrobbanthatják az ekrazittal telített levegőt.

Móricz Zsigmond zseni.

Móricz Zsigmond tudja, hogy minden villanást a természettörvények hajtanak.

Darabja biotechnikai elven épült.

Móricz Zsigmond eszméi megmozdultak a teremtő mélyben és lassan kiteljesítették egyetlenül lehetséges formájukat.

A rendező, mintha érezné a csirák fölfelé törését: oly pontosan dolgozik.

A színen: csodálatos horizontok. Szinte hallani a furulyák és a kolompok neszt.

A játsszók harmónikusan beilleszkedő emberek.

Móricz Zsigmond ime! kibírta harsogni azt a mérhetetlen döbbenetet, ami szunnyadva bár, de annál gyötrőbben lüktet sziveinkben.

Fiatalságunk köszönete érte!

Budapest.

Simon Andor.

Móricz Zsigmond: Uri-muri

— Hét képből álló vigjáték. — Bemutatta márc. 3-án a Vigszínház. —

Berzsenyi és Kölcsey lantjának még az ideális multszemlélet adta a magyarságot ostromozó szavakat. Irodalmunkban Katona Józsefet készítette legelőször fajtája sebe és szeretete ébreszteni akaró, hatalmas sikoltásra, de a romantikus koncepcióban fogant személyes patoszú „Bánk bán“ későn talált méltó meghallgattatásra. A politika porondján Széchenyi viaskodott fajtájával, amely nem akart hitelt adni a kegyetlenül igaz meglátásainak és a rest magyar életet a mo-

dern haladásba bekapcsolni akaró tanácsainak, inkább követte az önérzetet és a nemzeti hiúságot simogató, illúzió politikát. A XIX. század közepe táján Vörösmarty mélybugású lirája sírt fel egyszer-kétszer nagyarányú víziókban s később Vajda János marcangolta féltő óvatossággal virrasztani nem tudó nemzetét . . . Azután hosszú ideig őszinte zokogás nem zavarta a Széchenyi-programmjal kérekedő liberalizmust hangoskodó hazafias lelkek csodálatosan csöndes tunyaságát.

De jött a századforduló s a fiata-

lok előtt felvillanó európai haladás árnyékot vetett vesztegelő magunkra. S jött a zsíros álmokat tagadó, magyar ugart csúfoló, népének örök verést kívánó, de fajtáját mélységes szánalommal szerető és bűneink minden iszonyát ezerszeres kinnal átélő messiás-költőnk: Ady Endre. S ideges remegéssel és sietséggel kongatta-kongatta temetőszagú népe fölött a vészharangot, de késve érkezett és csak a rettenetes embertelenség után kezdték írteni látnokságát. Mellette és utána az irodalomban még két hang rezgettette meg egyre erősödő dübörgéssel a süket magyar fülek dobhártyáit: Szabó Dezső kintől torzított, élőket felriasztó, halottakat fölcibáló, szíve véréből fájdalmasan sürgető hangja és Móríc Zsigmond vérmes magyarokat regénybeformáló, de a magyarpusztulás leheletét még alig-alig éreztető hangja. De Móríc Zsigmond sem sokáig nyomhatta el a torkát fojtogató kiáltást, kibuggyant belőle, mint érett kalászból a búzaszem, mint a kereszrefeszítetből az utolsó jaj!

A magyar bánatnak viaskodását a jobbat kívánó magyar jövővel próbálta vígjátékba szorítani Móríc Zsigmond az „Uri muri“-ban. De nem vígjáték lett belőle, hiába a happy and, túlelmedik a pusztán szórakozásra szánt színdarab keretein; megragadja a néző szívét, véré, sokszor mosolyt is varázsól a szemekbe, de csak azért, hogy utána annál megbánóbb könnyekkel áraszson el. Eléd hinti a magyar mező minden virágának illatát csak azért, hogy józanodj ki a fejfájós mámorból, füledbe súgja a magyar puszták minden álmát, nem hogy mesébe ringasson, hanem hogy építő vágyat meríts belőle, szíved falára karmolja mosolyogva nézett bűneink sorát, hogy munkára aláztoskodjék dorbézoló kedvünk. A haladást észre nem vevő, az újítani akaró minden szándékot csirájában megfojtani, magához a sárba rántani akaró ezeresztendő magyar

pokol kétségbeejtően őszinte rap-szodiája ez a darab. Merjünk és akarjunk haladni, lépjünk túl a duhajkodó, vagyonokat elivó, mozdu-latlanságot értékesnek tartó felfogáson, öleljük magunkhoz az új világ minden szépségét, kamatoztassuk a fejlődés minden lépését: ez a tendencia vezette Móríc Zsigmondot az „Uri muri“ megírásánál.

Szakmáry Zoltán, alföldi földbirtokos, mintagazdaságot akar létesíteni: műtrágyát használni, gépeket beszerezni, gyümölcsöt ültetni, virág- és zöldségkertészetet teremteni, cukorrépát, gazdasági növényeket termelni stb. De mindehhez pénz kell, a birtok pedig túl van terhelve adósságokkal, feleségének kellene tehát aláírni a váltót vagyona terhére. De a vidéki gen-tryotthonban nevelkedett asszony nem hisz férje terveinek eredményeiben, fél a szokatlan újításoktól, mert addig még semmi sem sikerült, azt szeretné, ne Szakmáry Zoltán legyen az úttörő, ő csak folytassa apái életét s ezért — nem írja alá a váltót. Feleségétől meg nem értetten, uri barátaitól kinevetve, bosszantva szédítő mámorba akarja fullasztani bánatát, terveit, előretörő életlendületét. Tanyájára hívja barátait s kezdődik a cigánymuzsikás, kapáslányokat ölelgető hajrás, vad uri muri. A darab legművésziesebben, legéletszerűbben felépített képe a hajnalba nyuló, tipikus magyar urakat megelevenítő duhajkodás rajza. Csörgő Csuli felejthetetlen alakja kitűnően reprezentálja a sírva-vigadó magyar uri tempót. Döglenek a disznói, egész falka elhullott már, utoljára a nagy kan is? Annál szédítőbben húzza a cigány, folyon a bor, ugráljon a lábunk!

De Szakmáry Zoltánt nem tudja előnteni a mámor, még a magához emelt kis paraszt nőstény is megcsalja az első csók után. Megérkezik felesége s borzadva látja a tivornya szédületét. Szemrehányó, féltékenykedő jelenet. De a váltók-

ról, férje lelkének megértéséről hallani sem akar. Egy pillanatra mintha minden összeroppant volna! Hiába itt minden akarás, nagy terv, erős gondolat, szép szándék! A magyar pokol nem enged senkit kiemelkedni a sárból! Bús makacsságában Szakmáry Zoltán fegyvert

Drámailag összefüggő, szerves mese nem tartja össze a darabot, az egyes képek kissé lazán követik egymást, ez talán minden hibája az „Uri muri“-nak, mert alakjai egytől-egyig művészi faragásúak, nyelve dús, televény magyarsággal pompázik és a rapszódikus szag-

Kós Karoly:

„Erdély köveiből”

szegez homlokának, de sógornője kiüti kezéből, a golyó célt tévesztve furódik a falba. — Ha a közönséget nem vette volna figyelembe Móricz Zsigmond, itt kellett volna végleg legördülni a függönynek. De — hogy valami vígjátéki ízt is kapjon a néző s megnyugodva távozzék a színházból — az utolsó képben minden jóra fordul — happy end! — a feleség hajlandó aláírni a váltót s együtt akar a tanyán dolgozni férjével. Vírrad a magyar pusztán!

gatottságot kiszínezni, tompítja, elsimítja a nagyszerű színészgárda kitünő játéka.

Fajtáját féltő minden magyar igaz hálával tartozik Móricz Zsigmondnak e lelkiismeretünkbe döbentő kiáltásért. A magyar irodalom pedig olyan munkával gyarapodott, amely méltón sorakozik a Katona Józsefek, Széchenyiek, Vörösmartyk és Adyk legművészeibb munkái mellé!

Nagy László.

A kék madár

A kritika már régen elismerte s az európai színpadokon lefolyt sok ezer előadás végérvényesen megállapította a kék madár hírnevét.

Kritikai tollal újat írni igen nehéz valami volna s csupán pillanatnyi mozgó jegyzeteket lehet feljegyezni e nagyszerű együttesről — talán csak annyit, amennyi színház kaputól az otthonig eszünkbe villan.

*

Hát igen. Úgy emlékezünk, hogy minden kép — minden jelenet előtt megszólalt a gong — ez az évszázadok óta legdekoratívabb hangszer és mint valami komoly ornamentika huzódott végig a sötét nézőtéren. Azután kijött egy úr — az igazgató — a Jushny — a modern bábjáték megalapítója és Isten tudja immár hány ezredszer szórakoztatta a közönséget lokális és aktuális tréfáival. Az orosz Jushny, aki tréfásan beszél — aki viccel — aki humoros ember hírében áll és akinek tragikus véres napok állanak a háta mögött. S a hangja talán azért olyan kedves s még a gyengébb anekdotái is talán azért hatnak úgy, mintha nagyon nagyon ritkán hallanánk hasonló dolgokat. Mert Jushny orosz, sőt annyira az — az egész társulatával egyetemben, hogy fájó koválygás lehet a számukra az egész orosz határokon inneni dicsőséges vendégszereplés.

*

Az orosz kék madár! A gondolat — sőt az első próbálkozás is — ott született valahol a Smolenski tartománybeli Palachkinóban — egy eldugott Isten háta mögötti nyakig sár falucskában, ahol Penischeff hercegnő gyűjtögette az orosz népművészeti motivumokat és alkalmazta iparművészetre, színművészetre egyaránt. Az ő minden mű kultúrájától mentes műhelyeiben nevelkedett Jushny is nem kisebb próbálkozók, mint Majutin—Roer-

rich—Golovin társaságában, akik azután Európa két nagy Ex Oroszországában, Berlinben és Párisban ápolták tovább a talachkinói próbálkozásokat. Nevök talán nem olyan híres mint Reinhardté — sőt laikusok előtt teljesen ismeretlen — de az bizonyos, hogy az új színházi rendezés, — amely sok tekintetben néha elnyeléssel fenyegeti a fonetikát — orosz intencióra indult meg az európai színpadokon.

*

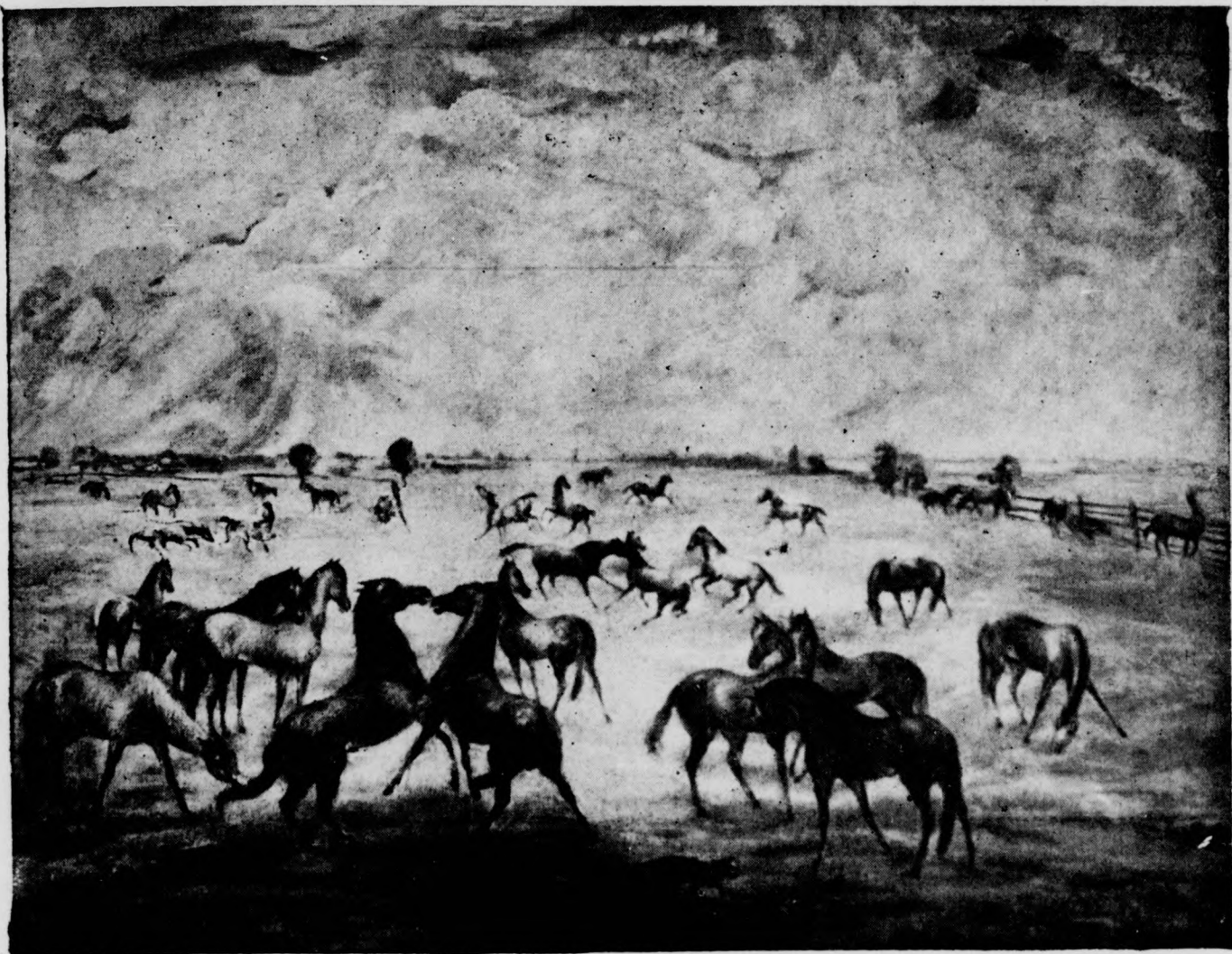
Oscar Wilde írja valahol, hogy a művészet új iránya északra húzódik s a bölcsője ott ring már az Ural hegység alatt. Valahol, ahol még érintetlen pihent nemzedékek próbálkoznak az ősművészettel, amely elvégre is alapja minden ideg metropolisban kifejtett „új irányzatnak“. É s a kék madár társasága már kengyelfutója a fényreklámokkal agyon hirdetett modernségnek, ami mögött nyomorúságos muzsik viskók és nagy hegyoldalokban meghuzódó apró pásztor falvak látszanak. Hiszen a történelem szerint a renaissance is a hatalmas olasz városokban született, de a renaissance mindent megkezdő csirája mégis csak Giottó volt aki útszéli kövekbe karcolta bele a maga nagyszerűségét az itáliai campagnákon. Minden minden művészet a földből ered. Közvetve vagy közvetlenül. Még a városok modern művészete is, a földszagú termékeny pusztaságokból meríti az anyagot. A humoszból, ami közvetlen válaszfal az Isten és az ember között. Az aszfalt a leszóritott, kő alá rejtett város, csak átveszi és néha jól, néha rosszul a maga tömeg képére formálja azt. És önmagának hazudja, hogy: „ezt mi adtuk, ezt mi alkottuk.“ S Európa még ért művészi átformáláshoz de a nagy — tipikus metropolis ország — Amerika már megdöbbenően sivár és száraz képet nyújt erre az időre,

mikorra majd megszűnnek a nagy padról. A vak, tetves koldusok föld embert végképen kiszorítja a primitív gép ember — a Keyzerlingi soffőr-typus.

*

Azonban a kék madár! Színek és

gény sugárzott le a homályos színpadról. A vak tetves koldusok éneke, akik csodálatos Grálburgot látnak kiégett szemük mögött a messzi bizonytalanságban. A hívő nyomorultak zsolozsmája. A kik hisznek azért, mert már egészen el-

Kernstok Károly:

Ménes

Ernst-muzeum kiállítása

képek. Legjobb volt természetesen még mindig az Ej Uchnem. A volgai hajó vontatók. Ha tizedszer nézi meg valaki, akkor is kell, hogy fájjon a dal és hogy a tulajdon vállában érezze a rettenetes kötelet, ami állattá tette azembert a baromi munkában. Hasonlóan hatott a Budapesten először bemutatott „Vakok” című kép is, amely mint valami meglevenedett Dosztojevsky re-

vesztek. Emberi, nagyon emberi dolgok. Különösen jó számok voltak még: a pétervári ueca, a kintornások és a Doppelquartett. Kár, hogy Jushny ujabban olyan számokkal is kísérletezik, mint például a „Búcsú”, amelyik sablon revükép és ami — ha túlságba viszik — igen sokat elvesz a Kék madár tipikus oroszországból.

Fiala Ferenc.

FILMMŰVÉSZET: Jegyzetek a film margójára

Mikor a filmről beszélünk, mindig a legnagyobb érdeklődésre tarthatunk számot, de mert sajnos ezen érdeklődés csak igen ritkán tudja áttörni a filmprodukciónak rentabilitásának kínai falát, ez mindig és minden fázisában a falon kívül rekedtek intern sajátja marad. Ezuttal sem történik más: az érdeklődők számára s a mai filmművészet kisebb dicsőségére egy kis elme-futtatást rendezünk jelenről, jövőről, arról hogy tulajdonképpen mit várhatunk egyelőre a jövőtől.

Nehéz arról beszélni ami nincs. Mert valóban filmművészet ma nincs. Ami van az *film és művészet*. Nem szeretnék a pamflet írás gyanújába keveredni akkor mikor inkább a művészet, mint a mai produkció javára disztinkciókat teszünk. A film lényegét akarom megközelíteni, nem pedig a művészet kritikáját hozni. Csak annyiban tagadok amennyiben újat állítok.

A film életében a technikai újítások és stílusok olykor frappáns váltakozása mellett a *filmszerűség* jelentett egyedül mostoha figyelemre méltatott határkövet.

Filmszerű. Mi ez?

Kétségtelenül egy alig megfogható pozitívum de amely mindenkor leválik a pergő film testéről és önálló szerves élet tud élni. Sohasem egyenlő azzal, ami a filmet teszi ki, ettől különemű, szerves egész. Jellemző, hogy effektusaiban túl éli minden „grandiózitását“ a filmnek. A lélek az organikusra reagál leghamarább és ezt visszavonhatatlanul magába zárja. A film ezen „újszerűsége“ is szervesen kapcsolódik a lélekbe. Elemezzük tehát milyen ez a filmszerű és miben rejlik ez a különeműség.

A film a művészetek skáláján a legmélyebb rokonságát a zenével és a képművészettel mutatja

A képművészettel való rokonsága az első pillantásra is nyilvánvaló. Állítsuk meg egy pillanatra a vetítógépet és amit a vásznon kapni fogunk *kép*. Hogy művészi vagy sem, lényegtelen, mert lehetne olyan is. S mint ahogy a képművészet elemei a kompozícióban állanak össze művészi egységgé, ugyan úgy a film is a síkban lerögzíthető formák (pont, vonal, zárt egységek) nyelvén beszél és emelkedhet művészi magaslatra. A különbség mindössze a megjelenítés eszközeiben, a fény technikai felhasználásában van. Ott festünk vagy rajzolunk, itt csak vetítünk. Bármely képművészeti alkotás a vásznonra vetíthető, *lényegileg* változatlan maradt. A vetített kép nem abszorbeál s nem is hagy ki semmit, legfeljebb kiküszöbölhető technikai fogyatékoságok maradnak fenn. Ne felejtsük el azt, hogy csak a lényegest s nem a hatásokat azonosítjuk. Mert természetes például, hogy egy miniatűr a vásznon arányaiban elveszti egy szerves kitevőjét.

A zenével való rokonság már áthatóbb szemléletet követel. Meg kell szabadulnunk a mai film heterogén elemeinek (kép, felirat) együttjáró és aklimatizálódott szuggeszciójától. Megindíthatjuk a vetítógépet és vele felszínre vetjük a filmkitevő második elemét, a *mozgást, haladást* egyuttal meg kell fosztanunk a cselekvés szükségétől. Cselekvés alatt a vásznon a lélektan szabályai vagy összevetett eltérései szerint mozgó és cselekvő alakokat értem.

Egy összetevőt kapunk ekkor, mely csak az időben van. Itt gyökerezik legmélyebben a zenében. T. i. zene is csak az időben van és *csak egy vonalszerű mozgásban, haladásban valósulhat meg*. Mind a kettő egy érzékelhető principium,

hang és kép halmozásából teljesül ki. Több elemük szükségszerűleg nincsen. Ellenvethetné valaki, hogy minden művészet — sine qua non — az időben él. Ez egyrészt nem áll, másrészt olyan elemeket zárnak magukban (szó, tér,) melyek azokat

varok és nehézségek folytán nem elég, hogy tudomásul vegyem. Tehát nem az időben valósul meg. A dráma cselekvése is egy pontban, a tragédiában kulminál, s a pillanatban pontszerűen veszem tudomásul. A zeénnek nincs ilyen pontszerű

Kernstok Károly:

Női arckép

Ernst-muzeum kiállítása

a filmtől messze elválasztják, nem alkalmazhat és nincs is szüksége rá. Egy kép szemléleténél az idő csak azért szükséges, csak azért van jelen, mert nem tudom kiküszöbölni, megállítani. A pillanat feltétlenül elég vagy csak asszociációbeli za-

kulminációja, ahova törne és ahol megvalósúlna. Benne az egy irányú mozgás mozzanatai az időben aequivalensek, a kihagyás egyúttal szünetelést jelent.

A mai film témaköre a dráma és epika síkjában mozog. Filmesíte-

nek. Kérdés alkalmas-e erre a szerepre a film és ha nem, a föntiekből milyen útat tudnánk a számára kijelölni.

Világos az, hogy a dráma és epika a filmnek önmagátkitevő szükség-szerű mozgását és képszerűségét nem fogadhatja el elégséges eszközül. Nem pedig azért, mert *képek halmozásából drámát felépíteni nem lehet*. Hiába illusztrálnók egy Shakespear-dráma minden mozzanatát, ezek egymásutánja és összessége sose tenné ki a tragédiát. A képek kapcsolása a film folytonosságában a tragédia szempontjából alig jelenthet valamit. A dráma cselekvés, a cselekvés mögött pedig a pszichológiai változások, folyamatok a genetikus elemek, miket a dráma és epika a szavak és fogalmak jegyével tud csak lerögzíteni, felhasználni. Szavakra van hát szükség, mert a lelki átalakulások, változások képekben nem ábrázolhatók. Ami az arcon megjelenik: lelkiküzdelem, öröm, fájdalom az csak ezek integer tartalmát nem tudja átadni.

Az új művészet mikor ezt kikerülni nem tudta, megteremtette a felíratott. Az eredmény: abszurdum. A film nem lehet film, az alkalmazó vagy alkalmazott műfaj pedig megfosztva önmagát épkezláb természetétől, a semmibe vesztette magát. A felirat egy kellemetlen, nevetséges és végzetes vendég. Képzeljünk el egy festményt, ahol a kép egyes részleteinek helyét szöveg, szakszerű leírás töltene ki. A művész nem tudta megvalósítani a reáháromló feladatot, tehát szövegben magyarázón fedi fel, mi volt a szándéka. Vagy mondjuk egy lírai költemény sorai közt fényképek egészítenék ki vagy helyettesítenék a leírások szegénységét és hiányát.

Megmarad tehát tisztán a képszerűség és zeneiesség. Ezek egyike sem egyenlő a filmmel. Azonosságukat kölcsönösen elválasztják: a kép-

szzerűséget a zeneiesség egészíti ki a zeneiességet meg a képszerűség modulálja. A két elemnek meg van azonban a vegyképessége és így egy új egységbe állnak össze, amit mi filmszerűnek nevezünk.

A film itt *zene a képek zárt inkarnációjában, a szem zenéje*. Skálája szélesebb mint a zenéé: a fantázia minden villanása, már a technika mai eszközeivel is meg rögzíthető a vásznon. Gazdasága mesés, hisz a kép bőségebb mint a hang és akkord. Tempó, ritmus megtalálták a legféltelenebb szabadság hazáját. A sematikusan tagolt kompozíciók mozgása szédületes perspektívát nyújt. A fantázia, a variánsok végtelen számát dobja felszínre. Érezzük a képek szinfonikus, titáni áradatát, a vízió csodálatos rapszodiáinak behemot vadságát, elszelidülő álmodozásait. Halk kantilénák ivelnek, a vonalak a scherzok csipkés szövetébe futnak, ismeretlen látomások a vízióknál mint két szerető nőnek az adagiók hömpölygő életéig.

Meg kell teremteni az új kísérőzenét is nem pedig a bárgyu hangutánzás együgyűségének tapsolni. A kísérőzene ne legyen, de az új adottsága folytán nem is lehet majd a jeleneteket dinamikusan fedő szimmetria hanem a téma életének légző tevékeny szerve. A harsok a maestósok méltóságában forradnának össze és teremtő ölelésüknek új csodálatos gyermeke születne meg lelkükben.

Igy látjuk a filmet századunk elkényesztetett, félre ismert gyermekét. Úgy érezzük élete hasonlatos ama ismeretlen Neptun bolygóéhoz, ki ismert pályán bolyongott és fényessége sokáig csak a fantáziák tüzeit gyűjtötte.

A gondolat szétbontotta, jöjjön el az alkotó fantázia, mely megteremti az új művészetet, a filmművészetét.

Budapest.

Máthé Rezső.

Most jelent meg a HID-könyvtár 1. száma

Asztalos Miklós dr.

Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés

Ezzel a címmel jelent meg munkatársunk 220 oldalas műve, melyben az erdélyi Unió gondolatának történetét dolgozza fel.

Megrendelhető a „HID” kiadóhivatala útján. Ára 6.80 pengő.

KÉVE

Délvidéki Költők Anthológiája

A vajdasági magyar költők meglehetősen árván, irodalmi folyóirat nélkül munkálkodnak, áldozatos kiadók hiányoznak s így legfeljebb a napilapok szürke dobogóin juthatnak csak a nyilvánosságához. Ép ezért született meg az a gondolat, hogy a Vajdaság magyar költői egy KÉVE címen megjelenő anthológiába gyűjtik össze a vajdasági magyar líra utolsó éveinek termését, arra törekedve, hogy most már nem csak befele, de a Vajdaság határain túl is komoly jelét adják a jugoszlaviai magyar írás életképességének. A KÉVE munkatársai a kitűnő szervezőképességéről neves Csuka Zoltánt bízták meg az anthológia szerkesztésével így minden biztosíték megvan ahhoz, hogy a diszes kiállítású gyűjtemény a húsvéti ünnepekre megjelenhessék. A anthológia különben minden ismert vajdasági költőt egybetömörít és munkatársai a következők: Ambrus Balázs, Csuka Zoltán, Debreczeni József, Fekete Lajos, Földi Ilona, Ferenczy György, P. Gergely Boriska, Haraszthy Sándor, Mikes Flóris, Somogyi Pál, Szenteleky Kornél és Tamás István. Az anthológiát megjelenésekor ismertetjük,

Most jelent meg!

Most jelent meg!

TÖMEGÁHITAT

Simon Andor új verses kötete.

A különös, színes költői alkotásokat az Amicus adta ki 500 darab amatőr példányban, a legművésziesebb kivitelben.

Ára 4 pengő. Megrendelhető a HID kiadóhivatala útján.

A HIDkiadóhivatala útján megrendelhető könyvek

Asztalos Miklós dr.: Wesselényi, az első magyar nemzetiségi politikus	Ára: 3.— pengő
Párisi Magyar Akadémia: Tanulmány kötet Dr. Ajtay Miklós szerkesztése	” 3.50 ”
Bányai Kornél: Örök arc, versek	” 4.— ”
Kacsó Sándor: Utóljára még megkapaszkodunk, elb.	” 4.— ”
Csanády György: Évek, versek.	” 2.— ”
Molnár Endre: Versek.	” 1.50 ”
Simon Andor: Álomföld, versek,	” 2.40 ”
Fiala Ferenc: Áldott tavaszok	” 1.— ”
Marconnay Tibor: Kacagva tört ki a Faún a pagonyból	” 3.20 ”
Bartha Miklós Társaság tudományos és irodalmi évkönyve	” 3.— ”
Könyves Tóth Kálmán: Furulyaszó	” 2.— ”

Mihály Géza

képereskedő és képeretezési szaküzlete

Budapest, VIII., Baross-u. 41.

(Mária-utca sarok)

Művészi festmények nagy választékban, előnyös fizetési feltételek mellett kaphatók.

Mindenfajta kereteket készít.

Egyetlen székelly üzlet e szakmában.

**H a e l s ő r e n d ű, e l e g á n s
f é r f i r u h á t a k a r**

keresse fel

SIMON BÁLINT

uriszabóságát

Budapest, VI., Hajós-utca 19.

(Opera mellett.)

Telefon: 982-75.